

**ERI-ikäisten lapualaisten murreasenteista
ja -käsityksistä**

**MAISTERINTUTKIELMA
ANNA JÄÄTTEENMÄKI
SUOMEN KIELI
KIELI- JA VIESTINTÄTIETEIDEN
LAITOS,
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
2020**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä – Author Jäätteenmäki Anna Pauliina	
Työn nimi – Title Eri-ikäisten lapualaisten murreasenteista ja -käsityksistä	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2020	Sivumäärä – Number of pages 71 + liitteet
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Eteläpohjalaiset ovat yleisesti tunnettuja ylpeydestään omaa murrettaan ja identiteettiään kohtaan. Tämän ja oman henkilökohtaisen siteeni vuoksi halusin lähteä tutkimaan, minkälaisia asenteita eteläpohjalaisilla on omaan murteeseensa nykypäivänä.</p> <p>Tässä maisterintutkielmassa olen tarkastellut eri-ikäisten lapualaisten murreasenteita ja -käsityksiä liittyen Lapualla puhuttavaan murteeseen. Lisäksi olen tarkastellut näiden vastaajien käsityksiä oman puheensa tilanteisesta vaihtelusta. Tutkimuskysymykseni ovat: 1) Minkälaisia asenteita ja käsityksiä eri-ikäisillä lapualaisilla on Lapualla puhuttavaan murteeseen liittyen? 2) Minkälaisia käsityksiä eri-ikäisillä lapualaisilla on puheensa tilanteisesta vaihtelusta?</p> <p>Tutkielmani sijoittuu kielentutkimuksen kentällä kansanlingvistiikaksi (<i>folk linguistics</i>) nimitettyyn kielitieteen alaan, ja tarkemmin kansanlingvistiikan alalajiin kansandialektologiaan (<i>folk dialectology</i>), jonka tutkimuskohteina ovat kansalaisten murteita koskevat havainnot (Vaattovaara 2009: 27). Tutkielmani keskeisin käsite on kielellinen asenne (<i>linguistic attitude</i>).</p> <p>Aineistoni koostuu 104:n vastaajan kyselylomakkeeseen antamista vastauksista. Iältään vastaajat ovat 18–72-vuotiaita. Analyysimenetelmänä olen käyttänyt teoriaohjaavaa sisällönanalyysia.</p> <p>Tulosteni perusteella eri-ikäiset lapualaiset suhtautuvat omaan murteeseensa hyvin positiivisesti. Tämä tulee esiin varsinkin siinä, että vastaajista 85 % ei häpeä murrettaan, ja 83 % vastaajista ei ole tietoisesti pyrkinyt eroon murrepiirteistä puheessaan. Yleisin tunne, jonka vastaajat liittävät Lapualla puhuttavaan murteeseen, on kotoisuus.</p> <p>Lapualla puhuttavan murteen tunnistetuimpia tuntomerkkejä ovat erilaiset murre sanat ja -sanonnat, murteen leveys sekä yleiskielen <i>d</i>:n tilalla esiintyvä <i>r</i>. Vastaajien käsityksien mukaan Lapualla puhuttava murre on leveää pohjalaista murretta, ja sen puhujat ovat rehellisiä ja luottamusta herättäviä ihmisiä.</p> <p>Vanhimmista vastaajista suhteellisesti suurempi osuus mieltää puheensa murteelliseksi eri tilanteissa kuin vastaajat keskimmaisesta tai nuorimmasta ikäryhmästä. Kielenkäytön tilanteiseen vaihteluun vaikuttavat eniten puhetilanne ja puhelukumppani. Lapualaisten käsitykset omasta kielimuodosta muuttuvat yleiskielisemmäksi tilanteiden virallistuksessa. Ymmärrettävyyden vuoksi kaikki vastaajat eivät käytä murrettaan kaikissa tilanteissa.</p> <p>Tutkielmani perusteella eteläpohjalaiset ovat nykyäänkin hyvin ylpeitä ja iloisia omasta murteestaan. Murteen tulevaisuuskin näyttää valoisalta, sillä nuoret vastaajat asennoituvat murteeseensa pääosin positiivisesti.</p>	
Asiasanat – Keywords: kansanlingvistiikka, murreasenteet, Etelä-Pohjanmaan murre, Lapua	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto, suomen kielen oppiaine	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TEOREETTINEN TAUSTA	5
2.1 Kansanlingvistiikasta ja kansandialektologiasta	5
2.2 Kielitietoisuudesta kielellisiin asenteisiin	6
2.3 Murteiden asema ja niihin suhtautuminen Suomessa	9
2.4 Lapuasta ja Etelä-Pohjanmaan murteesta	11
3 AINEISTO JA MENETELMÄ	13
3.1 Aineisto	13
3.2 Menetelmä	16
4 KÄSITYKSIÄ OMAN PUHEEN TILANTEISESTA VAIHTELUSTA	18
4.1 Tilanteinen kielenkäyttö ikäryhmässä 18–30-vuotiaat	18
4.2 Tilanteinen kielenkäyttö ikäryhmässä 31–50-vuotiaat	24
4.3 Tilanteinen kielenkäyttö ikäryhmässä yli 50-vuotiaat	27
4.4 Yhteenveto ikäryhmien käsityksistä	30
5 KOGNITIIVISEEN KOMPONENTTIIN KUULUVIA ASETEITA	33
6 EVALUOIVAAN KOMPONENTTIIN KUULUVIA ASETEITA	38
6.1 Miltä oma murre kuulostaa	38
6.1.1 Oman puhettavan kuvailu	38
6.1.2 Etelä-Pohjanmaan murteen kuvailu	41
6.2 Murteen herättämät tunteet	42
6.2.1 Positiiviset tunteet	42
6.2.2 Neutraalit tuntemukset	44
6.2.3 Ristiriitaisia ja negatiivisia tunteita	44
6.3 Mielikuvia Lapualla puhuttavasta murteesta	46
6.3.1 Murteen kauneudesta ja rumuudesta	46
6.3.2 Murteen hauskuudesta ja ärsyttävyydestä	49
6.3.3 Murteen maalaisuudesta	51
7 KONATIIVISEEN KOMPONENTTIIN KUULUVIA ASETEITA	53
7.1 Murteen herättämät reaktiot	53
7.1.1 Kotiseudun arvailu	53
7.1.2 Murteen ja murre sanojen hilpeys	55
7.2 Murteen aiheuttamia väärinymmärryksiä	57
7.3 Häpeä ja eroon pyrkiminen	59
8 PÄÄTÄNTÖ	64
LÄHTEET	70
LIITTEET	

1 JOHDANTO

“Susta tuli sellainen ensivaikutelma, että et oo käyny ikinä missään isommassa kaupungissa”, sanoi eräs opiskelijatuttavani minulle, kun yliopiston ensimmäisen lukukauden lopulla jaoimme ensivaikutelmiamme kaveriporukkamme jäsenistä. Emme olleet hänen kanssaan tuossa vaiheessa kovin läheisiä, ja mietin kuumeisesti, miten hän on kyseisen ensivaikutelman minusta muodostanut. En keksinyt muuta selitystä kuin oman puheeni. Olen kotoisin Lapualta, Etelä-Pohjanmaalta, mikä kuuluu puheestani. Tuttavani yhdisti oman mielikuvansa puhumastani murteesta, ja leimasi minut maalaiseksi. Suomessa on jo kauan maalaisen kielen vastakohtana nähty kaupunkilainen kieli, ja näiden kahden välinen kädenvääntö on toinen alueellisten murteiden sekä kirja- ja yleiskielen välisistä asenteellisista erimielisyyksistä. Toinen asenteellinen ulottuvuus liittyy siihen, mikä on hyvää tai huonoa kieltä. Näitä kädenvääntöjä on käyty aina siitä asti, kun sosiaaliset murteet muotoutuivat ja osa niiden piirteistä sai positiivisen ja osa negatiivisen leiman. (Paunonen 1982: 46–47.) Alueellisten murrepiirteiden kohtalo on ollut kaupungeissa pitkään sidottuna siihen, millainen on yhteisön yleinen suhtautuminen maalaisuutta kohtaan, ja missä määrin jotkut piirteet käsitetään maalaisuutta ilmentäviksi. Hyvän ja huonon kielen vastakohta-asetelma liittyy ennen kaikkea yleisemminkin kielellisistä normeista vallalla oleviin käsityksiin, kun kaupunkilaisuuden ja maalaisuuden kielellinen vastakohtaisuus on osa laajempaa asennekokoelmaa. (Mts. 47.) Tuttavani ei tietenkään edustanut koko kaupungin suhtautumista murteeseen, mutta hänen kommentistaan oli tulkittavissa vieläkin vallalla olevia asenteita tiettyjen murrepiirteiden leimautumisesta maalaiseksi.

Tämän maisterintutkielman tarkoituksena on tutkia murreasenteita ja -käsityksiä, joita eri-ikäiset lapualaiset liittävät Lapualla puhuttavaan murteeseen. Tutkimukseni sijoittuu kielen- tutkimuksen kentällä kansanlingvistiikaksi (*folk linguistics*) nimitettyyn kielitieteen alaan. Sekä sosiolingvistit että dialektologit ovat kiinnostuneita kansanlingvistiksestä lähestymistavasta, joten tutkimusalan voidaan katsoa määrittyvän näiden kahden välimaastoon. Vielä tarkemmin tutkimukseni sijoittuu kansanlingvistiikan alalajiin kansandialektologiaan, jonka tutkimuskohteina ovat kansalaisten murteita koskevat havainnot.

Kiinnostukseni tutkimaani aiheeseen pohjautuu omakohtaiseen kokemukseen, sillä kuten aiemmin kerroin, olen itse kotoisin Etelä-Pohjanmaalta ja ollut aina kiinnostunut murteista. Muutettuani Jyväskylään opiskelemaan olen tajunnut, miten tärkeä osa identiteettiäni oma murteeni on. Olen kuitenkin huomannut, että välillä murre aiheuttaa ihmettelyä ja eteen tulee tilanteita, joissa mietin, käytänpö murretta vai en. Etelä-Pohjanmaan murre valikoitui tutkittavaksi

murteeksi niin henkilökohtaisen suhteen kuin sen takia, että kansanlingvistiikan alaan kuuluvia maisterintutkielmia on tehty useammin itämurteista. Lisäksi eri-ikäisten lapualaisten murreasenteita ei ole aiemmin tutkittu. Pari murreasennetutkimusta lapualaisista on tehty, sillä Martti Järvi (1980a) on pro gradussaan selvittänyt eteläpohjalaisten opiskelijoiden ja Lapuan lukio-
laisten puhekieltä, ja Hermanni Honkimäki (2007) on puolestaan pro gradussaan tutkinut Lapualta pois muuttaneiden opiskelijoiden murreasenteita omaa murrettaan kohtaan.

Tutkimusaihettani motivoi myös se, että eteläpohjalaiset, joita tässä tutkimuksessa edustavat eri-ikäiset lapualaiset, ovat yleisesti tunnettuja siitä, että he ovat ylpeitä omista juuristaan ja murteestaan. Suomalaisten identiteettejä tutkineet Ville Pitkänen ja Jussi Westinen (2018: 40) toteavat, että maakunnat linkittyvät tiiviisti Suomen kulttuuris-maantieteellisiin heimoihin, joita on historiallisesti, kategorisoinnista riippuen, Suomessa puolisen tusinaa. Pitkäsen ja Westisen tutkimukseen osallistuneista eteläpohjalaisista 75 % koki kuuluvansa eteläpohjalaisten heimoon. Etelä-Pohjanmaan oman identiteetin on myös arvioitu säilyneen vahvempana kuin missään muualla. (Mts. 40.) Näiden tulosten ja sen lisäksi, että kieli on yksi osa ryhmäidentiteettiä (Suojanen M. K 1982: 7) on kiinnostavaa tutkia, minkälaisia asenteita eri-ikäisillä lapualaisilla on Lapualla puhuttavaa murretta kohtaan vuonna 2020. Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Minkälaisia asenteita ja käsityksiä eri-ikäisillä lapualaisilla on Lapualla puhuttavaan murteeseen liittyen?
- 2) Minkälaisia käsityksiä eri-ikäisillä lapualaisilla on puheensa tilanteisesta vaihtelusta?

Nykysuomalaisen puhekielen murroksen tutkimushanke (NPM 1976–1981) toimi yhdessä muutaman muun sosiolingvistisen kyselyn kanssa alkusysäyksenä kielellisten asenteiden tutkimukselle Suomessa. Vaikka hankkeessa ja kyselyissä ei vielä tuolloin tarkoituksella tutkittu maallikoiden kielellisiä asenteita, selvitettiin yksilöhaastatteluissa ihmisten ajatuksia omasta kielenkäytöstä, tilannevaihtelusta sekä murre-eroista. (Mielikäinen & Palander 2002: 86.) Hankkeen ja kyselyjen jälkeen Suomessa on tehty useita kansanlingvistiikan alaan kuuluvia kielellisiä, varsinkin murteisiin liittyviä, asennetutkimuksia. Kansanlingvistiikan alan väitöstutkimuksia Suomessa ovat muun muassa Sari Keskimään (2018) ”Kalle Päätalon Iijokisarja kielielämäkertana”, Anne-Mari Nupposen (2011) ”’Savon murre’ savolaiskorvin: kansa murteen havainnoijana” sekä Johanna Vaattovaaran (2009) ”Meän tapa puhua: Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena”. Uusimmista pro graduista mainitsen Laura Pursiaisen (2013) ”Joutsenon alakoulun kuudesluokkalaisten murrekäsityksiä”, Salla

Ojan (2011) “Kangasniemeläisten nuorten murrekäsityksiä ja -asenteita” sekä Heidi Soinin (2011) “Raumalaisnuorten murreasenteista ja murretietoisuudesta”.

Pursiaisen (2013: 53) saamien tulosten mukaan kuudesluokkalaiset kokivat omaksi kielimuodokseen Joutsenon murteen kuten myös nuorisoslangin ja puhekielen. Hänen tutkimuksensa eräs kiinnostava tulos on, että kuudesluokkalaiset suhtautuivat myönteisemmin itselleen tutuimpiin ja nuorison käyttämäksi miellettyihin kielimuotoihin ja kielteisemmin vanhemman väestön käyttämäksi miellettyihin kielimuotoihin. Vastaajat olivat luokitelleet muiden murteiden puhujat joko maalaisiksi tai kaupunkilaisiksi ja liittäneet maalaisuuteen kielteisiä sävyjä, kun kaupunkilaisuus nähtiin neutraalina ja myönteisenä. Helsingin puhekieltä käyttävät saivat kuudesluokkalaisilta muihin murteisiin verrattuna ainoastaan myönteisiä kuvauksia, kun taas esimerkiksi Savon murretta käyttäviä oli kuvailtu maalaiseksi tai maalaistolloksi. (Mts. 49–50, 52.) Salla Oja (2011: 65) tutki hieman vanhempia nuoria, sillä hänen tutkimusjoukkonaan oli kangasniemeläisiä kahdeksaluokkalaisia. Näistä kahdeksaluokkalaisista yhtä moni oli sitä mieltä, että Kangasniemellä ei ole omaa murretta ja että Kangasniemellä puhuttava murre on Savon murretta (mts. 65). Kangasniemen murretta kuvailtiin melko neutraaliksi; se kuulostaa nuorten mielestä normaalilta ja tavalliselta. Murteen sanottiin positiivisesti kuulostavan hauskalta, hyvältä, mukavalta, pehmeältä, mielenkiintoiselta ja omanlaiselta. Kangasniemeläiset nuoret mielsivät murteensa myös selkeäksi ja helposti ymmärrettäväksi. Negatiivisia kuvailuja, joita vastaajat liittivät Kangasniemen murteeseen, olivat vanhanaikainen, tyhmä, junttimainen ja kova. Lisäksi murre miellettiin puisevaksi, tylsäksi ja liian vähämurteiseksi. (Mts. 22, 24.)

Soini (2011: 61) puolestaan tutki raumalaisten lukiolaisten murreasenteita ja -tietoisuutta. Raumalaisnuorten positiivinen asennoituminen omaan murteeseen näkyy Soinin (2011: 25) aineistossa ainakin siten, että enemmistö (86/136) nuorista on nimennyt käyttämänsä kielimuodon Rauman murteeksi tai Rauman kieleksi. Kirjakieli, yleiskieli ja puhekieli ovat seuraavaksi eniten mainintoja saaneita nimityksiä omalle kielimuodolle (mts. 29). Kiinnostavia ovat myös vastaajien pohdinnat siitä, ovatko Rauman murre ja Rauman kieli samoja vai eri asioita (ks. Soini 2011: 11–19). Nuoret olivat osanneet mainita muita Suomen murteita ja imitoida niitä erilaisten perinteisten matkimusten avulla (mts. 48).

Eri-ikäisten murreasenteita omissa tutkielmissaan ovat tutkineet Sanna Leipälä (2000) “Haapajärvisien murreasenteista”, Riikka Björkbacka (2002) “Veteliläisten käsityksiä murteestaan” sekä Mirja Lignell (2007) “Tuas souvetaa Sulkavalla – Sulkavalaisten murreasenteita”. Leipälän (2000: 10) tutkielma eroaa omastani siten, että hän on haastatellut yhteensä kymmentä henkilöä kahdesta eri ikäryhmästä: yläkouluikäisistä ja keski-ikäisistä. Björkbacka ja Lignell ovat käyttäneet aineistonkeruun menetelmänä kyselylomaketta, kuten olen itsekin tässä

tutkielmassani tehnyt. Björkbackan (2002: 2) tutkimusjoukkona oli 49 eri-ikäistä veteliläistä aina 15-vuotiaista yli 71-vuotiaisiin, ja Lignellin (2007: 14–15) tutkielmassa 70 henkilöä iältään 15–85-vuotiaita.

Nostan esiin tuloksia, joita tutkimuksissa oli saatu suhtautumisesta joko omaan murteeseen tai murteisiin ylipäänsä. Leipälän (2000: 52–53) tutkimuksessa varsinkin keski-ikäiset naiset pitivät murteita tärkeinä, ja myös miesvastaajat olivat kuvanneet murteita rikkaudeksi ja sellaiseksi, että on hienoa, jos sitä ei peitellä. Yhdeksäsluokkalaiset suhtautuivat murteisiin myönteisesti, mutta eivät käyttäneet yhtä tunteellisesti värittyä kieltä kuin osa keski-ikäisistä vastaajista. Nuorten mielestä on mukava kuunnella, kun ihmiset puhuvat eri tavalla, ja murteet toimivat hyvänä tunnusmerkkinä sille, mistä puhuja on kotoisin. (Mts. 53.) Veteliläiset puolestaan suhtautuvat omaan murteeseensa varsin positiivisesti, sillä heistä lähes kaikki vastaajat toivoivat, että murretta käytettäisiin enemmän. Kuten haapajärviset, veteliläiset näkivät murteen rikkautena. Muita murteita veteliläiset kertoivat arvostavansa ja toivoivat, että nekin säilyisivät, sillä niitä on esimerkiksi mukava kuunnella. (Björkbacka 2002: 52–53, 55.)

Sulkavalaisten positiivinen suhtautuminen omaan murteeseensa näkyi parhaiten siinä, että enemmistö eri-ikäisistä kielsi tietoisesti pyrkineensä murteestaan eroon (Lignell 2007: 75). Vastaajat olivat maininneet muita murteita, kun heiltä oli kysytty, kiinnostävätkö he huomiota eri paikkakunnilta olevien henkilöiden puhetapaan tai murteeseen. Eri murteita mainitessaan vastaajat olivat joistain murteista kertoneet, että niitä on kiva ja hauska kuunnella ja vertailla omaan murteeseen. Mielenkiintoa sulkavalaisvastaajissa herättivät myös henkilöiden kotiseutu ja murteen aitous. (Mts. 100–102.)

Toki kaikkien kolmen tutkielman tuloksissa esiintyi kielteistä ja negatiivistakin suhtautumista omaan murteeseen tai murteisiin, mutta pääasiassa tulokset olivat murteisiin suhtautumisen ja asennoitumisen osalta myönteisiä ja positiivisia. Omassa tutkielmassani en ole selvittänyt vastaajieni tietoisuutta tai suhtautumista muihin Suomen murteisiin, vaan pyrkinyt valottamaan laajemmin ja syvemmin vastaajien omia käsityksiä ja asenteita omasta murteestaan eli Etelä-Pohjanmaan murteesta, sillä niin ei ole aiemmin tehty.

2 TEOREETTINEN TAUSTA

2.1 Kansanlingvistiikasta ja kansandialektologiasta

Tutkimusalana *kansanlingvistiikka* (*folk linguistics*) on syntynyt oivalluksesta, jonka mukaan tavallisten kielenkäyttäjien kieltä koskevat käsitykset ovat arvokasta tietoa lingvistille. Tutkimusalan juuret ovat dialektologiassa ja sosiolingvistiikassa. Sosiolingvistiikassa on sen alkutaipaleilta 1960-luvulta asti kiinnitetty huomiota kielellisiin asenteisiin ja siihen, miten asennoituminen johonkin varieteettiin vaikuttaa kyseisen kielimuodon kehitykseen. Sosiolingvistit ovat osoittaneet, että kieleen liittyvä sosiaalinen arvostus ohjaa kielen muuttumista siten, että muutos toteutuu jäljittelemällä joko tietoisesti tai tiedostamatta arvostetuksi koettua puhetapaa tai välttämällä aliarvostetun kielimuodon piirteitä. (Palander 2010: 11–12.)

Dialektologiassa kielenkäyttäjien **murrekäsityksiä** on tutkittu jo ennen sosiolingvistiikkaa (Palander 2010: 11–12). Murteentutkijoita on kiinnostanut, millaisia käsityksiä aluemurteiden puhujilla on eri murreryhmyksistä (Keskimaa 2014: 41). Hollannissa 1930–1940-luvuilla ja Japanissa 1950-luvulla toteutetut tutkimukset, joissa selvitettiin erilaisia murreryhmyksiä perustuen kyseisiä murteita puhuvien omiin käsityksiin, ovat antaneet vaikutteita tutkimussuuntaukselle, jota kutsutaan *kansandialektologiaksi* (*folk dialectology*), josta koko kansanlingvistiikka on saanut alkunsa. (Palander 2010: 11–12.) Kansanlingvistiikan uranuurtajana pidetään Dennis R. Prestonia, jonka 1980-luvulla Yhdysvalloissa tekemät tutkimukset ovat alan ensimmäisiä. Hänen tutkimuksensa käsittelivät yhdysvaltalaisten murrekäsityksiä ja edustivat siten kansandialektologiaa. Tutkimuksissa selvitettiin muun muassa nuorten aikuisten mielikuvia aluemurteista ja asuinpaikan vaikutuksesta murrekäsityksiin. Hänen johdollaan tutkimus ja siinä käytettävät menetelmät levisivät useisiin maihin ympäri maailmaa. (Mielikäinen & Palander 2014: 17.)

Suomessa varsinaiset ensimmäiset fennistisen kansanlingvistiikan alaan lukeutuvat katsaukset ja tutkimukset ovat vasta 2000-luvulta, vaikka jo Nykysuomalaisen puhekielen murros (NPM) -tutkimushankkeen yhteydessä vuosina 1976–1981 tarkasteltiin maallikoiden murreasenteita ja -tietoisuutta (Palander 2010: 12–13). Suomalaisessa tutkimuskentässä maallikoiden murrekäsityksiä ja -tietoisuutta on tarkasteltu yksittäisistä murrepiirteistä, ja toisaalta on tutkittu yksittäisten kieliyhteisöjen käsityksiä oman kotiseudun puhetavasta tai murteista ylipäänsä (Nupponen 2011: 1). Murrekäsitysten tutkiminen on tuonut tietoa muun muassa siitä, mitä piirteitä maallikot mieltävät ominaisiksi tietyille murteille (mts. 30).

Tavallisesta kielenpuhujasta on kansanlingvistiikassa tutkijan vastakohtana käytetty nimitystä *ei-kielitieteilijä* (*nonlinguist*). Suomalaisessa dialektologiassa on käytetty myös nimitystä *maallikko*. (Palander 2010: 13.) Molemmat ovat suomen kielessä käyttökelpoisia vastineita englannin kielen *nonlinguist*-termille, joten käytän näitä nimityksiä myös tässä tutkielmassa.

2.2 Kielitietoisuudesta kielellisiin asenteisiin

Murrekäsityksissä ja -havainnoissa, joita maallikko tekee, on kyse kielitietoisuudesta. Havain-toja voidaan tutkia neljästä eri näkökulmasta, joista kukin muodostaa jatkumon (Mielikäinen & Palander 2014: 18; ks. Preston 1999; Preston 2006: 523–524). Näkökulmat ovat Mielikäisen (2005: 98) sekä Vaattovaaran (2009: 31–32) mukaan suomennettuina 1) saatavuus tai helppous (*availability*), 2) paikkaansapitävyys tai täsmällisyys (*accuracy*), 3) yksityiskohtaisuus (*detail*) ja 4) imitointikyky tai hallinta (ks. Mielikäinen 2005: 98) (*control – imitative control*). Näkökulmista ensimmäinen kuvaa sitä, mitä kielenilmiöitä maallikot havaitsevat ja millaisista sei-koista heillä on tietoa. Joistakin murteista on helpompi puhua kuin toisista, ja toiset ihmiset havaitsevat pieniäkin eroja tarkemmin. Täsmällisyys (*accuracy*) kuvaa havaintojen tarkkuutta lingvistiseen tietoon verrattuna eli, miten hyvin havainnot ja kuvaukset vastaavat todellisuutta ja tutkimustietoa. Maallikot voivat antaa esimerkkejä kielenpiirteistä, jotka kuuluvat murteen, mutta joiden tarkat esiintymisehdot eivät ole heidän tiedossaan. Yksityiskohtaisuus (*detail*) kiinnittää huomiota kielen luonnehdintaan tarkkuuden ja yleisluontoisuuden kautta. Murretta voidaan kuvata jonkinlaiseksi, esimerkiksi *leveäksi*, mutta leveyttä ei osata määritellä sen tarkemmin. Imitointikyky (*control – imitative control*) tarkastelee, miten hyvin maallikko hallitsee tuntemansa murteen tai kielenilmiön ja pystyy jäljittelemään murretta tai sen piirteitä. (Preston 1996; Preston 2006: 523–524; Vaattovaara 2009: 31–32; Palander 2010: 14; Mielikäinen & Palander 2014: 18.)

Kielitietoisuuden näkökulmien lisäksi Preston on jaotellut kansanlingvistikissä tutkimuk-sissa maallikoiden käyttämän kielen kielestä eli metakielen kahteen tyyppiin. Nämä tyypit ovat metakieli 1 ja metakieli 2. (Niedzielski & Preston 2000: 302–314.) Metakieli 1 tarkoittaa suoraa puhetta kielestä, esimerkiksi *konsonantit tuplataan*. Metakielellä 2 kuvataan murteen puhumi-seen sisältyviä arvoja, arvostuksia, uskomuksia ja stereotyyppioita, esimerkiksi *junttimurre*. Maal-likot käyttävät kielestä puhuessaan joiltakin osin samaa terminologiaa kuin tutkijat, mutta hei-dän käyttämiensä termien merkitykset voivat poiketa tutkijoiden käyttämistä. (Mielikäinen & Palander 2014: 26.)

Suomalaisessa tutkimuksessa maallikoiden tapaa puhua kielestä on tarkasteltu myös muodon perusteella. Silloin metakieli voidaan jakaa kolmeen päätyyppiin: jäljittelyihin, termeiksi tulkittaviin ilmauksiin ja sanallisiin kuvailuihin. Murteita tai muuta puhekieltä imitoidaan jäljittelyissä irrallisin sanamuodoin sekä fraasein tai pidemmällä ilmauksilla kuten *nääs, kuis sää sil-lai, Ookkonää Oulusta*. Jos jäljitelmiin sisällytetään kaikki mahdolliset kielenainekset, niihin voi lukea myös irrallisten äänteiden maininnat, kuten *ärrä*. Puhdasta metakieltä jäljittelyt eivät ole, koska ne siteeraavat suoraan puhujaa eivätkä kuvaa kieltä. Sen sijaan selvemmin metakielisiä ovat termeiksi tulkittavat ilmaukset. Yleisimpiä näistä ovat murteiden ja muiden kielimuotojen nimitykset ja murrepiirteitä nimeävät ilmaukset, kuten *venyttää*. Kansanomaiset määritelmät sekä vapaammat kuvaukset ja käsitykset murteiden ominaisuuksista kuuluvat sanallisiin kuvailuihin. Niitä voivat värittää hyvinkin tunnevaltaiset ilmaukset kuten *kaunis* tai *ruma*. (Mielikäinen & Palander 2014: 27.)

Suomalaiseen sosiolingvistiikkaan 1980-luvulla vakiintunut käsite *kieellinen asenne* (*linguistic attitude*) määritellään yleisesti varieteettien tai kielenilmiöiden sosiaalisena arvottamisena (Kristiansen 1997: 291; Pälli 1999: 123). Kielellisten asenteiden määrittelmää voidaan lähestyä myös asenteen yleisen määrittelyn kautta, koska lähestymistapoja määrittelyyn on erilaisia. Valtavirta asennetutkimuksessa nojaa sosiaalipsykologiseen, behavioristiseen asennetulkintaan, jossa asenteiden katsotaan koostuvan tiedollisesta (*cognitive*), tunteellisesta tai affektiivisesta (*affective*) ja toiminnallisesta (*behavioural*) komponentista. (Vaattovaara 2009: 28–29.) Näkemyksessä korostuu ajatus asenteesta yksilön sisäisenä ominaisuutena, joka voidaan päätellä ainoastaan välillisistä havainnoista, esimerkiksi asenneskaalojen avulla. Tämän asenteorian mukaan yksilön sisäinen asennetaipumus määrittää hänen ulkoista käyttäytymistään. Asenne määrittyy näin ollen yksilön ominaisuudeksi ja vasta toissijaisesti sosiaaliseksi. (Vaattovaara 2009: 29.)

Asenteen sosiaalista luonnetta on suomalaisessa tutkimuskentässä korostanut Pekka Pälli (1999). Hänen mukaansa asenteita tuotetaan kielessä eli asenne on kielen käytön ilmiö. Asenteiden tutkimus vaatii asenteiden kielellisen ilmaisun tutkimusta. Tämä konstruktivistinen näkemys korostaa, että asenne on diskurssissa tuotettu ja diskurssin tuottama positio, joka rakentuu suhteessa kilpaileviin positioihin. Diskurssianalyttikoiden kielen käytön tutkimus on osoittanut, että yksilö voi samassa puheenvuorossa tuottaa ristiriitaisia asenteita. Lähtökohtana on, että yksilön asenteet ja mielipiteet ovat pitkälti kieliyhteisön säätelemiä. Asenne rakentuu niissä kielessä olevista tulkinnallisista resursseista, jotka ovat nimenomaan yhteiskunnallisesti ja sosiaalisesti tuotettuja. Siksi on vaikea tehdä eroa yleisen ja yksityisen mielipiteen tai asenteen välille. Kiinnostavaa on keskittyä tarkkailemaan mekanismeja, joiden kautta puhujasta rakentuu

aktiivinen toimija, omien mielipiteidensä vastuullinen agentti tai koska hänestä rakentuu passiivinen ryhmän tai yhteisön edustaja. (Pälli 1999: 128–129.)

Kansanlingvistiikan tutkimuskohteet ovat helposti verrattavissa asenteiden kolmiosisaiseen rakenteeseen. Ensimmäinen eli **kognitiivinen (tiedollinen) komponentti** koskee tietoa asenteen kohteesta, tässä tapauksessa siis kielestä, murteista ja kielenpiirteistä. Komponentin alueeseen kuuluvat maallikoiden käsitykset murreryhmistä ja eri murteiden tuntomerkeistä eli murrepiirteistä. Toinen **evaluoiva (emotionaalinen, affektiivinen) komponentti** tarkastelee tunnevaltaista asennoitumista kohteeseen esimerkiksi, mitä murteita tai murrepiirteitä pidetään miellyttävinä, mitä taas ärsyttävinä. Kolmas eli **konatiivinen (toiminnallinen) komponentti** viittaa käyttäytymiseen ja siinä tapahtuviin muutoksiin. Kielenkäyttöön liittyvät asenteet saattavat vaikuttaa tiettyjen varianttien omaksumiseen tai kartteluun tai tilanteen mukaiseen vaihteluun. (Deprez-Persoons 1987: 128–130; Mielikäinen & Palander 2014: 19.)

Kieleen liittyvät asenteet ovat sidoksissa ihmisen identiteettiin, sillä kuten Harri Mantila (2004: 232) ilmaisee, puhuja voi valita puheeseensa erilähtöisiä aineksia sen mukaan, millainen hänen persoonallisuutensa on, ja näin joko tietoisesti tai tiedostamattaan rakentaa omaa yksilöllistä identiteettiään. Identiteetti on diskursiivista toimintaa (Hall 1999: 248–252), mikä tarkoittaa, että ihmiset määrittelevät kuulumisensa johonkin ryhmään ja oman ominaislaatunsa diskursseina, teksteinä, puheina ja niiden joukkoina. Ihmiset omaksuvat tietyt ominaislaatuun määrittelevät seikat niistä teksteistä, joita heille opetetaan koulussa ja joita he lukevat joukkotiedotuksesta, ja näin syntyvät identiteetit. Identiteetidiskurssien muotoutumisessa suuri osuus on kansakunnan arkkiteksteillä, jollaisia Suomessa ovat esimerkiksi Aleksis Kiven Seitsemän veljestä, Väinö Linnan Tuntematon sotilas ja Topeliuksen Maamme-kirja. Näiden teosten ja tekstien kautta meille on muotoutunut suomalaisista ja Suomen heimoista tietynlainen kuva ja käsitys, jonka monet tuntevat omakseen ja jota tuotamme koko ajan diskurssiivisesti uudestaan. (Mantila 2004: 324.)

Andrée Tabouret-Keller, joka on tutkinut kielen ja identiteetin suhdetta, on erottanut toisistaan kaksi identiteettityyppiä, jotka ovat **kollektiivinen** eli sosiaalinen identiteetti sekä **yksilöllinen** identiteetti. Kollektiivinen identiteetti määrittyy ryhmän mukaan, jolloin kielelliset erot erottavat ryhmiä toisistaan. Yksilöllinen identiteetti puolestaan ilmenee yksilön kielellisinä valintoina; hän muokkaa ja valitsee kielimuotoja sen mukaan, mihin ryhmään hän haluaa osoittaa kuuluvansa. (Tabouret-Keller 1998: 315–316; Mantila 2004: 324.)

Tutkielmassani selvitän vastaajien omia näkemyksiä ja käsityksiä Lapualla puhuttavasta murteesta eli perinteisiä kansanlingvistiikan alan tutkimuskohteita, joten keskityn analyysissäni behavioristisen asennetulkinnan mukaan asenteiden kolmiosisaiseen rakenteeseen ja siihen,

minkä eri komponenttien alaan kuuluvia asenteita vastaajat ovat nostaneet esiin vastauksissaan. Sosiaaliset asenteet ja niihin liittyvät kollektiiviset tai yksilölliset identiteetit nousevat analyysissäni myös esiin, mutta ne eivät ole analyysini päähuomion kohteena.

2.3 Murteiden asema ja niihin suhtautuminen Suomessa

Suomessa on arvostettu murteita ja asennoiduttu niihin eri tavalla eri aikoina. Suurin osa suomalaisista tuli toimeen kotimurteellaan sivistyneistön ja muun paremman väen käyttäessä ruotsia niin virallisessa kuin epävirallisessa viestinnässä siihen asti, kunnes Suomen kielioloissa tapahtui ratkaiseva muutos vuoden 1863 keisarillisen asetuksen myötä. Asetuksessa suomen kieli hyväksyttiin ruotsin kielen rinnalle opetus- ja virkakieleksi. Samoihin aikoihin syntyivät kulttuurikodit, joissa suomea käytettiin keskustelukielenä. Muutosten myötä syntyi tarve kehittää kielimuotoa, joka sopi viralliseksi julkipuhekieleksi ja yhtä lailla sivistyneistön puhekieleksi. Sopivan kielimuodon päättäminen ei ollut ongelmatonta, ja välillä puhuttiin jopa siitä, täyttäisikö yksi kielimuoto molemmat tarpeet. (Paunonen 2004: 209–210.) Erinäisten vaiheiden jälkeen virallisen julkipuhekielen pohjaksi otettiin kirjakieli. Virallisissa yhteyksissä alettiin tuolloin myös puhua kirjakieltä. Ratkaisu takasi sen, että mahdollisimman moni ymmärsi julkipuhekieltä, sillä kirjakieltä oli käytetty jo pitkään kaikkialla maassa. (Mts. 211.)

Kirjakielestä tuli jostain syystä myös nuorten suomalaisten sivistyskotien keskustelukieli. Tähän johtaneita syitä olivat muun muassa se, että suomalaisesta sivistyneistöstä, varsinkin alkuaikoina, moni oli lähtöisin muun kielisistä kodeista, joten he joutuivat opettelemaan suomen kielen sanakirjoista ja kieliopista, minkä vuoksi kaikille yhteinen ja ymmärrettävä kirjakieli sopi heille hyvin. Kirjakielistä puhetapaa tukivat myös seikat, joiden mukaan murteet olivat kirjakielen turmeltuneita muotoja, ja todella puhdasta kieltä edusti ainoastaan kirjakieli. Suomessa pyrkimys käyttää ”puhdasta kieltä” oli poikkeuksellisen vahvaa, sillä kielen nähtiin Snellmanilaisen ideologian mukaan olevan kansallisuuden korkein ilmentymä. (Mts. 211.)

Puhuttu kuin kirjoitettu kieli oli perattava ja puhdistettava niin muukalaisuuksista kuin murteellisuuksista, ja sivistyneistön tuli puhua mahdollisimman kirjakielisesti. Tämän normatiivisen puhekielen vaatimus johti siihen, että esimerkiksi Helsinkiin muulta Suomesta tulleiden ylioppilaiden puhekieltä korjattiin tietoisesti karsien siitä pois murrepiirteitä. Merkittävää normatiivisen puhekielen vakiinnuttamisen kannalta oli, että vaatimus puhua normitettua kieltä saavutti vähälukuisen suomalaisen sivistyneistön kokonaan 1800-luvun lopussa ja että normatiivisuus koski sekä virallista julkipuhekieltä että sivistyneistön epävirallista keskustelukieltä.

(Paunonen 2004: 212–213.) Sosiaalisesti hyväksyttävän puhekielen tuli siis mukautua kirjoitetun kielen malliin, jolloin kirjoitettu kieli eli kirjakieli sai puhekieleen nähden ensisijaisen aseman (mts. 213).

Normatiivisen puhekielen malli levisi sosiaalisen asemansa ja arvostuksensa ansiosta sosiolingvistisin käsittein kuvattuna tehokkaasti ylhäältä alaspäin: ensin yliopistoista oppikouluhin ja opettajaseminaareihin ja sieltä kaikkialle, missä suomalaislapsille opetettiin äidinkieltään (Paunonen 2004: 213). Melkein samaan aikaan, kun kirjakielen mukainen puhekieli vakiintui sivistyneistön keskuudessa, työväestön piirissä sai alkunsa toisenlainen puhekielen traditio. Tämän tradition syntyyn vaikutti voimakkaasti 1800-luvun lopussa yhteiskuntaa muuttanut teollistuminen, jonka seurauksena syntyivät varsin nopeasti ensimmäiset suomalaiset suurkaupungit. (Paunonen 2004: 213.) Kaupungit vetivät puoleensa työvoimaa aluksi ympäröivältä maaseudulta ja myöhemmin kauempaa ja eri puolilta Suomea. Tämä väestörakenteen heterogeenisuus heijastui lopulta myös kaupungeissa käytettävään kieleen, joka tuolloin vaihteli suuresti kaupungin sisällä. Eri yhteiskunta-, ammatti- ja ikäryhmiin kuuluvat puhuivat eri tavoin, mikä myös jätti jälkensä puhekieleen. Syntyivät sosiaaliset murteet, jotka merkitsivät entisestään murrekäsitteen muuttumista. (Mts. 213–214.)

Muualla Suomessa kirjakielen arvostus levisi myös vähemmän koulutetun väestön keskuuteen muun muassa kansakoulun ja sen opettajien tekemän työn myötä. Tämä tarkoitti, että 1900-luvun alkupuolelta aina 1960-luvulle asti suurin osa oppineistosta ja virkamiehistä sekä osa toimihenkilöistä ja kaupan alan ihmisistä ja käsityöläisistä pyrki puhumaan huoliteltua yleiskieltä. Huolitellun yleiskielen puhuminen liittyi usein yhteiskunnalliseen valveutumiseen, ja huoliteltu yleispuhekieli oli muodissa. (Koski 2002: 54.)

1960-luvun lopulla sivistyksen kieli ei ollut enää yhtä tiukkaa kuin aikaisemmin, puhumattakaan epävirallisempien tilanteiden kielestä (Koski 2002: 55). Monet nuoret akateemiset ihmiset käyttivät tuolloin paikallismurrettaan epävirallisessa puheessaan. Nykysuomalaisen puhekielen murroksen tutkimushankkeessa selvisi, että murteisiin suhtaudutaan väljemmin kuin aiemmin. (Mts. 56.) Murteet kokivat Suomessa 1960-luvulta alkaen arvon nousua, sillä varsinkin kirjallisuudessa suurta suosiota saavuttivat isolle yleisölle tarkoitettut murresanakirjat, jotka koostuivat murteille luonteenomaisista, kirjakielestä poikkeavista sanoista ja sanonnoista (mts. 69). Viimeisin murrebuumi sai alkunsa Suomessa vuonna 1997, kun Asterix-sarjakuva julkaistiin Savon murteella. Tätä murrejulkaisua seurasivat useat muut sarjakuvat käännettynä suomen eri murteille. (Mts. 70–71.) Sarjakuvien lisäksi murteellisen muodon saivat monenlaiset tekstit. Eri murteilla on kirjoitettu niin katekismuksia kuin runoja. Runoista Heli Laaksosen lounaismurteilla kirjoitettu tuotanto on noussut Suomessa suuremmankin yleisön tietoisuuteen.

Nykyään murteet saavat enemmän arvostusta, ja puhutulle kielimuodolle ei ole yhtä tiukkoja vaatimuksia kuin ennen. Silti varsinkin aluemurteisiin asennoidutaan yhä eri puolilla Suomea eri tavalla. Paunosen mukaan (2004: 217) alueellisten murteiden osuus sosiaalisten murteiden rakenneosina on pitkälti yhteydessä siihen, miten voimakas kieliyhteisön paikallinen identiteetti ylipäänsä on. Tampereen ja Turun puhekielessä esiintyvät alueelliset murteellisuudet tukevat paikallista identiteettiä, joten niillä on positiivinen merkitys, ja siksi niitä käyttävät ylimpiinkin sosiaaliryhmiin kuuluvat henkilöt. Helsingissä murrepiirteet eivät ilmennä vanhaa paikallista identiteettiä, vaan osoittavat puhujan ei-helsingiläistä taustaa, joten niihin ei liity positiivista kaupunkilaista leimaa. Piirteitä on alettu ajan saatossa karsastaa suoranaisten maalaisuuksina, joista on päästävä eroon. (Mts. 217.)

2.4 Lapuasta ja Etelä-Pohjanmaan murteesta

Lapuan kaupunki sijaitsee Etelä-Pohjanmaan maakunnassa Länsi-Suomessa. Kaupungin väkiluku on uusimman tilaston mukaan 14 273 asukasta (Rantala 2020). Lapuan naapurikuntia ovat maakuntakeskus Seinäjoki, Kauhava, Alajärvi, Kuortane ja Lappajärvi. Historian valossa Lapua on tullut tunnetuksi Lapuan liikkeestä, Lapuan patruunatehtaan räjähdyksestä (1976) ja herännäisyydestä eli körttiläisyydestä. Nykypäivänä Lapuaa ovat tehneet tunnetuksi Virkiän naisten pesäpallojoukkue, joka on 2010-luvulla voittanut viisi kertaa Suomen mestaruuden sekä kansainvälisestikin menestyvä kutomoalan yritys Lapuan Kankurit. Valitsin Lapuan tutkimuskohteekseni, koska olen itse sieltä kotoisin ja koska Lapualla murre on leimallisempaa kuin esimerkiksi naapurikaupunki Seinäjoella.

Suomessa murteet jaetaan itä- ja länsimurteisiin, ja yhteensä eri murrealueita on kahdeksan (Liite 1). Lapua kuuluu länsimurteiden alueeseen ja tarkemmin Etelä-Pohjanmaan murrealueeseen (Liite 2). Tutkimuksessani käyttämäni käsite Lapualla puhuttava murre on siis Etelä-Pohjanmaan murretta. Etelä-Pohjanmaan maakunnan suomenkieliset kunnat muodostavat suurin piirtein Etelä-Pohjanmaan murteiden alueen. Lännessä ja pohjoisessa murrealue rajoittuu ruotsinkieliseen rannikkokaistaan. Idässä tulee vastaan Pohjanmaan järvisuudulle ulottuva savolaiskiila ja etelässä hämäläismurteet. (SMK 2013: 249.)

Etelä-Pohjanmaan murre eroaa naapurimurteistaan, mutta on sisäisesti melko yhtenäistä verrattuna moneen muuhun Suomen päämurrealueeseen (Järvi 1980b: 6; SMK 2013: 249). Kuitenkin Etelä-Pohjanmaalla voidaan erottaa neljä pääasiallista murrealuetta toisistaan. Nämä murrealueet ovat: Kyrönmaa, Härmänmaa, Suupohja ja Järvisuutu, ja niissä tiettyjen

murrepiirteiden esiintyminen eroaa toisistaan. (Toijanniemi 2013.) Etelä-Pohjanmaan murrealueeseen kuuluvat itäiset alueet ovat saaneet enemmän savolaisvaikutteita kuin muut Etelä-Pohjanmaan pitäjät. Savolaisvaikutus on sitä voimakkaampaa, mitä itäisemmästä pitäjästä on kysymys. (Wiik 2004: 148.) Lapua kuuluu Härmänmaan murrealueeseen, mutta Lapuan itäosat ovat saaneet savolaisvaikutusta savolaiskiilan myötä, ja tämä vaikutus näkyy varsinkin Kauha-järven kylässä, joka on, Lapuan itäisin kylä.

Etelä-Pohjanmaan murteen tärkeimmät ja leimallisimmat tuntomerkit ovat (SMK 2013: 249–250; Järvi 1980b: 6; Savolainen 1998):

- 1) **Suomen kieleen aikanaan laajalti kuulunut jälkitavujen vokaalienvälinen *h* on säilynyt:** *päästihin, kirkkohon*
- 2) **Kirjakielen *ts:n* paikalla on *tt*:** *ittekseni, seittemän*
- 3) **Kirjakielen *d:n* paikalla on *r* (yleinen länsimurteinen piirre):** *puira, haravoora*
- 4) **Sanan alussa esiintyy (lähinnä lainasanoissa) kaksi konsonanttia:** *flikat, kloppia*
- 5) **Inessiivin päätte on yleensä *-s*:** *ovipieles, kyläs*. Jos sanassa on omistusliite, tunnus on *-hna, -hnä*: *plakkarihmani*
- 6) **Diftongien *uo, yö, ja ie* avartuminen:** *nuari* 'nuori', *tyä* 'työ', *miäs* 'mies'
- 7) **Väli- eli svaavokaalin esiintyminen:** *jalaka, kihilat, tylsä*
- 8) **Vokaaliyhtymien *-ea, -eä, -oa ja -öä* vastineet ovat: *-ia, -iä, -ua ja -yä*:** *korkia, pimiä, sanua, männikkyä*
- 9) **Pitkä vokaali *i*-loppuisen diftongin tilalla jälkitavussa:** *kaloolla* 'kaloilla', *keltaanen* 'keltainen'
- 10) **Verbivartalon *-e:n* labiaalistuminen:** *tuloo, menöö* 'tulee, menee'.
- 11) ***rk:n* ja *lk:n* astevaihtelu:** *jalaat, märijät haloot*

Näistä piirteistä piirteet 8 ja 9 eivät esiinny muissa Suomen murteissa (Järvi 1980b: 6).

3 AINEISTO JA MENETELMÄ

3.1 Aineisto

Olen kerännyt aineistoni lomakekyselyllä (Liite 3), jonka tein Webropol-kyselyohjelmistolla. Lomakkeen julkaisin Facebookin *Lapualaisille*-ryhmässä. Ryhmä on tarkoitettu kaikille, jotka mieltävät itsensä lapualaisiksi tai jotka ovat kiinnostuneet keskustelemaan Lapuaan liittyvistä asioista. Lisäksi jaoin kyselyni linkkiä henkilökohtaisesti WhatsAppin kautta. Kysely oli auki kuukauden 13.11.–13.12.2019. Valitsin lomakekyselyn aineistonkeruumenetelmäksi, koska sen avulla tavoitin laajemman vastaajajoukon kuin mitä olisin ehtinyt haastattelemaan tavoit-
taa.

Kyselylomakkeen alussa oli teksti, jossa kerroin tutkivani kahdeksantoista vuotta täyttäneiden eri-ikäisten lapualaisten murreasenteita ja -käsityksiä. Tekstin alla oli tietosuojailmoitus, jossa kerroin, mitä tietoja kyselyssä tullaan keräämään vastaajilta ja mihin tarkoitukseen heidän antamiaan vastauksia tullaan käyttämään. Tietosuojailoituksen luettuaan jokainen vastaaja joko antoi tai ei antanut lupaa käyttää tietojaan tutkimuksessani. Kaikki vastaajat antoivat luvan tietojensa käyttämiseen. En kerännyt vastaajilta suoria henkilötietoja, joista heidät olisi voitu tunnistaa. Huolehdin vastaajien anonymiteetistä myös siten, että poistin aineistoesimerkeistä sellaiset kohdat, jotka olisivat voineet paljastaa vastaajista liikaa. Aineistoesimerkkien yhteydessä ilmoittamani tunnistetiedot vastaajan sukupuolen ja iän mukaan eivät yksilöi vastaajia liikaa, sillä Lapualla on saman ikäisiä sen verran paljon, että näiden tietojen perusteella vastaajia ei pysty tunnistamaan.

Kansanlingvistiikassa lomakekyselyjä on käytetty aineiston keräämisessä yhdessä kuuntelutestien sekä molempia täydentävien haastattelujen kanssa. Lomakekyselyiden käyttöön liittyy rajoituksia, sillä vastausten luotettavuus voi kärsiä, jos vastaajat vastaavat kysymyksiin, joihin heillä ei ole selkeää mielipidettä. Lisäksi lomakekyselyjä saatetaan pitää samanlaisina kuin kokeita tai testejä, jolloin lomakkeen ajatellaan mittaavan osaamista. (Mielikäinen & Palander 2002: 89, 91.) Lisäksi epäselvissä tilanteissa ei tutkielman tekijällä ole mahdollisuutta tarkistaa vastauksia. Omassa tutkielmassani pyrin ratkaisemaan näitä rajoituksia sillä, että aivan kyselyn alussa korostin, että kyselyyn ei ole olemassa oikeita tai väärinä vastauksia, vaan tutkin vastaajien omia kokemuksia ja näkemyksiä. Lisäksi yhdessä kysymyksessä lisäohjeena oli jättää vastaamatta, jos mitään ei tullut mieleen.

Kyselylomakkeen alussa on muutamia taustatietoja kartoittavia kysymyksiä, kuten vastaajan ikä, sukupuoli, äidinkieli sekä koulutusaste. Lisäksi kysyin, onko vastaaja asunut koko ikänsä Lapualla ja jos ei, missä muualla ja kuinka kauan. Kysyin myös, mistä vastaajan vanhemmat ovat kotoisin.

Kyselyn varsinaiset kysymykset alkavat kysymyksestä numero yhdeksän. Kysymykset 9–13 koskivat vastaajien käsityksiä oman puheensa tilanteisesta vaihtelusta, joten niiden tulokset vastaavat tutkimuskysymykseen kaksi. Vastaajien tuli miettiä, millaista kieltä he käyttävät kotona, sukulaisten kanssa, kavereiden kanssa, harrastuksissa ja opiskelu- tai työpaikalla. Valittavana oli kuusi vaihtoehtoa: *hyvin murteellista, melko murteellista, yleiskielen ja murteen sekoitusta, melko yleiskielistä, hyvin yleiskielistä ja ei koske minua*. Pyysin myös perusteluja valitulle kielimuodolle. Aiemmissa kansanlingvistikissa tutkimuksissa on havaittu, että kielimuotojen jaottelu ja nimeäminen ei ole aina kovin yksinkertaista, ja esiin onkin noussut joitakin käytännön ongelmia. Maallikolle *yleiskieli* ei välttämättä ole sama asia kuin kielitieteilijälle, minkä huomaa siitä, että kansalaiset pitävät murteen vastakohtana kirjakieltä eivätkä yleiskieltä. *Murre*-sanank merkitys ei myöskään aina ole maallikolle yksiselitteinen, sillä moni, joka käyttää murretta, kieltä käyttävänsä sitä ja kuvaa kielimuotoaan tavalliseksi yleiskieleksi. (Mielikäinen & Palander 2002: 91–92; Mielikäinen 2005: 108–109.) Omassa tutkimuksessa nämä ongelmat näkyivät juuri *yleiskieli-kirjakieli* käsitteen valinnan välillä.

Tilanteista vaihtelua koskevien kysymysten jälkeen tulivat avokysymykset, joiden avulla pyrin vastaamaan tutkimuskysymykseen yksi eli siihen, minkälaisia asenteita ja käsityksiä erikäisillä lapualaisilla on Lapualla puhuttavaan murteeseen liittyen. Kysymyksessä neljätoista tiedustelin, hävettääkö vastaajaa käyttää murrettaan ja minkälaisissa tilanteissa. Kysymys viisitoista koski sitä, miltä vastaajan mielestä hänen oma murteensa kuulostaa, ja kysymyksessä kuusitoista pyydettiin vastaajaa kertomaan ajatuksiaan liittyen omaan murteeseensa. Näiden kysymysten jälkeen kyselyssä luki, että seuraavat kysymykset koskevat Lapualla puhuttavaa murretta. Ensimmäisessä näistä kysymyksistä eli numerossa seitsemäntoista, pyysin vastaajia kertomaan tuntomerkkejä, joista Lapuan murteen tunnistaa. Kysymyksessä kahdeksantoista pyysin kuvailemaan tunteita, joita Lapualla puhuttava murre herättää. Kysymyksessä yhdeksäntoista sai kertoa kauniita, ärsyttäviä, hauskoja, rumia ja maalaisia murre sanoja tai tuntomerkkejä Lapualla puhuttavasta murteesta sekä perustella niitä. Tämän kysymyksen kohdalla ohjeistin jättämään vastauslaatikon tyhjäksi, jos vastaaja koki, ettei hänellä ole selvää mielipidettä asiasta. Kysymyksessä numero kaksikymmentä kysyin, onko vastaaja pyrkinyt tietoisesti eroon joistakin murrepiirteistä. Vastatessaan ei tai kyllä, tuli aina perustella vastaustaan. Toiseksi viimeisessä kysymyksessä pyysin vastaajia kertomaan reaktioita, joita he ovat saaneet

murteestaan, ja viimeisessä kysymyksessä vastaajat saivat kertoa mahdollisista murteen aiheuttamista väärinymmärryksistä.

Kyselyyni vastasi yhteensä 106 henkilöä. Rajasin kaksi vastaajaa aineistoni ulkopuolelle, sillä toinen heistä ei ollut vielä täysi-ikäinen, ja toisen vastaukset eivät pääsääntöisesti koskeneet tutkimukseni kohteena olevaa Etelä-Pohjanmaan murretta. Lisäksi rajasin kysymyksen numero 16. *Mitä ajattelet omasta murteestasi? Perustelee lyhyesti.* vastauksineen aineistoni ulkopuolelle, sillä sen vastaukset eivät tuoneet mitään uutta tietoa, vaan esiin tuli samoja asioita kuin muissakin kysymyksissä. Aineistoni koostuu 104:n kyselyyn osallistuneen vastauksista. Nuorimmat vastaajat ovat 18-vuotiaita, ja vanhin vastaaja on 72-vuotias. Kyselyyn vastanneista naisia oli kahdeksankymmentäseitsemän ja miehiä seitsemäntoista. Olen jakanut vastaajat kolmeen ikäryhmään vastaajien ilmoittaman iän perusteella. Ikäryhmät ovat: 18–30-vuotiaat, 31–50-vuotiaat sekä yli 50-vuotiaat. Analyysissani olen tarkastellut vastauksia useimmiten näissä ikäryhmissä.

Suurin osa kyselyyn osallistuneista asui vastaamishetkellä Lapualla tai muualla Etelä-Pohjanmaalla. Tuloksissa käsittelen heitä kaikkia lapualaisina, sillä ne, jotka asuivat kyselyn tekohetkellä Etelä-Pohjanmaalla toisessa kaupungissa tai kunnassa kuin Lapualla, ovat syntyneet tai viettäneet lapsuudessaan vuosia Lapualla. Sen sijaan vastaajista kaksikymmentäviisi on sellaisia, jotka vastaamishetkellä asuivat muualla kuin Lapualla tai Etelä-Pohjanmaalla. Heistä suurin osa on syntynyt Lapualla ja viettänyt siellä lapsuutensa ja nuoruutensa ja lähtenyt sitten joko opiskelemaan tai muusta syystä toiselle paikkakunnalle ja jäänyt sinne. Muutama vastaaja muualla asuvista ei ole syntynyt Lapualla, mutta on elämänsä aikana asunut Lapualla useamman vuoden, ja yleensä toinen näiden vastaajien vanhemmista on Lapualta kotoisin. Olen ottanut näiden kahdenkymmenenviiden vastaajan vastaukset mukaan aineistooni, sillä haluamalla vastata kyselyyni he ovat identifioineet itsensä lapualaisiksi. Heidän vastauksiaan tarkastelen useimmiten yhdessä muiden kanssa. Kielenkäytön tilanteista vaihtelua koskevassa tulostulussa olen esitellyt heidän vastauksensa erillisenä.

Taulukko 1 havainnollistaa sitä, kuinka monta vastaajaa kuuluu mihinkin ikäryhmään ja kuinka moni heistä ei asunut vastaamishetkellä Lapualla tai Etelä-Pohjanmaalla.

Taulukko 1. Kyselyyn vastaajat ikäryhmittäin ja asuinpaikan mukaan.

Vastaajia	Lapualla tai Etelä-Pohjanmaalla asuvat	Muualla kuin Lapualla tai Etelä-Pohjanmaalla asuvat
18–30-vuotiaat	13	8
31–50-vuotiaat	38	9
yli 50-vuotiaat	28	8
Yhteensä	79	25
Kaikki yhteensä		104

3.2 Menetelmä

Tutkielmani tavoitteena on tarkastella, minkälaisia asenteita ja käsityksiä eri-ikäisillä lapualaisilla on Lapualla puhuttavaa murretta kohtaan sekä minkälaisia käsityksiä vastaajilla on puheensa tilanteisesta vaihtelusta. Aineiston analyysin menetelmänä käytän laadullista sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi soveltuu valmiiden tekstimuotoisten aineistojen tarkasteluun, ja analyysin tavoitteena on saada aineistosta tiivis kuvaus, jonka voi kytkeä ilmiötä koskevaan laajempaan kontekstiin ja muihin aihetta käsitteleviin tutkimustuloksiin (Tuomi & Sarajärvi 2009: 103).

Sisällönanalyysia voidaan tehdä aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti (Tuomi & Sarajärvi 2009: 95). Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa pääpaino on aineistossa, mikä tarkoittaa, ettei analyysiyksikköjä ole ennalta määrätty, ja teoria rakentuu aineiston varaan. Tällöin edetään yksittäisistä havainnoista yleisiin väitteisiin, jolloin puhutaan induktiivisestä logiikasta. (Mts. 95–96.) Teorialähtöisessä sisällönanalyysissa analyysi perustuu jo valmiina olevaan teoriaan tai malliin. Analyysia ohjaa valmis malli, ja usein tarkoituksena on kyseisen mallin tai teorian testaaminen uudessa yhteydessä. (Mts. 97.) Teorialähtöisessä sisällönanalyysissa päättelyn logiikka on deduktiivista (mts. 98) eli induktiivisuuden vastakohtana havainnot etenevät yleisistä yksittäisiin. Aineisto- ja teorialähtöisen tutkimuksen lisäksi sisällönanalyysia voidaan tehdä teoriasidonnaisesti/-ohjaavasti, mikä tarkoittaa, että aineiston analyysi ei suoraan perustu teoriaan, mutta kytkennät siihen ovat havaittavissa (mts. 96–97). Teoriasidonnaisen/-ohjaavan analyysin yhteydessä voidaan puhua abduktiivisesta päättelystä, mikä tarkoittaa, että tutkija pyrkii yhdistelemään aineistolähtöisyyttä ja valmiita malleja toisiinsa (mts. 97).

Tämän tutkielman analyysimenetelmänä käytän teoriaohjaavaa sisällönanalyysia, sillä teoriassa esittelemäni asenteiden kolmiosainen malli on toiminut apuna analyysin etenemisessä. Ryhmitelin aineistoni sen mukaan, mihin asenteiden kolmiosaisen mallin komponenttiin vastaukset liittyvät. Kognitiiviseen komponenttiin eli maallikoiden käsityksiin eri murreryhmistä ja murteen tuntomerkeistä vastauksia sain kysymyksestä, jossa pyysin osallistujia kertomaan tunteita herättävään puoleen sain vastauksia kysymyksistä, joissa pyysin vastaajia kuvailemaan, miltä heidän murteensa kuulostaa, mitä tunteita Lapualla puhuttava murre heissä herättää ja mitä murre sanoja tai tuntomerkkejä he pitävät kauniina, rumina, hauskoina, ärsyttävänä tai maalaisina. Konatiiviseen komponenttiin liittyviä asenteitaan vastaajat kertoivat kysymyksissä, jotka käsittelivät murteellisen puhettavan aiheuttamia reaktioita, tilanteita, joissa vastaajat ovat tulleet väärinymmärretyiksi sekä kysymyksissä, jotka koskivat häpeää ja murrepiirteistä tietoisesti eroon pyrkimistä. Lisäksi kyselyni ensimmäiset varsinaiset kysymykset, jotka koskivat kielenkäytön tilanteista vaihtelua, tuovat tietoa asenteista ja käsityksistä, jotka liittyvät konatiiviseen komponenttiin.

Ryhmittelyn jälkeen kävin tarkemmin läpi jokaisen kysymyksen, ja teemoittelin, erittelin ja analysoin vastauksia niissä esiintyvien asenteiden ja käsityksien perusteella. Teemoittelu ja erittely on tapahtunut pitkälti aineiston ehdoilla, ja olenkin nostanut analysoitavaksi teemoja, joita useampi vastaaja on tuonut esiin saman kysymyksen kohdalla. Esimerkiksi murteen herättämiä tunteita olen ensin teemoitellut positiivisiksi, ristiriitaisiksi ja negatiivisiksi, ja näiden teemojen alle kuuluvia useimmiten eri vastauksissa toistuvia tunteita olen nostanut analysoitavaksi. Pääasiassa analyysini on kvalitatiivista, mutta olen esittänyt joitain tuloksia myös kvantitatiivisesti, kun olen katsonut sen tarpeelliseksi. Näin olen tehnyt varsinkin tilanteista kielenkäyttöä koskevien käsitysten kohdalla. Kvantitatiivisesti esitettynä kyseiset tulokset kertovat tarkemmin siitä, millainen useamman ihmisen oma käsitys puheestaan on eri tilanteissa kuin jos olisin pelkästään sanallisesti avannut tuloksia.

4 KÄSITYKSIÄ OMAN PUHEEN TILANTEISESTA VAIHTELUSTA

Tässä luvussa esitettävät tulokset vastaavat toiseen tutkimuskysymykseeni, jonka avulla pyrin selvittämään, millaisia käsityksiä eri-ikäisillä lapualaisilla on puheensa tilanteisesta vaihtelusta. Taustatietojen jälkeen vastaajat arvioivat omaa tilanteista kielenkäyttöään viidessä erilaisessa tilanteessa. Tilanteet olivat *kotona, sukulaisten kanssa, kavereiden kanssa, harrastuksissa ja opiskelu- tai työpaikalla*. Vastaajat saivat valita kuudesta eri vaihtoehdosta omasta mielestään parhaiten heidän kielenkäyttöään vastaavan kuvauksen. Kuvaukset olivat *hyvin murteellista, melko murteellista, yleiskielen ja murteen sekoitusta, melko yleiskielistä, hyvin yleiskielistä ja ei koske minua*. Tällaisella arvioinnilla ei päästä autenttiseen totuuteen, mutta kielenkäyttäjän oma arvio antaa kuitenkin suuntaviivoja, ja osa vastaajista huomioi puhettaan hyvinkin tarkasti.

Asenteiden kolmiosaisen mallin perusteella vastaukset antavat tietoa kolmannesta eli konatiivisesta komponentista. Vaikka en näissä kysymyksissä tiedustellut suoraan vastaajien asenteita, jotka voisivat vaikuttaa tilanteiseen kielenkäyttöön, oletan, että vastaajien suhtautuminen omaan murteeseen vaikuttaa yhtenä tekijänä kielenkäyttöön erilaisissa tilanteissa. Melkein kaikki vastaajat ovat perustelleet valitsemiaan kielimuotoja, osa hyvinkin tarkasti, mikä taustoittaa enemmän sitä, miksi kyseinen kielimuoto on missäkin tilanteessa valittu omaa puhetta parhaiten kuvaavaksi.

Esittelen tulokset ikäryhmittäin, ja olen laittanut eri taulukoihin Lapualla tai Etelä-Pohjanmaalla asuvien sekä muualla kuin Lapualla asuvien vastaukset. Kaiken kaikkiaan näihin kysymyksiin olivat vastanneet kaikki 104 kyselyyn osallistujaa.

4.1 Tilanteinen kielenkäyttö ikäryhmässä 18–30-vuotiaat

Tähän ikäryhmään kuuluu 21 vastaajaa, joista 13 asuu Lapualla tai Etelä-Pohjanmaalla ja 8 jossain muualla. Käsittelen ensin Lapualla asuvien vastauksia. Heidän vastauksensa tilanteisesta kielenkäytöstä olen koonnut taulukkoon 2.

Taulukko 2. Tilanteinen kielenkäyttö Lapualla asuvien 18–30-vuotiaiden ikäryhmässä.

Millaista kieltä käytät	kotona	sukulaisten kanssa	kavereiden kanssa	harrastuksissa	opiskelu- tai työpaikalla?
Hyvin murteellista	2	1	1	1	1
Melko murteellista	5	5	6	4	6
Yleiskielen ja murteen sekoitusta	6	5	6	6	4
Melko yleiskielistä	0	2	0	1	2
Hyvin yleiskielistä	0	0	0	0	0
Ei koske minua	0	0	0	1	0
Yhteensä	13	13	13	13	13

Kotona tämän ikäryhmän vastaajista 39 % mieltää puhuvansa melko murteellisesti ja 46 % yleiskielen ja murteen sekoitusta. Hyvin murteellisia kotona sanoo olevansa kaksi vastaajaa. Sukulaisten kanssa suuntaviivat ovat samat kuin kotona. Hyvin murteellisesti mieltää puhuvansa yksi vastaaja, melko murteellisesti viisi vastaajaa, ja yleiskielen ja murteen sekoitusta viisi vastaajaa. Erona kotona puhumiseen on, että kaksi vastaajaa kokee käyttämänsä kielimuodon sukulaisten kanssa melko yleiskieliseksi. He kommentoivat kielenkäyttöään seuraavasti:

- 1) Kaikki ainakin saa selvää 😊 M29
- 2) Sukulaisia myös muualla päin suomea N21

Esimerkissä (1) vastaaja M29 ei suoraan sano, että hänen sukulaisiaan olisi muualla päin Suomea, kuten vastaaja N21 sanoo esimerkissä (2). Vastaajan M29 vastauksesta voi kuitenkin tulla, että näin on tai ainakaan kaikki sukulaiset eivät murteellisia sanoja ymmärrä, ja vastaaja haluaa yleiskielen käytöllä varmistaa sen, että kaikki ymmärtävät hänen puheensa.

Kavereiden kanssa käytetyimmät kielimuodot ovat yleiskielen ja murteen sekoitus sekä melko murteellinen kielimuoto, joita molempia sanoo käyttävänsä 46 % vastaajista. Tämä selittyy sillä, että näiden vastaajien ystävät luultavasti asuvat samalla murrealueella ja käyttävät samanlaista kieltä. Yksi vastaaja, joka kokee puhuvansa yleiskielen ja murteen sekoitusta, kuvaa esimerkissä (3) asian ytimekkäästi:

- 3) Monet kaverini puhuvat samalla tavalla. On helppo ymmärtää toisiamme. N22

Harrastuksissa suurin osa, 46 % vastaajista, mieltää käyttävänsä yleiskielen ja murteen sekoitusta. Hyvin murteellista tai melko murteellista kielimuotoa sanoo käyttävänsä yhteensä

viisi vastaajaa, joista yksi hyvin murteellista. Melko yleiskielinen harrastuksissa kokee olevansa yksi vastaaja.

Opiskelu- tai työpaikalla yleiskielisten lukumäärä on sama kuin sukulaisten kanssa, sillä kaksi vastaajaa on valinnut puhetapaansa parhaiten kuvaavaksi ilmaisuksi *melko yleiskielistä*. Kiintoisaa on, että kuusi vastaajaa sanoo puhuvansa opiskelu- tai työpaikalla melko murteellisesti ja yksi hyvin murteellisesti. Pari vastaajaa perustelee melko murteellista kielimuotoaan esimerkeissä (4) ja (5) seuraavasti:

- 4) Lähes kaikki ymmärtää murretta N28
- 5) Kaikki puhuu murteella N29

Perusteluista voi päätellä, että näiden vastaajien työpaikka sijaitsee oman murrealueen sisällä, ja käytetty kielimuoto on yhteinen tekijä työntekijöiden välillä. Yleiskielen ja murteen sekoitusta mieltää käyttävänsä neljä vastaajaa. Kukaan tämän ikäryhmän vastaajista ei miellä olevansa missään näistä tilanteista hyvin yleiskielinen.

Yksittäin tarkastellen Lapualla asuvista 18–30-vuotiaista vastaajista viisi on sellaisia, jotka ajattelevat kielenkäyttönsä olevan samanlaista kaikissa viidessä eri tilanteessa. Heistä kolme kokee puheen olevan melko murteellista ja kaksi yleiskielen ja murteen sekoitusta joka tilanteessa. Kolme, jotka kokevat puheensa olevan melko murteellista, ovat perustelleet valintaansa kaikkiin kohtiin seuraavasti: “Murre tulee melko automaattisesti” (N26), “Puhun joka tilanteessa samallalalla” (N19) ja “murteella tulee puhuttua ihan huomaamatta” (N29).

Vastaajista kaksi voidaan tulkita eniten murretta käyttäviksi, koska he ovat ilmoittaneet käyttävänsä hyvin murteellista kielimuotoa kahdessa eri tilanteessa. Heistä toinen (N26) sekä kotona että sukulaisten kanssa, ja toinen (N29) kotona sekä kavereiden kanssa. Vastaaja N26 perustelee hyvin murteellista kielimuotoaan kotona seuraavasti: “Meillä puhutaan murteella ja lapset puhuvat myös” ja kavereiden kanssa seuraavasti: “Kaveri porukassa kaikki puhuu omaa murrettansa, ei sitä tarvitse mennä muuttamaan.” Vastaaja N29 perustelee käsitystään kotona käyttämästään kielimuodosta seuraavasti “Puhun ja kirjootan leviää murretta” sekä sukulaisten kanssa seuraavasti: “Kaikki puhuu murteella.” Molempien vastauksista huomaa, että ympäristön puhetapa vaikuttaa vahvasti omaan puheeseen.

Ryhmän yleiskielisin on vastaaja M29, joka kertoo käyttävänsä melko yleiskielistä kieltä kolmessa eri tilanteessa: sukulaisten kanssa, harrastuksissa ja opiskelu- tai työpaikalla. Hänen perustelunsa liittyvät ymmärtämiseen ja siihen, että kaikki saavat puheesta selvää, kun hän käyttää yleiskieltä. Kotona ja kavereiden kanssa hän mieltää puheensa olevan melko murteellista ja perustelee sitä, että “kotona ollaan oma itsensä.” ja “kaverien kans puhutaan niinkuin

oma ittensä.” Hänen vastauksistaan huomaa, että ympäristö ja siellä olevat ihmiset vaikuttavat hänen puheeseensa, ja hän tiedostaa puheensa eroavaisuudet eri tilanteissa. Kiinnostavaa on, että hän kokee olevansa oma itsensä eniten silloin, kun hän puhuu omaa murrettaan.

Mielenkiintoinen poikkeus vastaajissa on N22, joka kertoo puhuvansa melko murteellisesti sukulaisten kanssa, yleiskielen ja murteen sekoitusta kotona, kavereiden kanssa ja harrastuksissa, mutta hyvin murteellisesti opiskelu- tai työpaikalla. Hänen perustelunsa hyvin murteelliselle kielimuodolle on: “Olen töissä x ja olen asiakaspalvelija. Asiakkaani ovat hyvin pitkälti vanhoja ihmisiä, jotka puhuvat todella vahvaa murretta. Se tarttuu ja vanhukset luottavat paremmin minuun, kun puhun heidän kanssaan samaa murretta.” Tässä esimerkissä ympäristön vaikutus vastaajan käyttämään kielimuotoon on hyvin vahva. Vastaja tuo kiinnostavasti esiin sen, että murre on väline, jolla rakennetaan luottamusta entuudestaan tuntemattomien ihmisten välille. Myös ikä näyttäytyy tässä esimerkissä isossa roolissa, ja voidaan vain arvailla, olisiko tilanne samanlainen, jos vastaja työskentelisi nuorten parissa.

Seuraavaksi tarkastelen tähän ikäryhmään kuuluvien vastauksia, jotka asuvat muualla kuin Lapualla tai Etelä-Pohjanmaalla. Heitä on kahdeksan, ja heidän vastauksensa olen koonnut taulukkoon 3.

Taulukko 3. Tilanteinen kielenkäyttö muualla kuin Lapualla asuvien 18–30-vuotiaiden ikäryhmässä.

Millaista kieltä käytät	kotona	sukulaisten kanssa	kavereiden kanssa	harrastuksissa	opiskelu- tai työpaikalla?
Hyvin murteellista	0	2	0	0	0
Melko murteellista	2	3	0	1	1
Yleiskielen ja murteen sekoitusta	4	2	6	3	2
Melko yleiskielistä	2	1	2	3	5
Hyvin yleiskielistä	0	0	0	0	0
Ei koske minua	0	0	0	1	0
Yhteensä	8	8	8	8	8

Heistä kotona melko murteellisesti mieltää puhuvansa kaksi vastaajaa. Yleiskielen ja murteen sekoitusta sanoo käyttävänsä neljä vastaajaa, ja kaksi vastaajaa kokee puheensa kotona melko yleiskieliseksi. Verrattuna Lapualla tai Etelä-Pohjanmaalla asuviin muualla asuvien puhe on yleiskielisempää, koska kukaan muualla asuvista ei koe puhuvansa hyvin murteellisesti. Melko murteelliseksi puheensa käsittävien osuuskin on suhteellisesti pienempi kuin Lapualla asuvien. Molemmissa ryhmissä yleiskielen ja murteen sekoitusta kokee puhuvansa suhteellisesti

verrattuna melkein yhtä moni, mutta Lapualla asuvista kukaan ei miellä puhetapaansa melko yleiskieliseksi, kuten tämän ryhmän kaksi vastaajaa mieltävät.

Sukulaisten kanssa murteellisuus lisääntyy, mikä on odotettavissakin. Kaksi vastaajaa kertoo puhuvansa hyvin murteellisesti, ja heidän perustelunsa ovat luettavissa esimerkeistä (6) ja (7). Kolme vastaajaa kertoo puhuvansa melko murteellisesti ja kertovat perustelunsa esimerkeissä (8), (9) ja (10):

- 6) Normaalisti yleiskieliset sanat muuntuvat murteenksi kun keskustele vanhempien kanssa jotka käyttävät murretta N25,
- 7) Sukulaiset ovat kotoisin ja asuvat Etelä-Pohjanmaalla, mikä korostuu kanssakäymisessä heidän kanssaan N25
- 8) Sukulaiset puhuvat samaa murretta, mutta oma murteeni on osittain jo kadonnut, eli ei enää varsin yhtä leveää M25
- 9) Suurin osa suvusta on lapualaisia joten kaikki ymmärtävät murretta. M24
- 10) leviääte mutta silti yleiskielellisiä asioita yhdistäen N30

Yleiskielen ja murteen sekoitusta sukulaisten kanssa kertoo puhuvansa kaksi vastaajaa, ja yksi vastaaja mieltää käyttävänsä melko yleiskielistä kielimuotoa.

Kavereiden kanssa nämä vastaajat eivät käytä ollenkaan vain murteellisia muotoja, sillä yleiskielen ja murteen sekoitusta sanoo käyttävänsä kuusi vastaajaa, ja loput kaksi mieltävät puheensa melko yleiskieliseksi. Tämän suhteen vastaajat eroavat Lapualla asuvista ikätovereistään, mikä selittyy sillä, että muualla asuminen on luultavasti entisestään laajentanut kaveripiiriä, jolloin niiden osuus, jotka puhuisivat samaa murretta, on pienempi. Tällaista tilannetta eräs vastaaja kuvaa osuvasti esimerkissä (11):

- 11) Kaverit eri puolelta suomea, ei voi puhua liian "leviää", että tulee ymmärretyksi N25

Harrastuksissa melko yleiskielisesti sanoo puhuvansa kolme vastaajaa, yleiskielen ja murteen sekoitusta kolme vastaajaa ja melko murteellisesti yksi vastaaja. Lisäksi yhtä vastaajaa tämä kohta ei koskenut. Opiskelu- ja työpaikalla yleiskielisten osuus on isoin, sillä viisi vastaajaa kuvaa puhettaan silloin melko yleiskieliseksi ja kaksi yleiskielen ja murteen sekoitukseksi. Yksi vastaajista kertoo puheensa olevan melko murteellista, ja perustelusta käy ilmi, että hän työskentelee vanhusten kanssa, mikä lisää murteen käyttöä, kuten joillakin saman ikäisillä Lapualla asuvistakin oli käynyt:

- 12) Vanhusten kanssa tulee tahtomattaan puhuttua enemmän murteella, työtovereille puhun enemmän yleiskielellä koska pääosa puhuu myös yleiskieltä N25

Vastaajan N25 esimerkissä (12) käyttämä ilmaus *tahtomattaan* viittaa siihen, että murteen käyttäminen ei ole niin tiedostettua, mutta luultavasti vanhusten käyttämä murre saa vastaajankin

puhumaan omaansa. Työkavereiden kanssa hänen käsityksensä omasta puheestaan on enemmän yleiskielinen mukautuen työkavereiden puheeseen.

Yksittäin tarkasteltuna näistä vastaajista yleiskielisempiä ovat vastaajat M25, joka kertoo puhuvansa melko yleiskielisesti kaikkialla muualla paitsi sukulaisten kanssa ja harrastuksissa, sekä N25, joka mieltää puhuvansa melko yleiskielisesti joka tilanteessa. M25 kertoo karsineensa tunnistettavampia murre sanoja ja -piirteitä pois puheestaan asuessaan pääkaupunkiseudulla, jotta tulisi ymmärretyksi. Sukulaisten tai kenen tahansa samalta murrealueelta olevan kanssa hän kertoo oman murteensa korostuvan, jolloin myös ympäristön puhetapa on yksi hänen käyttämäänsä kielimuotoon vaikuttava seikka. Vastaaja N25 on perustellut kaikkiin kohtiin seuraavasti: “Puheeni eroaa vain hieman verrattuna kotiin tai työpaikkaan. Välillä tulee puhuttua enemmän murteella.” Hän on silti joka kohtaan valinnut *melko yleiskielistä* -vaihtoehdon kuvaamaan omaa puhetapaansa, mutta ottaen hänen perustelunsa huomioon, voidaan päätellä, että vain yhden kuvauksen valitseminen tietylle puhetilanteelle on haastavaa. Vastaaja on valinnut yhden kuvauksen, mutta tiedostaa, että puhetapa vaihtelee silti.

Verrattuna Lapualla asuviin nuoriin muualla asuvat ovat yleiskielisempiä, mikä näkyy muun muassa siinä, että Lapualla asuvat nuoret mieltävät käyttävänsä useammassa tilanteissa hyvin murteellista tai melko murteellista kielimuotoa. Molemmissa ryhmissä yleiskielen ja murteen sekoitus on yleisimmin valittu kielimuoto kuvaamaan omaa puhetapaa erilaisissa tilanteissa. Muualla asuvien yleiskielisyys näkyy suoraan siinäkin, että useampi heistä on valinnut vaihtoehdon *melko yleiskielistä* kuvaamaan omaa puhetapaansa eri tilanteissa.

4.2 Tilanteinen kielenkäyttö ikäryhmässä 31–50-vuotiaat

Tässä ikäryhmässä vastaajia on yhteensä 47, joista 38 asuu Lapualla tai Etelä-Pohjanmaalla ja 9 jossain muualla. Käsittelen ensin Lapualla asuvien vastauksia, ja heidän vastaksensa olen koonnut taulukkoon 4.

Taulukko 4. Tilanteinen kielenkäyttö Lapualla asuvien 31–50-vuotiaiden ikäryhmässä.

Millaista kieltä käytät	ko- tona	sukulaisten kanssa	kavereiden kanssa	harrastuk- sissa	opiskelu- tai työ- paikalla?
Hyvin murteellista	7	8	6	5	1
Melko murteellista	17	18	14	13	10
Yleiskielen ja murteen sekoitusta	13	11	16	15	21
Melko yleiskielistä	1	1	2	1	2
Hyvin yleiskielistä	0	0	0	1	2
Ei koske minua	0	0	0	3	2
Yhteensä	38	38	38	38	38

Lapualla asuvista vastaajista 18 % kertoo puhuvansa hyvin murteellisesti kotona, 45 % melko murteellisesti ja 34 % yleiskielen ja murteen sekoitusta. Melko yleiskielisiä ei kotona miellä olevansa kuin yksi vastaaja kolmestakymmenestäkahdeksasta. Sukulaisten kanssa melko murteellisesti kertoo puhuvansa 47 % vastaajista, yleiskielen ja murteen sekoitusta 29 % ja hyvin murteellisesti 21 % vastaajista.

Kavereiden kanssa yleisimmin käytetyt kielimuodot ovat samat kuin kotona tai sukulaisten kanssa, nyt vain enemmistö (42 %) kertoo käyttävänsä yleiskielen ja murteen sekoitusta. Melko murteellisesti kavereiden kanssa mieltää puhuvansa 37 % vastaajista ja hyvin murteellisesti 16 % vastaajista. Melko yleiskieliseksi oman puheensa kavereiden kanssa ilmoittaa kaksi vastaajaa.

Harrastuksissa tilanne on samankaltainen kuin kavereiden kanssa, sillä yleisin kielimuoto on yleiskielen ja murteen sekoitus, minkä jälkeen oman puheen mielletään olevan melko murteellisesta ja hyvin murteellisesta. Edellisiin poiketen yksi vastaaja (N47) on kertonut käyttävänsä hyvin yleiskielistä kieltä. Hän perustelee asiaa: “Ymmärrettävyyden vuoksi”, mikä viittaisi siihen, että hänen harrastuksissaan on muualta olevia ihmisiä tai kyseisen harrastuksen sanastoon ei kuulu murre sanoja. Harrastuksiin kolme vastaajaa on kertonut, että kohta ei koske heitä.

Opiskelu- tai työpaikalla yleisimmät käytetyt kielimuodot ovat samat kuin harrastuksissa, mutta hyvin murteellista kieltä ei miellä käyttävänsä enää kuin yksi vastaaja, melko

murteellistakin kymmenen vastaajaa eli 26 % vastaajista. Suurin osa, 55 %, kertoo käyttävänsä yleiskielen ja murteen sekoitusta, mikä on ymmärrettävää, sillä työtehtävistä hieman riippuen ymmärtäminen nousee puhumisen keskeisimmäksi arvoksi. Vastaajat perustelevat yleiskielen ja murteen sekoitusta esimerkeissä (13), (14) ja (15) seuraavasti:

- 13) Työpaikallain on ihmisiä ympäri suomen, joten käytän yleiskieltä ja etelä-pohjanmaan murretta M31
 14) Töissä puhutaan virallisemmin N31
 15) Työkavereissa paljon muualta tulleita tai suomea toisena kielenä puhuvia N41

Opiskelu- tai työpaikalla yleiskielisesti puhuvien osuus hieman kasvaa. Melko yleiskieliseksi puheensa kokee kaksi vastaajaa ja hyvin yleiskieliseksi myös kaksi vastaajaa. Kaksi vastaajaa kertoo, että kohta ei koske heitä.

Muualla kuin Lapualla asuvia 31–50-vuotiaita vastaajia on yhdeksän henkilöä. Heidän vastauksensa olen koonnut taulukkoon 5.

Taulukko 5. Tilanteinen kielenkäyttö muualla kuin Lapualla asuvien 31–50-vuotiaiden ikäryhmässä.

Millaista kieltä käytät	ko- tona	sukulaisten kanssa	kavereiden kanssa	harrastuk- sissa	opiskelu- tai työ- paikalla?
Hyvin murteellista	0	1	1	0	0
Melko murteellista	4	6	3	2	2
Yleiskielen ja murteen sekoi- tusta	5	2	5	3	3
Melko yleiskielistä	0	0	0	3	4
Hyvin yleiskielistä	0	0	0	0	0
Ei koske minua	0	0	0	1	0
Yhteensä	9	9	9	9	9

Heidän yleisin käsityksensä omasta kielimuodosta kotona on yleiskielen ja murteen sekoitus (5/9), ja sen jälkeen melko murteellinen (4/9). Melko murteellisen kielimuodon valinneet perustelevat vastauksiaan näin:

- 16) Yleiskieli valtaa puhetta vuosi vuodelta enemmän N45
 17) Olemme molemmat lähtöisin E-P:ltä joten puhumme murretta kotona ja lapset puhuvat myös N44
 18) Haluan opettaa lapsille Lapuan/Etelä-Pohjanmaan murretta N40

Esimerkissä (16) vastaajan N45 perustelusta voi aistia jonkinlaisen huolen murteen katoamisesta, sillä hänen valitsemansa kielimuoto *melko murteellista* ja siihen antamansa perustelu luovat käsityksen, että hän puhuu vielä murteellisesti, mutta muualla asuminen tekee sen, että koska ympäristössä ei kuule murretta, valtaa yleiskieli enemmän tilaa. Hänen vastauksistaan ei

käy ilmi, onko hänen lähipiirissään ketään, jonka kanssa hän voisi puhua murretta. Eri tilanteissa on vastaaja N44, jonka perustelusta on esimerkissä (17) luettavissa, että hänen kumppaninsa on kotoisin samalta murrealueelta, ja lapsetkin käyttävät murretta. Hänen on mahdollista joka päivä puhua ja käyttää omaa murrettaan kotona, vaikka ei asukaan Lapualla. Vastaaja N40 on tehnyt tietoisin päätöksen siirtää omaa murretta jälkipolville (esimerkki 18), joten hän sanoo puhuvansa kotona melko murteellisesti.

Sukulaisten kanssa ollessaan muualla kuin Lapualla asuvat 31–50-vuotiaat mieltävät puheensa eniten melko murteelliseksi (6/9), ja vain kahden vastaajana käsitys omasta kielimudostaan on yleiskielen ja murteen sekoitusta. Useampi heistä sanoo sukulaisten olevan Lapualla, ja siksi murteen vahvistuvan sukulaisten kanssa (ks. myös Lignell 2007: 91). Vaikeampi tilanne voi olla, jos oma kumppani ja hänen sukulaisensa eivät ole samalta murrealueelta. Yksi vastaaja on ratkaissut asian seuraavasti:

19) Murre on mun omien sukujen kiäli. Puolison suku ei puhu oikein omaakaan murrettaan, mutta puhun silti niille omaani. Ehkä koska on mun perhe- ja tunnekieli. N41

Hän määrittelee esimerkissä (19) käyttämänsä murteen perhe- ja tunnekieleksi, mikä on hyvin affektiivinen ilmaus. Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu, että ne, jotka arvostavat murrettaan, eivät muuta puhekieltään yhtä herkästi kuin ne, jotka eivät arvosta murrettaan (kts. Mielikäinen 1981; Nuolijärvi 1986). Vastaaja N41 vahvistaa esimerkillään aiempien tutkimuksien tuloksia, sillä hän ilmiselvästi vahvan tunnelatauksen myötä arvostaa omaa murrettaan paljon, koska hän puhuu sitä siitä huolimatta tilanteissa, joissa vastapuoli ei puhu murteellisesti. Hän ei myöskään vastauksen perusteella muuta puhettaan yleiskielisemmäksi, vaikka voisi niin tehdä mukautukseen ympäristön puhetapaan.

Kavereiden kanssa puhuessa kieli muuttuu näillä vastaajilla yleiskielisemmäksi, sillä vain yksi vastaaja kertoo käyttävänsä hyvin murteellista kieltä, kolme melko murteellista ja viisi yleiskielen ja murteen sekoitusta. Hyvin murteellista kieltä käyttävän perustelusta “Kavereiden kanssa puhitaan lapuaa” (N47) käy ilmi, että hän on säilyttänyt yhteyden omiin lapsuuden- ja nuoruudenkavereihinsa, jotka ovat Lapualla kotoisin tai asuvat yhä Lapualla.

Harrastuksissa melko yleiskielistä puhetapaa mieltää käyttävänsä vastaajista kolme kuten myös yleiskielen ja murteen sekoitusta. Melko murteellisesti ei koe puhuvansa kuin kaksi vastaajaa, ja hyvin murteelliseksi omaa puhettaan harrastuksissa mieltäviä ei ole yhtään. Sama linja näkyy näiden vastaajien kohdalla myös opiskelu- tai työpaikalla. Hyvin murteelliseksi omaa puhettaan ei koe kukaan, ja melko murteelliseksikin vain kaksi vastaajaa. Yleiskielen ja

murteen sekoitusta kertoo käyttävänsä kolme vastaajaa. Eniten vastaajat mieltävät puhuvansa melko yleiskielisesti (4/9). Suhteellisesti se on enemmän kuin saman ikäisillä vastaajilla, jotka asuvat Lapualla tai Etelä-Pohjanmaalla. Perusteluna ovat ammateista ja työtehtävistä johtuvat syyt ja se, että tulee työssään ymmärretyksi. Lapualla tai Etelä-Pohjanmaalla asuvat voivat enemmän luottaa siihen, että vastapuoli on todennäköisemmin kotoisin samalta murrealueelta, jolloin murre sanojen tai -piirteiden käyttö ei yhtä paljon vaikeuta ymmärtämistä. Muualla asuvien vuorovaikutustilanteisiin murrepiirteet taas herkästi tuovat väärinymmärryksen mahdollisuuden, ja ainakin leimaavat puhujaa eri tavalla, kuten vastaaja N47 tuo esille: “Työssäni vakuuttavampi sekä selkeämpi.” Vastaaja vertaa yleiskielen käyttöä suhteessa murteen käyttöön töihin liittyvissä vuorovaikutustilanteissa ja mieltää olevansa tilanteissa vakuuttavampi ja selkeämpi, kun käyttää yleiskieltä.

4.3 Tilanteinen kielenkäyttö ikäryhmässä yli 50-vuotiaat

Vastaajia tässä ikäryhmässä on yhteensä 37 henkilöä. Heistä kaksikymmentäyhdeksän asuu Lapualla tai Etelä-Pohjanmaalla ja kahdeksan jossain muualla. Aloitan vastausten läpikäymisen Lapualla tai Etelä-Pohjanmaalla asuvista, ja heidän vastauksensa olen koonnut taulukkoon 6.

Taulukko 6. Tilanteinen kielenkäyttö Lapualla asuvien yli 50-vuotiaiden ikäryhmässä.

Millaista kieltä käytät	kotona	sukulaisten kanssa	kavereiden kanssa	harrastuksissa	opiskelu- tai työpaikalla?
Hyvin murteellista	7	6	5	5	5
Melko murteellista	9	8	10	10	6
Yleiskielen ja murteen sekoitusta	12	13	13	11	9
Melko yleiskielistä	0	1	0	2	4
Hyvin yleiskielistä	1	1	1	1	1
Ei koske minua	0	0	0	0	4
Yhteensä	29	29	29	29	29

Kotona tämän ikäryhmän vastaajista enemmistö (40 %) mieltää käyttävänsä yleiskielen ja murteen sekoitusta. Sen jälkeen tulevat kielimuodot melko murteellista (30 %) ja hyvin murteellista (23 %). Hyvin yleiskielinen sanoo olevansa yksi vastaajaa. Hänen käsityksensä omasta puheestaan jokaisessa eri tilanteessa on hyvin yleiskielinen. Hän on kotoisin Lapualta, mutta asunut nuoruuden jälkeen osittain muualla Suomessa ja ulkomailla. Hän kuvaa yleiskieltä luonnolliseksi ja sellaiseksi, että se tulee itsestään. Hän kertoo, että joskus mukana voi olla murre sanoja tai murteesta tuttu painotus, muuten hän kokee puheensa hyvin yleiskieliseksi.

Sukulaisten kanssa yli viisikymmentävuotiaat kokevat puheensa eniten yleiskielen ja murteen sekoitukseksi, sillä vastaajista 43 % on valinnut sen kuvaamaan parhaiten omaa kielimuotoaan. Tämän jälkeen yleisimmät käsitykset omasta kielimuodosta ovat melko murteellinen (27 %) ja hyvin murteellinen (20 %). Melko yleiskielinen sukulaisten kanssa kertoo olevansa yksi vastaaja. Yleiskielen ja murteen suuri osuus selittyy osin sillä, että tämän ikäisillä sukulaisia on jo enemmän kuin nuoremmilla, eivätkä kaikki sukulaiset asu samalla alueella tai puhu samaa murretta, jolloin yleiskieli on luontevaa murteen rinnalla. Useampi vastaajista on ottanut esiin tämän seikan ja kuvaa sitä seuraavasti esimerkeissä (20), (21), (22):

20) Riippuu siitä kenen kanssa puhun, siis missä asuu ja miten hän itse puhuu N57

21) Riippuen kenen sukulaisen kanssa keskustelen N54

22) Pohjanmaalla asuvien sukulaisten kanssa käytän murretta, mutta muualla asuvien kanssa enemmän sekoitusta, koska on sanoja, joita he eivät välttämättä ymmärrä. M54

Kavereiden kanssa yleiskielen ja murteen sekoitusta kertoo puhuvansa 43 %, melko murteellisesti 33 % ja hyvin murteellisesti 17 % vastaajista. Hyvin ja melko murteelliseksi oman puheensa mieltävien vastauksissa yhtenäistä on, että murteellinen kielimuoto on luonnollista, ja kaverit ovat myös Lapualta. Murre koetaan hauskana, ja yksi hyvin murteelliseksi puheensa kokeva vastaaja (N57) kertoo, että hänellä on paljon ulkopaikkakuntalaisia kavereita, joiden kanssa on “kivaa oikeen paasata [puhua innokkaasti ja äänekkäästi] niiren kans”.

Harrastuksissa yleiskielen ja murteen sekoitusta kertoo käyttävänsä 39 % vastaajista, ja melko murteelliseksi puheensa mieltää 36 % vastaajista. Sen sijaan hyvin murteelliseksi kielimuotonsa mieltäviä on vain viisi vastaajaa. Melko ja hyvin yleiskieliseksi oman puheensa mieltäviä on yhteensä kolme vastaajaa. Heidänkin perustelunsa koskevat luonnollisuutta, harrastusten sijaintia Etelä-Pohjanmaalla tai Lapualla sekä muiden samassa harrastuksessa käyvien käyttämää kielimuotoa.

Opiskelu- tai työpaikalla kielimuodot ovat tasaisemmin jakautuneita. Hyvin murteellisesti kertoo puhuvansa viisi vastaajaa, melko murteellisesti kuusi vastaajaa, yleiskielen ja murteen sekoitusta yhdeksän vastaajaa. Yleiskieliseksi puheensa mieltää yhteensä viisi vastaajaa, joista neljä melko yleiskieliseksi, ja kaikissa tilanteissa oman puheensa hyvin yleiskieliseksi mieltänyt yksi vastaajaa. Tämänkin ikäryhmän yleiskielisyyden perusteena on puhuminen työkavereille tai asiakkaille, jotka ovat muualta päin.

Muualla asuvia yli viisikymmentävuotiaita vastaajia on kahdeksan, ja heidän vastauksensa olen koonnut taulukkoon 7.

Taulukko 7. Tilanteinen kielenkäyttö muualla kuin Lapualla asuvien yli 50-vuotiaiden ikäryhmässä.

Millaista kieltä käytät	kotona	sukulaisten kanssa	kavereiden kanssa	harrastuksissa	opiskelu- tai työpaikalla?
Hyvin murteellista	4	3	1	2	1
Melko murteellista	0	3	1	0	1
Yleiskielen ja murteen sekoitusta	2	1	2	1	1
Melko yleiskielistä	2	1	2	4	2
Hyvin yleiskielistä	0	0	2	1	1
Ei koske minua	0	0	0	0	2
Yhteensä	8	8	8	8	8

Heistä puolet sanoo puhuvansa kotona hyvin murteellisesti, mikä on kiintoisa seikka, sillä yksikään ei miellä puhuvansa melko murteellisesti. Hyvin murteelliseksi puhettaan kuvaavat perustelevat kielenkäyttöään seuraavasti:

- 23) Puoliso Lapualta, joten molemmille murteelliset ilmaisut ominaisia N72
- 24) Myös mieheni on Lapualla kotoisin, joten murre on kotikielemme. N54
- 25) Se on oma kieli N59
- 26) Omaan voimakkaan murteen N52

Heistä ainakin kahdella (esimerkit 23 ja 24) myös puoliso on Lapualla, mikä helpottaa murteen ylläpitämistä kotiooloissa. Vastaaja N59 kuvailee esimerkissä (25) hyvin murteellista kielimuotoa omaksi kielekseen, ja vastaaja N52 kertoo esimerkissä (26) omaavansa voimakkaan murteen. Sukulaisten kanssa mielletään puhuttavan enemmän murteella kuin yleiskielisesti, mikä on linjassa ikäryhmän 31–50-vuotiaiden saman verrokkiryhmän kanssa.

Kavereiden kohdalla tämän joukon kielenkäyttö muuttuu yleiskielisemmäksi. Koska vastaajat asuvat muualla Suomessa, myös heidän ystäviään asuu oletettavasti muualla kuin Lapualla. Muutama vastaaja sanookin, että pohjalaisten kavereiden kanssa tulee puhuttua murretta, mutta muuten yleiskieltä niiden kanssa, jotka eivät asu Etelä-Pohjanmaalla. Yksi vastaaja kuvaa asiaa seuraavasti esimerkissä (27):

- 27) Riippuu kaverista, pohjalaisten kanssa murre tulee heti N55

Harrastuksissa hyvin murteellisesti kokee puhuvansa kaksi vastaajaa kahdeksasta. He kuvaavat valittua kielimuotoa sillä, että “se tulee luonnostaan” (N52) ja “se on oma kieli” (N59). Yksi vastaaja kuvaa puhettaan yleiskielen ja murteen sekoitukseksi. Yli puolet vastaajista sanoo käyttävänsä harrastuksissa kuitenkin yleiskielistä puhetaapaa.

Opiskelu- tai työpaikalla kielimuodot jälleen jakautuvat, mutta yleiskielisiä kertoo olevansa yhteensä kolme vastaajaa kahdeksasta. Yksi vastaajista N63 on tuonut hyvin esiin sen, että omasta kielimuodosta ei voi olla täysin varma. Hän on jokaiseen eri tilanteeseen vastannut käyttävänsä yleiskielen ja murteen sekoitusta, ja kotona kohdassa perustellut sitä: “Koen sen oikeaksi kielekseni” ja opiskelu- tai työpaikalla perustellut: “En tiedä onko totta mutta koen näin”, mikä tuo hyvin esiin sen, että kielimuotojen miettiminen erilaisissa tilanteissa on hyvin subjektiivista ja vastaajan omiin havaintoihin perustuvaa. Nauhoittamalla ihmisiä eri tilanteissa voitaisiin saada aivan erilaisia tuloksia. Lisäksi ongelmana on adverbien *hyvin* ja *melko* ymmärtäminen ja määrittäminen. Samalla tavalla puhuvat voivat mieltää puheensa aivan eri tavalla. Toinen kuvailisi sitä hyvin murteelliseksi, kun toinen melko murteelliseksi tai jopa yleiskielen ja murteen sekoitukseksi.

Vanhimmassa ikäryhmässä Lapualla tai Etelä-Pohjanmaalla asuvista vastaajista enemmistö on jokaisessa eri tilanteessa valinnut parhaiten kielimuotoaan kuvaavaksi vaihtoehdoksi yleiskielen ja murteen sekoituksen. Toiseksi yleisin käsitys omasta kielimuodosta näillä vastaajilla on eri tilanteissa melko murteellinen. Melko tai hyvin yleiskielisiä ei koe olevansa kuin muutama vastaaja eri tilanteissa, ja useimmat opiskelu- tai työpaikalla. Sen sijaan muualla asuvien vastauksissa on enemmän hajontaa. Muualla asuvista enemmistö eli puolet vastaajista sanoo kotona käyttävänsä hyvin murteellista puhetaapa. Sukulaisten kanssa yhtä moni vastaajista (3/9) kuvailee kieltään hyvin tai melko murteelliseksi. Kavereiden kanssa muualla asuvien vastaukset jakaantuvat tasan niin *yleiskielen ja murteen sekoituksen*, *melko yleiskielisen ja hyvin yleiskielisen* -vaihtoehdon välillä. Harrastuksissa puolet muualla asuvista vastaajista puhuu omasta mielestään melko yleiskielisesti. Opiskelu- tai työpaikalla *melko yleiskielinen* -vaihtoehdon on myös enemmistö valinnut kuvaamaan omaa puhetaapaansa.

4.4 Yhteenveto ikäryhmien käsityksistä

Seuraavaksi esittelen yhteenvedon tuloksista, jotka sain, kun laskin yhteen Lapualla ja Etelä-Pohjanmaalla sekä muualla asuvien vastaukset yhteen kussakin ikäryhmässä. Yleiskielen ja murteen sekoitus oli kaikissa ikäryhmissä kielimuoto, jota enemmistö mielsi puhuvansa useammassa eri tilanteessa. Olen taulukoinut kaikkien ikäryhmien vastaukset, ja ne löytyvät liitteistä (Liite 4).

Nuorten ikäryhmässä enemmistön käsitys omasta puheesta eri tilanteissa on useimmiten yleiskielen ja murteen sekoitus, sillä viidestä tilanteesta kolmessa enemmistö on valinnut sen

parhaiten omaa kielimuotoaan kuvaavaksi vaihtoehdoksi. Nämä kolme tilannetta ovat kotona, kavereiden kanssa ja harrastuksissa. Sukulaisten kanssa ja opiskelu- tai työpaikalla enemmistön käsitys omasta kielimuodostaan on melko murteellinen. Nuorten ikäryhmässä kiinnostavaa on se, että opiskelu- tai työpaikalla yhtä moni on valinnut parhaiten kielimuotoaan kuvaavaksi vaihtoehdoksi *melko murteellista* ja *melko yleiskielistä*. Molemmat vaihtoehdot oli valinnut 33 % vastaajista. Kyseinen tulos selittyy sillä, että muutamat vastaajat nuorten ikäryhmästä kertoivat käyttävänsä työssään murretta, koska siitä oli hyötyä.

Keskimmäisessä ikäryhmässä käsitykset omasta puheesta eri tilanteissa ovat samansuuntaiset nuorten ikäryhmän kanssa, sillä tässäkin ikäryhmässä kolmessa tilanteessa viidestä enemmistön käsitys omasta puheesta on yleiskielen ja murteen sekoitus. Nuorten ikäryhmän tuloksista poiketen keskimmäiseen ikäryhmään kuuluvien enemmistö mieltää puhuvansa yleiskielen ja murteen sekoitusta kavereiden kanssa, harrastuksissa sekä opiskelu- tai työpaikalla. Kotona ja sukulaisten kanssa enemmistö mieltää kielimuotonsa melko murteelliseksi.

Vanhin ikäryhmä poikkeaa kahdesta muusta ikäryhmästä siinä, että missään muussa ryhmässä vaihtoehtoa *hyvin murteellista* ei ole valinnut yhtä moni vastaaja kuin tässä ikäryhmässä on kaikissa eri tilanteissa valinnut. Vanhimassa ikäryhmässä kotona hyvin murteellisesti mieltää puhuvansa 30 % vastaajista, mikä on eniten kaikista tilanteissa kaikissa ikäryhmissä. Eri tilanteissa vanhimman ikäryhmän vastaajien enemmistö on kuitenkin mieltänyt puhuvansa yleiskielen ja murteen sekoitusta kaikissa viidessä tilanteessa. Toiseksi yleisin vaihtoehto kuvaamaan omaa kielimuotoa neljässä tilanteesta viidestä on melko murteellista.

Yleistäen tulokset osoittavat, että mitä vanhemmista vastaajista on kyse, sitä murteellisempi on vastaajan käsitys omasta puheesta. Toki eroja on yksilöiden ja eri tilanteiden välillä. Vanhempien vastaajien käsitys oman puheensa murteellisuudesta näkyy siinä, että vanhimmassa ikäryhmässä suhteellisesti suurempi joukko vastaajista on eri tilanteissa mieltänyt puheensa melko tai hyvin murteelliseksi kuin keskimmäisessä tai nuorimmassa ikäryhmässä. Nuorimmassa ikäryhmässä puolestaan *melko yleiskielistä*-vaihtoehdon on kaikissa viidessä eri tilanteessa valinnut suhteellisesti suurempi joukko vastaajista kuin keskimmäisessä tai vanhimmassa ikäryhmässä. Kaikkien ikäryhmien vastauksista näkyy, että mitä virallisempi tilanne on kyseessä, sitä suurempi joukko vastaajista mieltää puheensa melko tai hyvin yleiskieliseksi. Tulokset tukevat aiempien tutkimusten tuloksia siinä, että vanhemmat vastaajat mieltävät itsensä murteellisemmaksi kuin nuoremmat vastaajat (ks. Lignell 2007: 93; Björkbacka 2002: 15).

Kokosin vielä taulukkoon 8 kaikkien ikäryhmien vastaukset kahdesta eri tilanteesta ja esitin luvut prosentteina, jotta niitä olisi helpompi verrata toisiinsa.

Taulukko 8. Eri-ikäisten käsitykset puheestaan kotona ja opiskelu- tai työpaikalla.

	18–30-vuotiaat		31–50-vuotiaat		yli 50-vuotiaat	
	kotona	op/työ	kotona	op/työ	kotona	op/työ
Hyvin murteellista	10 %	5 %	15 %	2 %	30 %	16 %
Melko murteellista	33 %	33 %	45 %	26 %	24 %	19 %
Yleiskielen ja murteen sekoitusta	48 %	29 %	38 %	51 %	38 %	27 %
Melko yleiskielistä	10 %	33 %	2 %	13 %	5 %	16 %
Hyvin yleiskielistä	0	0	0	4 %	3 %	5 %
Ei koske minua	0	0	0	4 %	0	16 %
Yhteensä	21 vastaajaa	21 vastaajaa	47 vastaa- jaa	47 vastaa- jaa	37 vastaa- jaa	37 vastaa- jaa

Taulukosta on selvästi nähtävissä, että yli 50-vuotiaat vastaajat kokevat käyttävänsä enemmän murretta sekä kotona että opiskelu- tai työpaikalla kuin keskimmäiseen tai nuorimpaan ikäryhmään kuuluvat vastaajat. Kiinnostava huomio on, että keskimmäiseen ikäryhmään kuuluvista vastaajista suhteellisesti pienempi määrä vastaajia mieltää puhuvansa opiskelu- tai työpaikalla hyvin tai melko murteellisesti verrattuna nuorimpaan ikäryhmään. Tähän tietysti vaikuttavat vastaajien ammatit ja työtehtävät, ja omassa aineistossani keskimmäiseen ikäryhmään kuuluvista vastaajista useampi kertoi työskentelevänsä ammatissa, jossa yleiskielen käyttö ymmärrettävyyden vuoksi on yleistä.

5 KOGNITIIVISEEN KOMPONENTTIIN KUULUVIA ASE- TEITA

Tässä ja seuraavassa luvussa esitetyt tulokset vastaavat ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, joka koski erilaisia asenteita ja käsityksiä, joita eri-ikäisillä lapualaisilla on Lapualla puhuttavaan murteeseen liittyen. Käsittelen tässä luvussa asenteiden kolmiosaisen mallin ensimmäiseen komponenttiin liittyviä asenteita. Kognitiivinen eli tiedollinen komponentti koskee tietoa asenteen kohteesta eli joko kielestä, murteista ja kielenpiirteistä. Komponentin alueeseen kuuluvat maallikoiden käsitykset murreryhmistä ja eri murteiden tuntomerkeistä eli murrepiirteistä. (Mielikäinen & Palander 2014: 19.) Kyselyssäni komponenttia koskevaa tietoa sain, kun pyysin kysymyksessä 17. vastaajia kertomaan Lapualla puhuttavan murteen tuntomerkkejä.

Kaikki 104 vastaajaa olivat antaneet esimerkkejä tuntomerkeistä, joista Lapualla puhuttavan murteen heidän mielestään tunnistaa. Käyttämällä *tuntomerkit*-käsitettä jätin vastaajille mahdollisuuden itse valita, mitä tuntomerkkejä he kertovat ilman, että ohjailisin liikaa heidän vastauksiaan. Vastaajat olivat osanneet kertoa tyypillisimpiä Lapualla puhuttavan murteen tuntomerkkejä, joten tietoisuutta omasta murteesta heiltä löytyy.

Lapualla puhuttava murre on Etelä-Pohjanmaan murretta, ja suurin osa vastaajista oliertonut yleisesti Etelä-Pohjanmaan murteen tuntomerkkejä. Useat vastaajat olivat kuitenkin kysymyksenasettelun mukaisesti kertoneet, mistä heidän mielestään juuri Lapualla puhuttavan murteen tunnistaa, ja vertaillut murretta ympäryskuntien murteeseen. Etelä-Pohjanmaan murteen ja Lapualla puhuttavan murteen ollessa samoja, oli muutama vastaaja kommentoinut, että eivät tiedä, mitä Lapuan murre on tai että ei sellaista ole ollenkaan, mistä kertovat esimerkit (28), (29) ja (30):

28) En tiedä mitä on varsinainen Lapuan murre N35

29) Jotkut sanat. Ei tule erityistä mieleen. Enkä sanoisi, että on eriyistä Lapuan murretta vaan pohjmaan murre. Kukaan ei ole koskaan sanonut, että puhuisin Lapuan murretta. En tiedä edes onko selliasta. N64

30) En osaa eritellä miten lapuan murre eroaa muista etelä-pohjanmaan murteista. Ehkä tietyt sanat ovat sellaisia joita käytetään vain Lapualla. M24

Vastauksista nousi esiin myös se, että murre on hieman erilaista riippuen missä päin Etelä-Pohjanmaata ollaan. Vastaajilla oli lisäksi kokemusta siitä, että murre on erilaista jopa Lapuan sisällä (esimerkki 31) ja vaihtelee Lapuan eri kylien välillä (esimerkki 32):

31) – –Ympäristökunnissa murre on jo enemmän tai vähemmän erilaista. Ehkä Lapuan sisälläkin - - N33

32) – –Hirviyoella ja Hellanmaassa puhutaan vähän erilaista Järvisseudun murre tulee esille Kauhajärvellä ja Hirviyoella. N64

Kauhajärven kylä on Lapuan itäisin kylä, ja siellä puhuttava murre on saanut vaikutteita savolaiskiilasta. Henna Saunala (2001) on tehnyt Kauhajärven murteesta pro gradu -tutkielman Oulun yliopistossa. Itse olen kotoisin Hirvijoelta, joka on seuraava kylä Kauhajärven jälkeen, kun idästä päin lähestytään Lapuan keskustaa. Olen omin korvin kuullut, että kyläläisten puhetapa eroaa toisistaan. Tämä näkyy esimerkiksi sanan *kädet* lausumisessa. Kauhajärviset ystäväni sanoivat *käet* eli *d* on kadonnut kuten savolaismurteissa. Itselleni tutumpi muoto on *käret* eli *d:n* vastineena käytän *r*-kirjainta.

Eniten vastaajat olivat nimenneet Lapualla puhuttavan murteen tuntomerkeiksi erilaisia sanoja ja sanontoja. Niitä oli mainittu 74 vastauksessa. Usein sanoihin viitattiin vastauksissa ”tietyt sanat”, ”jotkut sanat” tai ”murre sanat”. Useimmat vastaajat olivat kuitenkin eritelleet sanoja, jotka ovat lapualaiselle puheenparrelle tyypillisimpiä. Eniten mainintoja saivat kysymyssana *mihinä*, adjektiivi *sakia*, isoäidistä käytettävä nimitys *isu* ja relatiivipronominina käytettävä *notta*.

Olen kerännyt taulukkoon kaikki sanat, joita vastaajat pitivät Lapuan murteen tuntomerkeinä. Taulukko löytyy liitteistä (Liite 5). Muutamia vastaajia oli kiinnostanut, että murteessa on lainasanoja ruotsin kielestä, mikä pitää paikkansa. Ruotsin kielestä tulleiden murre sanojen kohdalla näkyy myös, kuinka jotkin sanat sisältävät konsonantiaalokuisen alkutavun. Näistä huomioista kertovat esimerkit (33) ja (34):

33) – –osa sanoista on kuin huonoa ruottia. Tyttö flikka. Mutta näitä käyttää enää harva. N46

34) – –f-kirjain sekä ruotsinkielestä tulleet sanat. Flataanen, hantuuki, talterikki, kaffeli. N59

Suomalaiset sanat eivät voi alkaa konsonanttiyhtymällä, mutta lainasanoissa tämä sääntö ei päde (Savolainen 2001). Leino (1890: 266) on jo vuonna 1890 kuvannut, kuinka murre sallii sanan alussa kaksi konsonanttia lainasanoissa sekä luonnon ääniä matkivissa verbeissä ja näiden johdoksissa. Länsimurteille on tyypillistä myös *f*-äänne, joka näkyy esimerkkeinäkin annettujen sanojen *flikka* ja *flataanen* kirjoitusmuodossa.

Sanojen ja sanontojen jälkeen eniten kuvailuja tuntomerkeistä sai murteen leveys. Maallikoiden puhuessa kielestä puuttuu heiltä usein siihen tarvittavaa sanastoa, jolloin he turvautuvat tavallisiin arkikielen sanoihin, joita ei kielitieteessä käytetä. Maallikoiden käyttämä sanasto on osin vakiintunut eli termistynyt niin, että kielenpuhujat ympäri maata tunnistavat sen, ja siten se rinnastuu kielitieteen termeihin. (Mielikäinen & Palander 2014: 137.) Maallikkotermeistä yksi keskeisimmin murteellisuutta kuvaava termi on adjektiivi *leveä* johdoksineen. Varsinkin pohjalaismurteita pidetään *leiveinä*, ja eniten mainintoja leveästä murteesta aiemmissä tutkimuksissa ovat saaneet eteläpohjalaismurteet. (Mts. 139, 140.)

Omassa aineistossanikin murteen leveys nousi vahvasti esiin, sillä vastaajista 63 oli nostanut sen yhdeksi Lapualla puhuttavan murteen tuntomerkeistä. Suurin osa kuvasi ilmiötä *leveä* adjektiivin johdoksilla, mutta osa oli maininnut esimerkkejä, joissa leveys heidän mielestään näkyy:

- 35) Leviää kuten esimerkiksi tuloo, menöö, sokuria, sualaa M70
- 36) ”Leveästä” puhetavasta. Esim. Minoon kävelly tuala pakkaases ja siälöli kauhian kylmä. N26
- 37) Leviää ja komiaa mennähä, tullaha, sanotaha, justihi N52

Näissä esimerkeissä (35, 36 ja 37) svaavokaali on yksi leveyden tuntomerkeistä, mutta vastaajat ovat ajatelleet leveyden syntyvän myös verbivartalon *-e:n* labiaalistumisesta: *tuloo, menöö*, diftongien *uo* ja *ie* avartumisesta muotoon *sualaa, tuala, siäl(ä)* sekä vokaaliyhtymän *-ea* edustuksesta muodossa *kauhian*.

Kolmanneksi eniten mainintoja sai yleiskielen *d:n* korvautuminen *r-kirjaimella*, joka on yleistä länsimurteissa. Etelä-Pohjanmaan murteella tämä murrepiirre on hyvin leimallinen. Aineistossani piirre mainittiin 52 vastauksessa, jos mukaan lasketaan sanalliset kuvailut *r-kirjaimen* käytöstä kuten: ”Puhutaan ärränpäälle” (N37) tai ”Reipas *r:n* käyttö –” (N31). Muuten vastaajat kuvailivat piirrettä esimerkkien (38) ja (39) tapaan:

- 38) *D:t* sanotaan *r:nä* esim. virahuta käret verellä. – – N31
- 39) *D* on yleensä ärrä – –N21

Vastaajat mainitsivat useasti vokaalien runsaudesta, ja osa mainitsi jopa välivokaalit. Vastaajien havaintoja kyseisistä murteen tuntomerkeistä kuvaavat esimerkit (40), (41), (42) ja (43):

- 40) Ylimääräisistä vokaaleista sanan keskellä – – N39
- 41) Muutetaan vokaaleja tai pidennetään niitä, esim. vaikia, huamata, hymyyöö – – N19
- 42) Lisäkonsonantteja ja vokaaleja lisätään sanoinhin. – – N52
- 43) Vokaaleja riittää, kun mitä venyttää ja lisätään ”tulukaa ny meillä käymähä – – N70

Maallikoille on tyypillistä kuvata niin sanottuja ylimääräisiä kielenaineiksia sanomalla, että saan on lisätty jotain. He vertaavat sanaa yleiskieliseen vastineeseen ja huomaavat sanassa olevan jotain ylimääräistä. Tyypillisiä tällaisen huomion aiheuttajia ovat juuri svaavokaalit tai tuplakonsonantit. Kansan käyttämistä termeistä yleinen on myös termi *venyä* johdoksineen (*venyttää, venytellä, venytys*). Sanoja tai äännteitä venytetään murteissa tai ne venyvät. Venyttämällä kuvataan niin eri aluemurteiden kokonaisvaikutelmaa kuin yksilöitävämmiin erilaisiin äännteellisiin murteellisuuksiin, joiden tuloksena on pitkä tai pidentynyt vokaali tai diftongi, tai pidentynyt tai geminoitunut konsonantti. Lounais-, pohjalais- ja savolaismurteita on varsinkin luonnehdittu

venyviksi tai *venyttäviksi*. (Mielikäinen & Palander 2014: 142.) Kuvatessa Lapualla puhuttavan murteen tuntomerkkejä neljä vastaajaa nosti esiin myös venyttämisen, joista kahden vastaajan kuvailut esimerkeissä (44) ja (45):

44) Se on hyvin venyvää ja pitkää lisättyjen vokaalien vuoksi. -- N47

45) Sanojen venytyksestä -- M40

Lisättyjä ovat myös jälkitavujen vokaalien välissä säilyneet *h*:t, jotka on Lapualla puhuttavan murteen tuntomerkeiksi maininnut kymmenen vastaajaa. Jälkitavujen vokaalien välissä säilynyt *h* on yksi Etelä-Pohjanmaan murteen leimallisimpia piirteitä. Eräs vastaaja (N57) antaa esimerkkejä sanoista, joissa säilynyt *h* näkyy: ”mentihin, tultihin, syätihin”. Muutamat vastaajat ovat kuvailleet ilmiötä vertaamalla sitä Lapuan naapurikuntien murteisiin, mistä esimerkissä (46) yksi vertaus:

46) Verrattuna esimerkiksi Kauhavan seutuun Lapuan murteessa ei käytetä yhtä paljon *h*-kirjainta. Esimerkiksi härmäläinen/kauhavalainen sanoisi ”menhän ny jo maata” (mennään nyt jo nukkumaan), mutta lapualainen sanoisi, että ”mennähän ny jo maata”. N22

Vastaaja N22 on kuvannut osuvasti, miten *h*:n käyttö eroaa Kauhavan seudulla Lapuan omasta. Hänen huomiotaan tukevat muutaman muunkin vastaajan antamat samankaltaiset esimerkit *h*:n käytöstä sekä myös oma kokemukseni. Itselleni tutumpaa on sanoa *mennähän* kuin *menhän*. Lapualla ja yleisesti Etelä-Pohjanmaan murteessa käytetyssä muodossa *mennähän* *h*:n edellä oleva vokaali on säilynyt ääntämyksessä, kun taas Kauhavalla ja Härmän seudulla se ei ole säilynyt: *menhän*.

Leveästi puhumisen yhteydessä tuli mainittua diftongien avartuminen yhtenä piirteenä, minkä myötä muutama vastaaja pitää murretta leveänä. Diftongien avartuminen on mainittu vastauksissa myös itsenäisenä tuntomerkinä, toki hieman eri sanoin, mistä esimerkit (47) ja (48) kertovat:

47) -- e muuttuu ä:ksi vielä -- vielä -- N58

48) -- E ja O korvataan A:lla tai Ä:llä juasta, kiältä M54

Vastaajat ovat tunnistaneet myös vokaaliyhtymien *-ea* ja *-eä* edustuksen murteellisen muodon, mikä näkyy esimerkeistä (49) ja (50):

49) -- e vaihtuu usein i kirjaimeksi -- N58

50) -- muutetaan vokaaleja vaikia huomata -- N19

Diftongien avartumista ja vokaaliyhtymien murteellisuutta kuvaavissa vastauksissa huomaa hyvin, kuinka maallikoilta puuttuu kieliopillisten termien hallinta, mutta se ei estä heitä

kertomasta havainnoistaan. Näissä esimerkeissä he ovat käyttäneet käsitteitä *muuttuminen*, *korvaaminen* ja *vaihtuminen*, mutta antaneet myös esimerkkejä, joista voi tarkemmin päätellä, mitä he tarkoittavat. Osa vastaajien antamista havainnoista on hyvinkin tarkkoja ja osuvia, esimerkiksi “leveän” murteen piirteeksi mainittu diftongien avartuminen.

Yksittäisiä tuntomerkkejä olivat antaneet muutamat vastaajat. Näitä tuntomerkkejä olivat yleiskielen *ts:n* vastine *tt*, *-han* ja *-hän* -päätteet sekä pitkä vokaali *i*-loppuisessa tavussa. Näiden murrepiirteiden vähäisestä tuntemisesta voitaneen tulkita, että ne eivät ole yhtä hyvin tunnistettavissa kuin aiemmin esitellyt piirteet. Tuskin ne ovat murteesta katoamassa, mutta murteen puhujat itse, jos eivät ole tarkemmin murteeseen perehtyneet, eivät osaa nimetä niitä Etelä-Pohjanmaan murteen tuntomerkkeiksi. Ne ovat yhä käytössä, sillä esimerkiksi pitkä vokaali *i*-loppuisessa tavussa esiintyy vastauksissa annetuissa esimerkkisanoissa, kuten *köppäänen* tai *pohojalaane*. Lisäksi yksi vastaaja on kuvannut seuraavassa esimerkissä (51) kyseistä ilmiötä kertomalla, miten sana lapualainen sanotaan Lapualla:

51) Esim. muut sanoo Lapualainen Lapualaiset sanoo Lapualaanen N57

Erilaisten sanastollisten, muodollisten ja äänteellisten tuntomerkkien lisäksi vastaajat olivat kommentoineet murteen tunnistamista intonaatiosta ja sävelkulusta käyttäen käsitteitä *painotus*, *nuotti*, *tempo* ja *sävy*. Muissakin tutkimuksissa on havaittu, että puheen sävelkulkua ja intonaatiota kutsutaan kansanomaisesti *nuotiksi*. Myös termi *sävy* luetaan kansanomaisiin termeihin. (Mielikäinen & Palander 2014: 143.) Omassa aineistossani esiintynyttä Lapualla puhuttavan murteen intonaatiota ja sävelkulkua kuvaavia vastauksia olen nostanut seuraaviin esimerkkeihin (52), (53), (54) ja (55):

52) Tietynlaisesta nuotista N39

53) – – tietty painotus meirän puhees on ja tempo voimakas N63

54) – – Siinä on joku tumma, mata sävy N40

55) – – hieman hidastempoista – – N37

Mielikäisen ja Palanderin (2014: 201) mukaan puhujan on vaikea kontrolloida murteen prosodisia ominaisuuksia, joten prosodiaan liittyvät piirteet ovatkin yleensä ne, jotka muuten yleiskielistyvissä murteissa paljastavat puhujan alueellisen taustan. Vastaajan N37 kuvaus *hieman hidastempoista* murteen temposta liittyy luultavammin murteellisten muotojen lisättyihin aineksiin. Muissakin tutkimuksissa on hitaus yhdistetty pohjalaismurteisiin, mutta sitä on kuvattu eri tavalla kuin esimerkiksi hämäläisten tai lounaismurteiden puheen hitautta. Pohjalaismurteen hitautta on kuvattu sanoilla *laahustava*, *lunkki* ja *rauhallinen*. (Mts. 205, 206.)

6 EVALUOIVAAN KOMPONENTTIIN KUULUVIA ASE- TEITA

Tässä luvussa käsittelen asenteiden kolmiosaisen mallin toista komponenttia koskevia asenteita. Evaluoivan eli emotionaalisen tai affektiivisen komponentin avulla tarkastellaan tunnevaltaista asennoitumista kohteeseen esimerkiksi sitä, mitä murteita tai piirteitä pidetään kauniina, mitä rumina (Mielikäinen & Palander 2014: 19). Kyselyssäni tietoa tämän komponentin alueeseen kuuluvista asenteista sain, kun vastaajat kuvailivat, miltä heidän murteensa kuulostaa, mitä tunteita Lapualla puhuttava murre heissä herättää, ja kun he kertoivat niin kauniina, rumina, hauskoina, ärsyttävinä kuin maalaisina pitämiään murre sanoja tai tuntomerkkejä. Käsittelem jokaista kysymystä erikseen omassa alaluvussaan.

6.1 Miltä oma murre kuulostaa

Kysymyksessä neljätoista vastaajat saivat kuvailla, miltä heidän murteensa kuulostaa. Ideana oli, että kysymyksen vastausten perusteella voisin tarkemmin tarkastella, onko kaikkien vastaajien oma murre Etelä-Pohjanmaan murretta, ja minkälaisia asenteita nousee esiin vastauksissa. Ainoastaan yksi vastaajista ei ollut vastannut tähän kysymykseen.

Analysoidessani tarkemmin vastauksia huomasin, että osa vastaajista on kuvaillut, miltä heidän oma puheensa kuulostaa, ja osa on kuvaillut, miltä Etelä-Pohjanmaan murre kuulostaa. Ryhmittelin vastaukset näiden kahden teeman alle, ja olen analysoinut molempien teemojen alla erilaisia aineistosta nousseita kuvailuja kyseisestä teemasta. Seitsemän vastaaja oli kuvailut joko omaa murteellista puhetapaansa tai yleisesti Etelä-Pohjanmaan murretta pelkästään *leveä* -adjektiivilla ja sen johdoksilla. *Leveä* toistuu usein muissakin vastauksissa, mutta niissä on kuvailtu murretta muillakin adjektiiveilla ja muilla tavoin.

6.1.1 Oman puhetavan kuvailu

Kaikissa ikäryhmissä useat vastaajat olivat kuvailleet, miltä heidän oma puhetapansa kuulostaa. Omaa puhetapaa luonnehdittiin usein *leveäksi*, *lapualaiseksi*, *pohjalaiseksi* tai *eteläpohjalaiseksi*. Erään vastaajan mielestä hänen puheensa kuulostaa kahden eri paikkakunnan murteelta:

- 56) Murre kuulostaa Nurmoo ja Lapualaaselta. Aina kotonaki puhuttu murteella ja edelleen se sopii hyvin suuhun. Jotaki sanoja en niin leviää puhu mutta yleensä murre korostuu kun alakaa vaan puhumaan asioota. N28

Vastaaja N28 kertoo esimerkissä (56), että hänen murteensa kuulostaa *Nurmoo* ja *Lapualaa-selta*. Hän luultavasti tarkoittaa, että hän käyttää omassa puheessaan sanoja, jotka ovat peräisin molemmista pitäjistä ja joita ei välttämättä toisessa käytetä. Hänellä on sukujuuria molemmilla paikkakunnilla, joten selitys vastaajan kuvailulle löytyy hyvinkin helposti. Muita mainintoja oman puheen kuvailussa saivat paikkakunta Härmä ja maakunta Lappi. Oma murre yhdistyi Lapissa puhuttavaan murteeseen erään vastaajan vastauksessa, kun hän kuvaili *h:n* käyttöä omassa puheessaan. Jälkitavujen välissä säilynyt *h* on yhteinen murrepiirre Etelä-Pohjanmaan ja Peräpohjolan murteille (Järvi 1980b: 6), joten vastaajan mielikuva on lähellä totuutta.

Omaa puhetapaa on kuvailtu varsinkin vanhimmassa ikäryhmässä eri kielimuotojen tai murteiden sekoitukseksi:

57) Suunnilleen lapualaista, joitakin murre sanoja, enimmäkseen yleiskieltä. M54

58) Sekoitus järviseedun ja lapuan murtetta ja seassa vielä yleiskieltä N54

Vastaajan M54 kuvaamaa puhetapaa esimerkissä (57) voitaisiin nimittää yleiskielen ja murteen sekoitukseksi, sillä hän kuvaa puhuvansa yleiskieltä, mutta puheessa on kuitenkin piirteitä Lapualla puhuttavasta murteesta, ja varsinkin murre sanoista. Vastaajalla N54 hänen oman kotiseutunsa murre on sekoittunut nykyisen asuinpaikan Lapuan murteeseen, ja välillä seassa on myös yleiskieltä, mitä hän kuvaa esimerkissä (58). Tavallistahan on, että ihmisen puhe on sekoitus eri kielimuotoja, ja tietoisin valinnoin ihminen voi korostaa puheessaan tiettyjä tyyliseikkoja. Myös ikä ja kontaktit eri puolella Suomea asuvien kanssa selittävät sitä, että monella voi puheessa esiintyä useamman murteen piirteitä. Omassa aineistossani näin on varsinkin eräällä nuorimpaan ikäryhmään kuuluvalla vastaajalla (N18), joka kertoo: ”Miulla on vähä sekaasin muutamaakk eri murretta ko miul on frendejä ympäriinsä ja si sieltä tarttunu vähä kaikenlaasta.”

Toiset vastaajat suhtautuvat rennosti puheeseensa ja siihen, että puheessa saattaa esiintyä tunnistettavia piirteitä toisistakin murteista tai kielimuodoista. Joillekin oman puheen puhtaus on tärkeä asia, ja omassa aineistossani eräs vastaaja ilmaisee jyrkkää asennetta siihen, minkälaista ei ole puhdas eteläpohjalainen murre:

59) Leviältä lapualaaselta. Tyylipuhdasta, en puhu esim. suupohjalaisittain tai järvikyläisittäin. N47

Vastaaja N47 mieltää puheensa esimerkissä (59) ”tyylipuhtaaksi leveäksi lapualaiseksi”. Hänen mielestään suupohjalaisten tai järviseutulaisten puhe ei ole tyylipuhdasta eteläpohjalaista murretta. Etelä-Pohjanmaalla on neljä pääasiallista murrealuetta: Kyrönmaa, Härmänmaa, Suupohja ja Järviseu. Lapua kuuluu Härmänmaan murrealueeseen. Järviseu on savolaiskiilan

alueella, ja on saanut vaikutteita savolaismurteista. Suupohjan murre eroaa Lapualla puhuttavasta murteesta muun muassa diftongien avartumisessa ja svaavokaalin esiintymisessä. (Toijanniemi 2013.)

Muutamien vastaajien käsitykset siitä, miltä oma murre tai oma puhetyyli kuulostaa, on peräisin muilta kuulluista kommenteista:

- 60) Ehkä joidenkin mielestä liian yleiskielimäiseltä, vaikka pyrin olemaan rento murteen käytössä N53
- 61) Melko yleiskieleltä, ainakin ystävänä sanoo niin N67
- 62) En edes itse huomaa murrettani. Muut voivat sanoa siitä. N64
- 63) kuulemma hyvin lapualaiselta. N39

Vastaaja N53 epäilee esimerkissä (60), että joidenkin mielestä hänen puheensa voi olla *liian yleiskielimäistä*, vaikka hän itse pyrkii käyttämään murretta rennosti. Hänen vastauksestaan ei pysty suoraan tulkitsemaan, onko hän saanut puheestaan tällaista palautetta vai onko hän pohjinnut asiaa vain itsekseen. Muissa vastauksissa hän kertoo pitävänsä murteestaan ja murteen olevan rikkaus, mutta mitään ylitsevuotavia tunteita murre ei hänessä herätä. Hänen käsityksensä omasta puheestaan on useimmissa tilanteissa murteen ja yleiskielen sekoitusta. Kolmen muun vastaajaan puhetapaa on selvästi joku muu kommentoinut (esimerkit 61, 62 ja 63). Vastaaja N64 jopa sanoo, ettei itse huomaa omaa murrettaan, vaan muut voivat mainita siitä hänelle.

Nostan esiin vielä yhden muualla kuin Lapualla asuvan vastaajan kuvailun siitä, miltä hänen oma murteensa kuulostaa. Vastaaja on kuvaillut yleisesti, miltä Lapualla puhuttava murre kuulostaa, mutta myös murteenpuhujia sekä omaa puhetyyliään:

- 64) Lapuan murre on leviää, sitä puhutaan aika totisena, vähän hidas puhetyyli. Voi kuulostaa tyylyltä. Tök-säyttävä. Luulen että omassa puhekielessäni on vahvempana äänenpaino ja sävy kuin sanat. N70

Hän aloittaa esimerkissä (64) murteen kuvailun yleisellä tasolla ja kuvaa murretta *leviäksi* kuten monet muutkin. Hänen kuvauksensa siitä, että “sitä puhutaan aika totisena” viittaa murteen puhujiin. Oman puhetyylinsä kuvailussa hän mainitsee, että vahvempana kuuluvat äänenpaino ja sävy kuin murre sanat. Äänenpaino liittyy sävelkulkuun eli intonaatioon, joka on aluemurteiden piirre, jota puhujan on vaikea tiedostaa ja kontrolloida omassa puheessaan. Intonaatiosta voi päätellä puhujan kotimurteen, vaikka murteesta olisivat karsiutuneet kaikki muut alueen paljastavat piirteet pois. (Mielikäinen & Palander 2014: 207.)

6.1.2 Etelä-Pohjanmaan murteen kuvailu

Toinen teema, johon ryhmittelin vastaukset, oli miltä Etelä-Pohjanmaan murre yleisesti kuulostaa. Näistä vastauksista on huomattavissa, että perimmiltään kielimuotojen ja kielenpiirteiden arvioinnit kohdistuvat kielenkäyttäjiin eli ne edustavat metakielen toista tasoa. Erilaiset stereotypiat ovat selvimmin kielenkäyttäjien luonnehdintojen takana. (Mielikäinen & Palander 2002: 103.) Nuorimmasta ikäryhmästä kolmesta, keskimmäisestä yhdeksän ja vanhimmasta ikäryhmästä viisi vastaajaa oli antanut yleisiä kuvailuja siitä, miltä Etelä-Pohjanmaan murre heidän mielestään kuulostaa. Näiden vastausten joukossa oli selkeästi erotettavissa kielenkäyttäjiin kohdistuvaa arviointia, mikä näkyy seuraavista esimerkeistä (65), (66), (67), (68), (69) ja (70):

- 65) Hienolta, kotoisalta ja toisaalta myös mielenkiintoiselta. Se kuulostaa myös voimakkaalta ja siltä, että siinä on mukana auktoriteettia. N19
- 66) Leveältä ja rempseältä. Asenteelliselta sillä tapaa, että se heijastaa identiteettipääomaa (rehellisyys, asiat hoituu, tekemisen meininki) N20
- 67) Kuulostaa konstailemattomalta, suomalaiselta, itsevarmalta, voimakkaalta N31
- 68) Komiaa, leviää, mahtipontista, reilua, rehellistä ja ittellistä. M54
- 69) Rennolta, hauskalta, mahtipontiselta N53
- 70) Aidolta, rehelliseltä N31

Useissa aiemmissa kyselyissä on pyydetty vastaajia luonnehtimaan eri murteita omin sanoin. Näiden vastausten on todettu viittaavan vain osittain kieleen, kun osa luonnehdinnoista liittyy selvästi kielenkäyttäjiin. Eteläpohjalaisten kieltä on noissa kyselyissä luonnehdittu seuraavilla adjektiiveilla: *vakavaa, rehtiä, isällistä, miehekästä, jäyhää, jäykkää, juroa, karskia, uhoavaa* ja *mahtipontista*. Adjektiivit kuitenkin viittaavat enemmän puhujiin kuin heidän käyttämäänsä kieleen. (Mielikäinen & Palander 2002: 103.) Omassa aineistossanikin osa näistä kuvailuista saa vahvistusta. Vastaajat N20, M54 ja N31 mainitsevat rehellisyyden eli rehtiyden. Vastaaja N53 mainitsee mahtipontisuuden. Muita murretta ja kielenkäyttäjiä kuvaavia adjektiiveja, joita ei äskeysissä esimerkeissä ollut tai jota ei ollut mainittu aiemmissa eteläpohjalaisia kuvaavissa luonnehdinnoissa, ovat aineistossani: *hassutteleva, humoristinen, persoonallinen, luonnollinen, leppoisa, kaunis, suora, selkeä, ponnekas, kotoisa, napakka, tuttavallinen, vahva, tunnistettava* ja *maalainen*. Kiintoisaa on, että oman aineistoni perusteella eteläpohjalaisen murteen puhuja näyttäytyy humoristisena, hassuttelevana ja leppoisana enemmän kuin vakavana, jäyhänä tai uhoavana. Aikaisemmat luonnehdinnat perustuvat stereotypioihin ja voihan olla, että itse tiettyä murretta puhuvat mieltävät itsensä eri tavalla, vaikka jotkin kuvailut näyttävätkin osuvan oikeaan myös murretta itsensä puhuvien mielestä.

Aineistostani löytyi myös Etelä-Pohjanmaan murretta yleisesti kuvaavia luonnehdintoja, joita ei ihmisiin pysty kovinkaan helposti liittämään. Niitä olivat seuraavat kuvailut:

- 71) Leviää, mutta ymmärrettävää. Sanat ei ole liikaa lyhennettyjä, eikä väännettyjä ja käännettyjä. N25
- 72) Leviältä ja mahtavalta N47
- 73) Leviältä ja ärräaseltä, töksähtelevältä. N43
- 74) Runsas R-kirjaimen käyttö tekee murteesta melko kovan kuuloista. N36

Positiivisia kuvailuja ovat vastaajien N25 ja N47 antamat kuvailut (esimerkit 71 ja 72). Heistä N25 arvioi, että murre on ymmärrettävää, koska sanat eivät ole liian lyhennettyjä, väännettyjä tai käännettyjä. Väännettyjä ja käännettyjä ilmaus viittaa selkeästi savolaismurteisiin, joita usein kuvaillaan puhuttavan *kiäntämällä* ja *viäntämällä* sanoja. Vastaaja N43 mainitsee esimerkissä (73), että hänen mielestään murre kuulostaa *ärräaseltä* ja *töksähtelevältä*. Toinen näistä adjektiiveista kuvaa neutraalisti murteen äännemaisemaa, ja toinen arvottaa negatiivisesti sitä. R-kirjaimen käytön on esimerkissä (74) maininnut myös vastaaja N36, jonka mielestä sen runsas käyttö saa murteen kuulostamaan *melko kovalta*. *Kova* ei sinänsä ole negatiivinen adjektiivi, mutta jos sitä vertaa siihen, että joku kuvaisi murteen kuulostavan *pehmeältä*, ei vaikutelma ole yhtä positiivinen.

6.2 Murteen herättämät tunteet

Kysymyksessä kahdeksantoista pyysin vastaajia kuvailemaan, millaisia tunteita Lapualla puhuttava murre heissä herättää. Kaikki paitsi kaksi vastaajaa olivat kertoneet tuntemuksiaan. Tunteet olivat melko samanlaisia taustamuuttujista riippumatta, joten olen ryhmitellyt tunteet positiivisiin, neutraaleihin sekä ristiriitaisiin tunteisiin. Vastauksissa oli ainoastaan yksi täysin negatiivinen tunneilmaus, jota olen käsitellyt ristiriitaisten tunteiden yhteydessä.

6.2.1 Positiiviset tunteet

Lapualla puhuttava murre herättää vastaajissa enemmän positiivisia kuin negatiivisia tunteita. Positiivisuutta herätti yleisesti oma murre, mutta myös murteella puhumista tai murteen kuulemista luonnehdittiin positiivisiksi kokemuksiksi. Oli vastaaja minkä ikäinen tahansa, ovat *kotoisuus* ja *koti* sanoja, jotka toistuvat useamman vastaajan tunnekokemuksissa. Kotiin ja kotoisuuteen liittyvät *tuttuus* ja *turvallisuus*. Eräs vastaaja kommentoi asiaa näin:

75) On heleppua puhua toisen kaas kunnonheti ymmärrystä havaattavis. Pualin sun toisin. Vapauttavaa, ei tartte selitellä mitää, erikoosesti. M61

Vastaaja M61 ei suoraan mainitse esimerkissä (75) tuttuutta ja turvallisuutta, mutta hän kuvaa, että samaa murretta puhuvan kanssa on *heleppua* [helppoa] puhua, kun heti ymmärretään toisia. Saman murteen osaja luo tuttuutta ja turvallisuutta keskusteluun eikä puhujan tarvitse miettiä, tuleeko ymmärretyksi.

Kotiin yhdistyvät myös niiden vastaajien tunteet, joissa kerrotaan kotiseuturakkaudesta. Yleensä näihin vastauksiin oli liitetty myös ylpeyden tunne. Yksi muualla kuin Lapualla asuva vastaaja kuvaa tuntemuksiaan seuraavasti esimerkissä (76):

76) Se muistuttaa omista juurista ja siitä mistä on lähtöisin ja Lapuan murretta kuullessa on ylpeä siitä mistä on lähtöisin N44

Murre herättää kotoisuuden, turvallisuuden ja ylpeyden lisäksi yhteenkuuluvuuden tunnetta. Vastaajat kertoivat, että murretta kuullessaan he aistivat, että seura on samanlaista ja he tuntevat kuuluvansa porukkaan. Näitä tunteita olivat kuvanneet sekä Lapualla että muualla asuvat. Yhteenkuuluvuuden tunne samanlaisen kielimuodon perusteella liittyy siihen, että kieli on yksi osa kollektiivista eli sosiaalista identiteettiä (ks. Tabouret-Keller 1998: 315–316). Erilaisien puhujaryhmien välillä olevilla kielellisillä eroilla on kahtalainen tehtävä; toisaalta kieli kannattaa ja ilmentää yhteisölle ominaista sosiaalista eriytymistä, ja toisaalta se vahvistaa kunkin ryhmän sisäistä yhteenkuuluvuutta. Kieli on siis ryhmiä erottava, mutta saman ryhmän jäseniä yhdistävä tuntomerkki. (Paunonen 1982: 36–37.) Etelä-Pohjanmaan murretta puhuva tuntee yhteenkuuluvuutta toisen samaa murretta puhuvan kanssa, mutta ei eri murretta puhuvan kanssa. Murteen nähtiin olevan myös vahva osa itseä, mitä eräs vastaaja kuvaa esimerkissä (77) tiivistetyksi hyvin:

77) Se on osa minua N46

Edellä mainittujen tunteiden lisäksi yksittäisiä esiinnousseita tunteita olivat *isänmaallisuus* (N44), *hienoinen mahtipontisuus* (N50) sekä *suoruus* (N31). Kuten jo kappaleessa 5.1.2 kerroin, ovat Mielikäinen ja Palander (2002: 103) todenneet, että usein kyselyissä, joissa vastaajat saavat vapaasti kuvailla eri murteita, viittaavat heidän kuvauksensa kielestä pikemmin murteen käyttäjiin. Vastaajan N31 ilmaisema *suoruus* on esimerkki tällaisesta tapauksesta. Aineistostani nousi esiin muitakin kielen käyttäjiin viittaavia kuvauksia, jotka liittyvät läheisesti suoruuteen. Suoruus liitetään usein rehellisyyteen ja sitä kautta luottamukseen, mistä muutamat vastaajat ovat vastauksissaan maininneet:

78) Se on kotoista, tuttua ja herättää luottamusta. N33

79) Rehtiä ihmisiä M54

80) – – Rehellisyys, pohjalaisten sanaan luotetaan paremmin kuin etelä-suomen jullikooden sanoihin M44

Vastaaja N33 asuu muualla kuin Lapualla. Hän ei suoraan sano esimerkissä (78), että murteella puhuva ihminen on luotettava, mutta murteella puhuminen herättää hänessä luottamusta. Taustaoletuksena on, että vieras ihminen on tutumpi, kun hän puhuu samaa murretta. Tällöin luottamuskin syntyy helpommin kuin jos vieras puhuisi aivan eri tavalla. Vastaaja M54 viittaa esimerkissä (79) suoraan, että hänelle murre herättää tunteen rehdistä eli rehellisestä ihmisestä. Myös vastaaja M44 kuvaa melko suoraan esimerkissä (80), että pohjalaiset ovat luotettavampia kuin esimerkiksi eteläsuomalaiset. Hän ei ilmaise, onko tämä hänen oma näkemyksensä, vai toistaako hän esimerkiksi omassa tuttavapiirissään olevaa yleistä totuutta. Rehellisyys on kuitenkin luonteenpiirre, joka hyvin usein liitetään eteläpohjalaisiin ihmisiin.

6.2.2 Neutraalit tuntemukset

Kaikista ikäryhmistä löytyi vastaajia, jotka kokivat murteen arkiseksi ja neutraaliksi ilmiöksi, joka ei herätä tunteita puoleen tai toiseen:

81) Puhetta se vaan on? M29

82) No ei oikein mitään. Se on niin arkipäivää N40

83) Koen luonnollisena keskustellessa Lapualla murteella M70

Vastaajalle M29 murre on vaan puhetta, ja hänen virkkeensä päättävä kysymysmerkki esimerkissä (81) on tulkittavissa siten, että hän pohtii, mitä erityisiä tunteita puheen pitäisi herättää. N40 tuo esiin esimerkissä (82) murteen arkipäiväisyyden ja perustelee sillä, että murre ei herätä oikein mitään tunteita. Vastaajan M70 ilmaus *luonnollisena* esimerkissä (83) viittaa murteen normaaliuteen ja siihen, että murre ei välttämättä herätä mitään erityisiä tunteita, koska se on luonnollinen osa vastaajan puhetapaa.

6.2.3 Ristiriitaisia ja negatiivisia tunteita

Suurin osa vastaajista oli kertonut murteen herättävän vain positiivisia tunteita. Muutamat vastaajat olivat kertoneet murteen herättävän sekä positiivisia että negatiivisia tunteita. Eniten näitä ristiriitaiseksi nimeämiäni tuntemuksia olivat kertoneet vastaajat nuorimmasta ikäryhmästä. Negatiiviseksi tulkittavia tunteita olivat *maalaisuus*, *oikoisuus*, *myötähäpeä* ja *häpeä*. Näistäkin

tuntemuksista *maalaisuus* ja *oikoisuus* liittyvät enemmän murteen puhujaan kuin itse puhujan käyttämään kieleen. Oikoisuus on luonteenpiirre, jolla kuvataan ihmistä, joka vaikuttaa tylyltä muiden silmissä. Eräs vastaaja (N35) kuvasi omia positiivisia tunteita murrettaan kohtaan, mutta kertoi tiedostavansa, että murre myös ärsyttää monia. Kaikki ristiriitaisia tuntemuksia kertoneet eivät olleet sen tarkemmin avanneet, mistä heidän tuntemuksensa johtuivat. Myötehäpeää tunteva kertoi, että tunne riippuu hieman tilanteesta ja puhujasta, ja maalaisuutta kokenut vastaaja kertoi muualla asumisen vaikuttaneen hänen tunnereaktioonsa.

Osalla vastaajista oli hyvin positiivisia tunteita murrettaan kohtaan, mutta muut murretta puhuvat olivat aiheuttaneet heille muunkinlaisia tuntemuksia, joita he kuvaavat seuraavasti:

84) – – Välillä oikein murteella puhuva tuntuu rehentelevältä N39

85) – – Joidenkin lapualaisten murre menee vähäsen yli ja kuulostaa käsikirjoitetulta. N47

86) Joskus liiallinen korostus ärsyttää jos ei ole luonnollista. - - M62

Vastaaja N39 kertoo esimerkissä (84), että hänestä “oikein murteella puhuva tuntuu rehentelevältä”. Hän pehmentää sanomaansa ilmauksella *välillä*, mikä viittaa siihen, että hän ei aina kiinnitä asiaan huomiota. Rehentelevä on synonyymi muun muassa sanoille *kehuskeleva*, *kommeileva* ja *mahtaileva* (MOT Synonyymisanakirja). Vastaaja yhdistää voimakkaan murteella puhumisen kyseisiin ihmistä kuvaaviin piirteisiin, eikä miellelyhtymä ole hänen mielestään kovin positiivinen. Vastaajat N47 ja M62 viittaavat kuvauksillaan siihen, että murre ei tunnu heistä luonnolliselta (esimerkit 85 ja 86). Vastaaja M62 hieman pehmentää mielipidettään käyttämällä sanoja *joskus* ja *jos*. Jää vain pohdinnan varaan, viittaako hän puhujiin, jotka eivät ole alun perin murrealueelta ja yrittävät omaksua mahdollisimman murteellisen muodon puheeseensa. Toisaalta hän voi myös viitata murteiden tasoittumiseen ja siihen, että nykyään todella harva puhuu hyvin murteellisesti, jolloin hyvin murteellisesti puhuminen voidaan kokea korosteiseksi.

Ainoastaan yksi vastaaja oli kertonut pelkästään negatiivisen tuntemuksen, jonka murre on herättänyt:

87) Se ei ole aina kovin kaunista. N64

Esimerkissä (87) vastaaja N64 pehmentää asennettaan sanalla *aina*. Murre voi siis joskus olla hänen mielestään kaunista, mutta ei aina. Olisi eri asia, jos hän toteaisi: ”Se ei ole kovin kaunista.”

6.3 Mielikuvia Lapualla puhuttavasta murteesta

Kysymyksessä 19. vastaajat saivat kertoa, mitä sanoja tai tuntomerkkejä he pitävät kauniina, ärsyttävinä, hauskoina, rumina tai maalaisina Lapualla puhuttavassa murteessa eli Etelä-Pohjanmaan murteessa. Pyysin jättämään kohtia tyhjäksi, jos mitään ei tullut mieleen. Tällä tavoin yritin saada vastaajat vastaamaan vain, jos heillä todella oli mielipide asiasta. Vastauksia tähän kohtaan oli tullut seitsemältäkymmeneltäkuudelta vastaajalta, mikä kertoo siitä, että läheskään kaikilla ei ollut mielipidettä asiaan. Lisäksi osa vastaajista oli vastannut vain joihinkin kohtiin, ei kaikkiin viiteen.

6.3.1 Murteen kauneudesta ja rumuudesta

Kauniita murrresanoja tai tuntomerkkejä oli lueteltu paljon. Olen koonnut kaikki kauniina pidetyt sanat ja tuntomerkit sekä niiden mahdolliset perustelut taulukkoon, joka löytyy liitteistä (Liite 6). Tähän tekstiin olen nostanut sanoja, jotka saivat useamman kuin yhden maininnan, sekä muita kauniina pidettyjä murteen tuntomerkkejä.

Monet sanat oli mainittu vain kerran, mutta muutama sana sai useamman maininnan. Esitelen sanat seuraavaksi, ja olen laittanut niiden jälkeen sulkeisiin määrän, kuinka monessa vastauksessa ne esiintyvät. Sanat olivat: *koria(koreita)* (6), *isu* [isoäiti] (5), *äitee* tai *äiree* (yht. 5), *pulttu(t)* [housun lahkeet] (3), *ankkastukki* [pullapitko] (3), *komia(a)* (3), *hantuuki* [käsippyhe] (2), *oikoonen* [tyly, suora, huumorintajuton] (2) sekä *haltioora* [vahtia lapsia] (2). Yleisesti sanoista eräs vastaaja (N54) oli kertonut, että hänen mielestään ”yleensä pidennetyt sanat” ovat kauniita.

Koria ja *koreita* -sanojen kohdalla mietin, ovatko vastaajat yrittäneet muuttaa sanan *kaunis* murteelliseen muotoon. Asiaan ei ole varmuutta, sillä vastaajat eivät olleet perustelleet näitä vastauksia. Sen sijaan *isu*-sanaa kaksi vastaajaa ovat perustelleet seuraavasti: ”kaunis sana isoäireestä” (N45) ja ”isu on kiva muoto ja kuulostaa mukavalta.” (N45) *Ankkastukki*kin yksi vastaaja on perustellut: ”sointuu kauniisti” (N58). *Oikoonen* -sanana kauneutta perusteltiin sillä, että ”puhehan on kuitenkin pröystäilevää” (N63) ja *komiaa* -sanaa ”kuvastaa sanana ja ajatuksena jotain suurta, kaunista ja kunnioitettavaa” (M70).

Sanojen lisäksi oli kerrottu kauniina pidettyjä murteen tuntomerkkejä. Eräs vastaaja (N54) on antanut omassa vastauksessaan kaksi erillistä tuntomerkkiä. Hänen mielestään kauniita tuntomerkkejä ovat: ”deen korvaaminen ärrällä” sekä ”Diftongit tuali, piäni, hiano jne”.

Hän perustelee niiden kauneutta seuraavasti: ”kuulostavat lapualaiselta ja niistä tunnistaa helposti samalta alueelta kotoisin olevan.” Vastaja on tarkoittanut diftongien *uo*, *yö* ja *ie* avartumista, joka on yksi Etelä-Pohjanmaan murteen tuntomerkeistä. Vastauksessa on käytetty meta-kieltä, jota maallikoillakin on, ja se viittaa oikeisiin asioihin, vaikka vastaaja ei ole käyttänyt täysin oikeaa kielitieteellistä käsitettä.

Kauniiden sanojen ja tuntomerkkien lisäksi eräs vastaaja on kuvaillut esimerkissä (88) yleisesti, mitä hän pitää murteessa kauniina:

88) ilmavasta murteesta välittyvä kiireettömyyden ja mutkattomuuden vaikutelma M25

Häneltä ei voi tarkistaa, mitä hän tarkoittaa *ilmavalla*, mutta tulkitseen sen liittyvän leveyteen. Etelä-Pohjanmaan murteessa sanat ovat pitkiä eikä niitä lausuta nopeasti tai lyhennetä. Aikaisemmissa tutkimuksissa eri murteiden puhenopeudesta eli tempon kuvauksista on olemassa täysin vastakkaisia käsityksiä. Nämä päinvastaiset käsitykset voivat johtua puhenopeuden suhteuttamisesta oman alueen murteeseen tai siitä, että tempon kuvauksessa käytettävää termiä ei ymmärretä samalla tavoin. (Mielikäinen & Palander 2014: 204.) Lounaismurteita ja eteläsuomalaisia murteita on kuvattu aiemmissa tutkimuksissa *nopeiksi*, *nopeatahtisiksi* ja *nopeatempoisiksi*, ei niinkään hämäläismurteita tai pohjalaismurteita (mts. 204). Maallikoille *nopeus* ja *hitaus* voivat puhtaasti tarkoittaa tempoa tai eroja murteen äänne- ja muotorakenteessa. Puhetta, jossa sanoja ei lausuta kokonaisina, vaan ne lyhenevät vokaalien sisä- ja loppuheiton tai loppukonsonanttien kulumailmiöiden vuoksi, kuvaillaan *nopeaksi*. *Hitaus* on puolestaan yhteydessä muotoihin lisättyihin aineksiin, kuten sanoihin lisättyihin päätteisiin ja lopukkeisiin. Murteen puhujiin liittyvät stereotyyppiset mielikuvat vaikuttavat myös käsityksiin murteiden nopeudesta tai hitaudesta. (Mts. 206.)

Rumia murre sanoja tai tuntomerkkejä ei ollut läheskään yhtä paljon kuin kauniina pidettyjä. Lisäksi muutamat vastaajat olivat vastanneet, että ”Niitä ei kuule ookkaa.” (M31) tai ”ei näitä oo” (M29), mikä kertoo jo siitä, että omaa murretta ei pidetä rumana.

Rumina pidettyjä sanoja on mainittu kuusitoista kappaletta. Sana *ristus* on saanut viisi mainintaa, ja yksi vastaaja on vastannut, että ”kirosanat esim. ristus” (N33). Lisäksi kaksi vastaaja on perustellut *ristus* -sanana rumuutta sillä, että ”muualla pidetään kiroiluna” (N52) ja ”ma-naava sana” (N31). Myös sanonta *ristus notta* on saanut kaksi mainintaa, ja eräs vastaaja (N63) muisteli lapsuudessaan erään mummon sanoneen: ”Voi kristus sentähän”, jota vastaaja nyt piti rumana. Kuten perusteluista ja kontekstista käy ilmi, perustuu näiden sanojen rumuus siihen, että niitä käytetään kirosanana. *Ristus* tulee sanasta *Kristus*, mutta *k*-kirjain on jäänyt pois. Kaikki nämä, jotka näitä sanoja tai sanontoja pitivät rumina, olivat naisia, ja heitä oli jokaisesta

ikäryhmästä. Mielenkiintoista on, että kauniina pidettyjen sanojen mukana oli ”ristus notta” ja sen oli vastannut nuorimpien ikäryhmään kuuluva miesvastaaja (M25). Hän oli perustellut sen kauneutta, sillä, että se ”kuvaa lapualaisuutta”. Tässä tulee hyvin ilmi, kuinka saman murteen puhujilla on erilaisia asenteita omaa murrettaan ja sen sanoja tai tuntomerkkejä kohtaan. Loput rumina pidetyt sanat ja niiden mahdolliset perustelut löytyvät alla olevasta taulukosta 9.

Taulukko 9. Rumina pidettyjä murre sanoja ja niiden perustelua.

RUMIA SANOJA	PERUSTELU
klöntti: [limppi]	tulee mieleen limaklöntti
paskamaane	ei pitäisi kenenkään puheessaan käyttää
vittumaane	sama kuin yllä
kilinpillu	
verhat	jotenkin on aina ärsyttänyt, kun liian lähellä verhot-sanaa ja siitä tulee negatiivinen miellelyhtymä naisten vaatteisiin
kiasus	
ryäkääsy: [röyhtäisy]	
kersa	
muari	
pyäriä	
ämmä	
akka	
ankkastukki	en osaa perustella

Erilaiset asenteet samoja tuntomerkkejä kohtaan näkyvät aineistossani myös siinä, kun ylempänä kerroin, että osa vastaajista pitää yleiskielen *d*:n korvaamista *r*-kirjaimella kauniina, pidetään sitä myös murteen rumana tuntomerkkinä. Kaksi vastaajaa kuvailee esimerkeissä (89) ja (90) asiaa seuraavasti:

89) liiallinen *r*-kirjaimen viljely N47

90) kaikkia paljon *r*-kirjainta sisältävät sanat N22

Vastaajan N22 vastauksesta jää tulkinnan varaan, tarkoittaako vastaaja alun perin paljon *r*-kirjaimia sisältäviä sanoja vai sanoja, joissa *r* esiintyy, koska *d* lausutaan *r*:nä. Muita rumina pidettyjä tuntomerkkejä ovat vastaajien mielestä ”tietty aksentti” (N47) sekä ”venytellään sanojen loppuja ja kiakastaan [kiekaistaan] vielä niitä” (M61). Vastaaja M61 oli perustellut sanojen loppujen venyttelyn ja niiden kiekaisun rumuutta näin ”menkää [menee] selllaaseksi lallatukses koko homma”.

6.3.2 Murteen hauskuudesta ja ärsyttävyydestä

Kysyin myös, mitä sanoja tai tuntomerkkejä vastaajat pitävät hauskoina tai ärsyttävinä Lapualla puhuttavassa murteessa. Kaikista eniten vastaajat olivat kertoneet hauskoina pitämiään sanoja tai tuntomerkkejä, sillä niitä kertyi taulukoituna melkein neljä sivua. Erityisesti murrekirjallisuudelle huumori eli hauskuus on ollut leimallista, ja muutenkin murteen käytön tavoitteena on ollut viihteellisyys ja hovin tuottaminen (Koski 2002: 67, 73). Vaikka hauskuus koskee pääasiassa kirjallista ilmaisua, pätee sama suullisessa viestinnässä. Murteella puhuminen on tuttavallisempaa ja rennompaa (mts. 73) verrattuna jäykempään ja muodollisempaan yleiskieleen.

Nostan seuraavaksi esiin hauskoja sanoja, jotka saivat useampia mainintoja sekä muutamia tuntomerkkejä, joita vastaajat olivat maininneet. Loput sanat olen laittanut perusteluineen liitteisiin (Liite 7). Eräs vastaaja (N70) on kirjoittanut, että ”kaikki ovat minusta hauskoja”, millä hän viittaa luultavasti sekä sanoihin että tuntomerkkeihin. Hän on asunut jo useamman vuosikymmenen muualla kuin Lapualla tai Etelä-Pohjanmaalla ja on säilyttänyt positiivisen asenteen omaa murrettaan kohtaan.

Hauskoina pidettyjä sanoja tai sanontoja, jotka saivat useamman maininnan, ovat: *köppääne(n)* [typerä, naiivi] (8), *joppari* [pyörän tavarateline] (6), *pulttu/pultut* [housun lahkeet] (6), *mihinä* (3), *verhat* [vaatteet] (3), *ympäri lumperoosia* [ympäri omia maita] (2), *sakia* [tyhmä,typerä] (2), *hantuuki* [käsipyyhe] (2), *pötti* [astia] (2), *juluppi* [housun sepalus] (2), *kersa* (2) sekä *kökkä* [talkoot] (2). Näiden sanojen hauskuus näyttää perustelujen pohjalta perustuvan siihen, että muut eivät tiedä sanojen oikeita merkityksiä, ja joskus sana muistuttaa toista, erimerkityksistä sanaa. Vastaajille sanat ovat tuttuja, ja niitä ei pidetä murteellisina. Kun vastapuoli ei sanoja ymmärrä tai osaa käyttää, on hauskaa kertoa sanojen oikea merkitys, ja nauraa toisen tietämättömyydelle.

Tuntomerkeistä *d*:n muuttuminen *r*:ksi on mielletty hauskaksi (M25). Toinen hauska tuntomerkki, joka mainitaan, on ”lisätyt pitkät vokaalit” (N47). Luultavasti vastaaja tarkoittaa

näillä lisätyillä pitkillä vokaaleilla pitkää vokaalia *i*-loppuisen diftongin tilalla jälkitavussa: *lapualainen* ~ *lapualaanen*. Hän voi myös tarkoittaa verbivartalon *-e:n* labiaalistumista *tulee* ~ *tuloo*.

Ärsyttävinä pidettyjä murre sanoja tai tuntomerkkejä ei ollut läheskään yhtä paljon kuin hauskoina pidettyjä. Ärsyttävinä pidetyt sanat saivat kaikki vain yhden maininnan. Sanat on lueteltu alla olevassa taulukossa 10 mahdollisen perustelun kanssa.

Taulukko 10. Ärsyttävinä pidetyt sanat ja niiden perustelut.

ÄRSYTTÄVIÄ SANOJA	PERUSTELU
Lorvaalla [laiskotella]	
hyvin vanhat sanat, joiden merkitystä ei edes tiedä kaikki	
moomma/tootta	
sakia	kenestäkään ei saisi tuota sanaa käyttää
sanat, jotka yleisesti liitetään eteläpohjalaisuuteen: laakia, poijaat (!?)	
kranni	
ristus notta	
kummipesät: [nahkavartiset saappaat, joissa on kuminen pesä eli jalkaosa]	kaukana alkuperäisestä
mäläkki [pojankloppi]	kuulostaa lähinnä haukkumiselta
verhat	vaatteet ja verhot on minun mielestäni eri asia.
räknätä	kuulostaa huonolta
ilakka [Ilkka-lehti]	ei pysty, kuulostaa väärältä
notta ristus	en nyt välitä tuota kiroilupuoolesta ja uhosta
he	on ärsyttävän lyhyt ja vaikeasti ymmärrettävä
notta	
isu	

Ärsyttäviä tuntomerkkejä vastaajat ovat maininneet muutamia. Jos yleiskielen *d*:n muuttumista *r*:ksi on pidetty niin kauniina, rumana kuin hauskana, pidetään sitä myös ärsyttävänä. Vokaalien venyttäminen on toinen ärsyttävänä pidetty murteen tuntomerkki kahden vastaajan mielestä. Toinen heistä (N41) sanoo, että ”venyttäminen vokaaleissa joskus liikaa”. Hän lieventää ärsytystä sanomalla *joskus*. Toinen vastaaja (M65) puolestaan kokee, että ärsyttävää on ” o ja h kirjainta kun venytetään liikaa”. Hän perustelee, että ”erityisesti ne jotka yrittää puhua pohjojalaasta” aiheuttavat *o*:ta ja *h*:ta venyttäessään ärsytystä. *H*:ta ei kieliopillisesti venytetä, vaan vastaaja viittaa luultavasti sen käyttöön yleisesti. Hänen vastauksestaan voidaan tulkita, että hän tunnistaa ”aidon” murteen puhujan. Ne, jotka vain yrittävät matkia murteen tyypillisiä piirteitä puheessaan, ovat vastaajan mielestä ärsyttäviä. Murre herättää siis voimakkaita omistajuuden tunteita.

6.3.3 Murteen maalaisuudesta

Halusin vielä tietää, mitä sanoja tai tuntomerkkejä vastaajat pitävät maalaisina Lapualla puhuttavassa murteessa. Etelä-Pohjanmaan murre sisältää kielen piirteitä, jotka Harri Mantilan tutkimuksissa on leimattu sekä maalaisiksi että kielteisiksi kuten svaavokaali ja jälkitavujen välissä säilynyt *h* (Mantila 2004: 328–329). Myös *r* yleiskielen *d*:n vastineena on varsinkin Helsingissä leimautunut hyvin maalaiseksi piirteeksi jo varhaisessa vaiheessa (Paunonen 1982: 49). Tarja Isomöttönen on tutkinut omassa pro gradussaan veteliläisten lukiolaisten murreasenteita ja murretietoisuutta. Hän kysyi tutkimukseensa osallistuneilta muun muassa sitä, mitä murteita tai murrepiirteitä vastaajat pitävät maalaisina tai kaupunkilaisina. Hänen tuloksistaan kävi ilmi, että lukiolaiset pitävät pohjalaismurteita maalaisina. (Isomöttönen 2007: 67.)

Vastaajat mieltävät Lapualla puhuttavan murteen maalaiseksi. Maalaisuus on noussut aiheistossani esiin myös, kun vastaajat kuvailivat, miltä murre kuulostaa ja mitä tunteita murre heissä herättää. Niissä vastauksissa maalaisuus on ollut sekä positiivista että negatiivista. Tämän kysymyksen kohdalla murteen tai sanojen maalaisuutta vastaajat kommentoivat seuraavasti:

- 91) kaikki? koko murre on hyvin ”maalaista” M25
- 92) Kaikki Lapualla puhuttavat murre sanat kuulostavat mielestäni maalaisilta. Ei kuitenkaan huonolla tavalla. N22
- 93) kaikki murre sanat on vähän maalaisia, mutta siitä huolimatta (tai juuri siksi) ne ovat ihania!:) N56
- 94) No pitäähän se olla maalaista kun ollahan maalaisia. N63

Vastaajan M25 vastauksesta esimerkissä (91) ei voi suoraan sanoa, mieltääkö hän murteen maalaisuuden positiiviseksi vai negatiiviseksi asiaksi. Muutama muukin vastaaja, joiden vastauksia en tähän nostanut, on todennut neutraalisti murteen olevan maalaista. Sen sijaan vastaajien N22, N63 ja N53 vastaukset voidaan tulkita positiiviseksi. Heistä N22 ja N56 sanovat suoraan (esimerkit 92 ja 93), että maalaisuus ei ole huono asia tai että maalaisuuden takia sanat ovat ihania. N63 pitää murteen maalaisuutta esimerkissä (94) itsestään selvänä asiana, sillä hänen mielestään eteläpohjalaiset, hän mukaan luettuna, ovat maalaisia. Vastauksissa on näkyvissä, että nykyään maalaisuuteen suhtaudutaan myönteisemmin, sillä esimerkiksi 1970-luvulla Suomessa maalaisuus oli epämuodikasta, ja puheesta pyrittiin karsimaan piirteet, joista maalaisuuden voisi tunnistaa (Mielikäinen & Palander 2002: 101).

Sanoista, joita vastaajat pitivät maalaisina, suurin osa sai vain yhden maininnan. Olen jälleen koonnut sanat perusteluineen taulukkoon, ja ne löytyvät liitteistä (Liite 8). Ainoastaan sana *köppäinen* sai kaksi mainintaa, ja sen maalaisuutta toinen sen maininneista oli perustellut ”vaikeasti ymmärrettävissä muualla ja tästä maalaisuus” (N45). Vastaajien yksittäisten maalaisiksi mieltämien sanojen perusteluista käy ilmi, että joskus sanaa pidetään maalaisena sen takia, miltä se kuulostaa. Esimerkkejä tällaisista sanoista ovat aineistossani muun muassa: *kaluumet* [ranteet], *ankkastukki* [pullapitko], *kokki* [ullakko, vintti] ja *itikka* [lehmä]. Toisinaan vastaajat ovat kiinnittäneet enemmän huomiota siihen, mitä sana tarkoittaa, ja mieltäneet sanan sen perusteella maalaisiksi. Tällaisista sanoista esimerkkejä aineistossani ovat: *hyysiköörä* [käydä ulkokuusissa] ja *kökkä* [talkoot]. Perustelujen pohjalta maalaisuus muodostuu myös kaupunkilaisuuden vastakohdasta ja siitä, mitä kaupunkilaiset eivät tiedä tai mikä ei suju heiltä yhtä hyvin kuin maalaisilta. Lisäksi vastaajat liittävät maalaisuuteen vanhat ihmiset ja menneen ajan. Tuntomerkeistä jälleen yleiskielen *d*:n muutos *r*:ksi sai maininnan. Muita maalaisia tuntomerkkejä vastaajat eivät olleet erikseen maininneet.

7 KONATIIVISEEN KOMPONENTTIIN KUULUVIA ASE- TEITA

Tässä luvussa käsittelen asenteiden kolmiosaisen mallin kolmanteen komponenttiin kuuluvia asenteita. Konatiivinen eli toiminnallinen komponentti viittaa käyttäytymiseen ja siinä tapahtuviin muutoksiin. Asenteet, jotka liittyvät kielenkäyttöön, saattavat vaikuttaa tiettyjen varianttien omaksumiseen tai kartteluun ja joskus jopa tilanteen mukaiseen vaihteluun. (Mielikäinen & Palander 2014: 19.) Tähän komponenttiin liittyviä asenteita vastaajat kertoivat, kun he kuvailivat reaktioita, joita murteellinen puhetapa on herättänyt, ja tilanteita, joissa he ovat tulleet väärinymmärretyiksi. Lisäksi häpeää ja tietoisesti murrepiirteistä eroon pyrkimistä koskevat kysymykset tuottivat tietoa asenteista, joita vastaajillani on liittyen tähän komponenttiin.

7.1 Murteen herättämät reaktiot

Kysymyksessä 21. vastaajat saivat vapaasti kertoa kokemuksistaan, joita murteella puhuminen on tuonut eteen. Vastaajista yksi oli jättänyt tämän kohdan tyhjäksi. Lisäksi kaksi vastaajaa oli kokenut, että heidän puhetapansa ei ole herättänyt mitään reaktioita. Muuten reaktioita oli laidasta laitaan. Pääasiassa ne olivat positiivisia, ja kaikista ikäryhmistä löytyi yhtäläisyyksiä reaktioissa. Käsittelenkin reaktioita teemoittain.

7.1.1 Kotiseudun arvailu

Kaikissa ikäryhmissä niin Lapualla ja Etelä-Pohjanmaalla kuin muualla asuvien vastauksissa yleisin reaktio oli puhujan kotiseudun arvailu puheen perusteella, mitä seuraavat esimerkit (95), (96) ja (97) valottavat:

95) Tunnistetaan kyllä pohjanmaalaiseksi. Ja heti yleensä sitten herättää muissa keskustelua. Hauskinta oli se että kerran joku luuli että täällä oikeasti edelleen kaikki kulkee puukot lonkalla... N26

96) Monesti on heti kysytty, että oletko etelä-pohjanmaalta, koska puhenon niin leviää N37

97) No kyllähän omista juuristaan aina kiinni jää kun suunsa avaa M56

Vastaaja N26 on pohjanmaalaiseksi tunnistamisen lisäksi saanut kuulla mielikuvaa puukot lonkalla kulkevista ihmisistä. Labov on nimittänyt merkitsijöiksi (*markers*) sellaisia kielen piirteitä, jotka tavallisen kielenpuhujan mielikuvissa liittyvät tiettyyn täsmentyvään identiteettiin

ja joita puhuja voi tietoisesti käyttää vaikuttaakseen mielikuvaan siitä, kuka hän on. Kielen piirteiden ja mielikuvien yhdistäminen on stereotyyppistä eli käsitykset siitä, mitä kieli käyttäjästään paljastaa, ovat kaavamaisesti yleistettyjä. (Hämäläinen 1982: 158.) Vastaajan N26 kanssa jutellut on mielessään yhdistänyt vastaajan käyttämän murteen ja oman mielikuvansa siitä, ketkä ja minkälaiset ihmiset kyseistä murretta puhuvat. Hänen mielikuvansa juontuu melkoisen kauas, sillä se viittaa Häjyihin, jotka 1800-luvun puolivälissä kulkivat puukot mukanaan. Toisaalta mielikuvaa ovat uudistaneet 2000-luvulla paljon mediassa esillä olleet Duudsonit, jotka ovat tuoneet eteläpohjalaista taustaansa esiin sekä puheessa että pukeutumisessa. Vastaaja N26 on tuskin kuitenkaan itse omalla puhetavallaan halunnut identifioitua puukko lonkalla kulkevaksi häjyksi, mutta suhtautuu stereotyyppiseen mielikuvaan huumorilla. Stereotyyppiseksi käsitykseksi mieltyy myös vastaajan N37 kertoma reaktio. Taustalla on ajatus, että kaikki Etelä-Pohjanmaan murretta käyttävät puhuisivat leveästi. Toki leveä puhetapa leimautuu vahvasti eteläpohjalaisten tunnusmerkiksi, mikä ei silti tarkoita, että jokainen Etelä-Pohjanmaan murretta puhuva puhuisi näin.

Nuorimmassa ikäryhmässä ne, jotka nykyään asuvat muualla kuin Lapualla, olivat saaneet kuulla, että eivät ole ainakaan nykyisestä kotikaupungistaan kotoisin, vaan puhe viittaa muualle, josta seuraavaksi erään vastaajan kuvaus asiasta:

98) Joskus kuullut kommentin että puhun erilaista murretta, vaikka jo tuolloin yritin sitä rajoittaa. Kerran minulle sanottiin että toivoi kuulevansa leviä pää murretta kun oli kuullut olevani Lapualla kotoisin. M25

Vastaaja M25 kertoo esimerkissä (98), että on tietoisesti yrittänyt rajoittaa nykyisessä kotikaupungissaan omaa murteellista puhetapaansa, mutta on silti saanut kuulla, että ei puhu ainakaan sillä lailla miten pitäisi. Toisaalta, kun hänen kotipaikkansa on kuultu, on hänen toivottu puhuvan murteellisemmin, koska kuulijalla on ollut mielikuva, että Lapualla kotoisin olevat puhuisivat leveämmin, mitä kuulija on pitänyt vastauksen perusteella positiivisena asiana. Mirja Lignell (2007: 97) tutki omassa pro gradussaan eri-ikäisten sulkavalaisten murreasenteita, ja hänenkin tuloksissaan varsinkin työikäiset vastaajat olivat saaneet kommentteja siitä, että puheesta tunnistaa heidän kotiseutunsa. Sulkavalaisten puheeseen ovat etelä- ja länsisuomalaiset kiinnittäneet huomiota (mts. 97). Omassa aineistossani puolestaan ainakin savolaiset ovat tunnustaneet, mistä puhekumppani on tulossa:

99) Savolaaset ainaki on reissuilla tunnistanut mistä ollaan tulossa. M29

Vastaja korostaa esimerkissä (99), että *ainakin* savolaiset tunnistavat Etelä-Pohjanmaan murteen, mikä viitanee siihen, että vastaja on tehnyt havaintoja, että muut eivät välttämättä tunnista tai eivät ainakaan mainitse mitään. Savon ja Etelä-Pohjanmaan murteet myös eroavat toisistaan hyvinkin paljon, joten ei ole tavatonta, että murteiden puhujat tunnistavat toisensa.

7.1.2 Murteen ja murre sanojen hilpeys

Kaikissa ikäryhmissä murre, ja varsinkin murre sanat, ovat herättäneet hilpeyttä, hämmennystä ja ihmettelyä, mutta positiivisella tavalla. Paikkakuntia, joissa sanat tai murre ovat herättäneet reaktioita, on mainittu keskimmaisessa ja erityisesti vanhimmassa ikäryhmässä. Mainittuja paikkakuntia ovat Hämeenlinna, Helsinki, yleisesti Etelä-Suomi, Vaasa, Itä-Suomi ja Turku. Mitä enemmän on ikää, sitä enemmän on ehtinyt käydä muualla, ja tuttavien sekä sukulaisien voi asua ympäri Suomea. Yleensä murteeseen ja murre sanoihin reagoi vastapuoli on muualta kotoisin. Sanoihin liittyviä reaktioita ovat vastajat kuvailleet esimerkeissä (100), (101) ja (102) seuraavasti:

- 100) Ihmetelty joitain sanoja N19
- 101) Väärinymmärryksiä ja hauskoja tilanteita. Esmes "Paaskaan lapsen nukkumaha päikkärit pihalle." "Tuu istumaha mun korvalle." on aiheuttanut hilpeyttä ulukopaikkakunnilta tulleille. N43
- 102) Helsingissä monesti joku sana on herättänyt hilpeyttä tai ymmärtämättömyyttä N30

Myös Lignellin (2007: 98–99) tutkimuksessa vastajat kertoivat, kuinka olivat saaneet selitellä käyttämiään murre sanoja.

Muualla asuvien vastauksissa nousivat esiin samat asiat, mutta lisäksi myös nostalgisointi ja yhteenkuuluvuus:

- 103) Hauskuutta, hämmennystä, jos ei ymmärretä ja yhteenkuuluvuutta N25
- 104) Ihastusta, hilpeyttä, nostalgisointia M25
- 105) Ihailua, naurua, matkimista N45

Murre näyttää olevan näille vastaajille jotain, joka yhdistää ja jonka muistelu luo yhteenkuuluvuutta. Vastajan N25 esimerkissä (103) esiin nostama *yhteenkuuluvuus* ja vastajan M25 esimerkissä (104) mainitsema *nostalgisointi* kertovat siitä, että he ovat uudessa asuinympäristössään tavanneet saman murteen puhujia, joiden kanssa yhteinen kielimuoto luo yhdistävän tekijän. Vastaja N45 nostaa esimerkissä (105) ihailun ja naurun lisäksi esiin matkimisen. Mieli-käisen (2005: 101) mukaan matkimukset eli erinäiset jäljittelyt ovat yksi tapa jäljitellä puhuttua kieltä. Yleensä jos ihmisiä pyydetään kertomaan tunnistettavia murrepiirteitä eri murteista, he

sanovat jonkin matkimuksen. Aiheeseen liittyvän tutkimuksen mukaan Etelä-Pohjanmaanhan liitettäviä sanoja, joita vastaajat matkivat, olivat *joppari*, *flikka* ja *notta*. (Mielikäinen 2005: 99–104.)

Tämän kyselyn vastauksissa murteella puhuminen oli yleisesti herättänyt positiivisia ja hauskoja reaktioita. Murteen kuuleminen on saanut vastapuolen hyvälle tuulelle. Lisäksi on saatu kiitosta ja kehuja, kun on puhuttu ”omaa kieltä” (N38). Hauskuus liittyy läheisesti huumoriin, ja murre näyttyy aineistoni valossa olevan hauskuuden, hilpeyden ja naurun lähde. Eräs vastaaja on suoraan kuvannutkin, että hänen puheensa on herättänyt humoristisia reaktioita (N31).

Positiivisten reaktioiden lisäksi kaikissa ikäryhmissä muutama vastaaja oli saanut myös negatiivisia reaktioita. Negatiivisina reaktioina on mainittu *moittiminen*, *vastenmielisyys* sekä *teeskentely*. Vastaajat eivät olleet tarkemmin kuvanneet, missä tai miksi murretta oli moitittu, pidetty vastenmielisenä tai teeskentelynä. Eräs vastaaja kuitenkin totesi, että vaikka ”toiset pitivät murretta hauskana, toiset eivät pidä siitä lainkaan (N22)”, millä hän kuvaa hyvin sitä, että ihmisten mieltymykset murteiden hauskuudesta tai ärsyttävyydestä voivat erota hyvinkin paljon toisistaan pienelläkin alueella. Aineistossani ainoastaan yksi vastaaja (N31) kertoi pelkän negatiivisen reaktion, jonka hänen murteensa on saanut aikaan: ”Joku on sanonut, että ruma murre.”

Muutamat vastaajat olivat maininneet, että joskus puheen sisältö jää kuulijoilta kuulematta, kun he keskittyvät vain murteelliseen puhetapaan. Näin on käynyt eräälle vastaajalle (N41), jonka pelkkä puhetapa on herättänyt ihailua, mutta myös stereotyyppistä ivailua: ”Joskus ihasteltu puhetapaa itse sisällön jäädessä huomiotta. Jos ivaillaan stereotyyppioista, jotka käännän huumorilla kehuiksi ja sivallan tarvittaessa takaisin.” Vastaaja N41 on huomannut, että aina hänen puheensa sisältö ei tule kuulluksi murteellisen puhetavan vuoksi. Lisäksi murre on aiheuttanut joskus kuulijoissa stereotyyppisen mielikuvan vastaajasta N41, ja vastaaja on saanut kuulla tästä mielikuvasta. Hän on kuitenkin suhtautunut ivailuihin huumorilla ja osannut vastata niihin tarvittaessa samalla mitalla.

Vanhin ikäryhmä erosi hieman kahdesta muusta ikäryhmästä siinä, että siihen kuuluvat vastaajat eivät kertoneet, että murre olisi aiheuttanut negatiivisia reaktioita. Ainoastaan ne, jotka asuivat muualla kuin Lapualla tai Etelä-Pohjanmaalla, kertoivat ristiriitaisista kokemuksistaan nuoruudessa. Kokemukset saattoivat erota hyvinkin paljon toisistaan. Seuravaksi annan aineistostani kaksi esimerkkiä, joissa on erilainen tarina:

106) Nuorena Jyväskylässä opiskellessani yksi luokkakaveri sanoi ajatelleensa, että mikähän juntti tuokin on, kun puhuin murretta. Samalla luokalla oli muitakin lapualaisia ja entuudestaan tuttuja, joiden aikana en kyennyt käyttämään yleiskieltä, koska olisin omasta mielestäni vaikuttanut teeskentelijältä, koska he tunsivat minut murretta puhuvana. Muuten en käytä murretta tilanteissa, joissa on yleiskielisiä tai muita murteita puhuvia. N54

107) 10 v muutin Etelä-Suomeen. Luokkatoverit ihmettelivät sanojani ja minä heidän. Opetimme toisiamme. Minua ei kiusattu yhtään kieleni takia. En muista hävenneeni. N70

Vastaaja N54 kertoo esimerkissä (106), kuinka murre on aiheuttanut nuoruudessa ristiriitaisia tunnelmia. Häntä on pidetty junttina murteella puhumisen vuoksi, mutta murteen pois jättäminen olisi tuntunut teeskentelyltä, koska luokalla oli tuttuja Lapualta, joille yleiskielinen puhe-
muoto olisi ollut outoa. Vastaajan vastauksesta on pääteltävissä, että vielä nykyäänkin hänen nuoruuden kokemuksensa vaikuttavat siihen, että hän ei puhu omaa murrettaan, jos paikalla ei ole samaa murretta puhuvia. Hän kuvaakin muualla vastauksissa, että puhuu murrettaan vain oman perheen ja sukulaisten kesken sekä Lapualla ollessaan. Vastaajalla N70 on hieman erilainen kokemus (esimerkki 107). Hänelle murre ei ole aiheuttanut vieraassa murreympäristössä ongelmia, ainakaan tuossa vaiheessa. Vastaajien erona on, että toinen puhuu nuoruudesta sekä opiskelusta ja toinen lapsuudesta 10-vuotiaana.

Kaikissa ikäryhmissä reaktiot olivat suurimmilta osin positiivisia. Ainoastaan yksi vastaaja (N31) kertoi vain negatiivisen reaktion, muut kertoivat lisäksi aina positiivisen. Keskimäisessä ikäryhmässä vastaajat toivat eniten esiin ristiriitaisia reaktioita, mutta niissäkin päähuomio oli positiivissa reaktioissa. Murresanat aiheuttivat kaikissa ryhmissä hilpeitä ja hauskoja tilanteita, jos niitä ei ymmärretty. Leveä puhetapa puolestaan on saanut kuulijat nauramaan, kerännyt kiitosta ja kehuja kuin myös moitteita. Yleisin reaktio kaikissa ikäryhmissä oli puhujan kotiseudun arvailu, joka usein osui oikeaan. Etelä-Pohjanmaan murre näyttäytyy näiden tulosten perusteella hyvin tunnistettavana muualla Suomessa.

7.2 Murteen aiheuttamia väärinymmärryksiä

Kysymyksessä 22. tiedustelin, ovatko vastaajat kohdanneet murteensa takia tilanteita, joissa he ovat tulleet väärinymmärretyiksi. Kysymykseen olivat vastanneet kaikki sataneljä vastaajaa. Heistä 35 % ei ole tullut väärinymmärretyksi tai ei ainakaan muista sellaista tilannetta. Loput heistä olivat tulleet väärinymmärretyksi jollain tavalla. Kaikista eniten väärinymmärryksiä on tullut murre sanojen tai -sanontojen kohdalla. Niitä on ollut noin 49 %:lla vastaajista. Käyn läpi väärinymmärryksen aiheuttaneita sanoja sanaluokittain. Jos sana on esiintynyt useamman kuin yhden vastaajan vastauksessa, olen ilmoittanut lukumäärän sanan perässä suluissa.

Lukumääräisesti eniten väärinymmärryksiä oli aiheuttanut kysymyssanan *missä* murteellinen vastine *mihinä*. Sen oli maininnut yhdeksän vastaajaa. Etelä-Pohjanmaan murteessa inessiivin päätte on loppuheittainen, mutta omistusliitteen edellä esiintyy päätte *-hna*, joka näkyy murteessa myös eräissä pronomineissa, kuten *mihnä* 'missä' sanassa. (Savolainen 1998.) Sana *mihnä* sisältää *h*-alkuisen konsonanttiyhtymän, jossa svaavokaalin esiintyminen on hyvin pohjalainen murreilmiö (Tervonen 2019), joten sana on saanut muodon *mihinä*.

Yleisiä väärinymmärryksen aiheuttajia olivat myös substantiivien nimitykset, joista eniten mainintoja oli saanut sana *pulttu* (4). Pulttu on murteellinen vastine yleiskielen housunlahkeille. Joppari on mainittu kahden vastaajan vastauksissa. Jopparilla tarkoitetaan pyörän, mopon tai moottoripyörän tavaratelinettä. Yksittäisiä mainintoja ovat saaneet myös *limppu* [suuri ja paksu leipä], *maittila* [kerma tai maito], *kropsu* [pannukakku], *kökkä* [talkoot], *kokki* [ullakko, vintti], *julppi* [housun sepalus], *kikki* [naisen rinta], *räätikkäloora* [lanttulaatikko], *putukihiveli* [lakaisin], *juntu* [polku], *rasat* [lapaset], *kahareksan* [lukusana kahdeksan] sekä *nappo* [vesikauha].

Väärinymmärrettyjen sanojen joukosta löytyy myös adjektiiveja. Eräs vastaaja kertoo esimerkissä (108), että on joutunut monesti väärinymmärretyksi, ja tarkoittaa että missä ja minkä takia:

108) Olen monesti. Ostoksilla, kuvailuissa, adjektiivien käytössä. N41

Adjektiiveja, joita mainitaan väärinymmärrysten yhteydessä, ovat *köppääne* [olematon, typerä, naivi], *oikoone* [suora, huumorintajuton], *sakia* [typerä] ja *perso* [ahne, ahnas jollekin]. *Rehevä* on ollut myös yksi väärinymmärryksiä aiheuttanut adjektiivi, ja vastaaja kertoo esimerkissä (109) tarkemmin miksi:

109) Kyllä. Sanoin kerran Tampereella isokokoiselle tutulle pojalle, kun hän ei huomannut minua, että onpas susta tullut rehevä, kun et enää huomaa mua. Seuraavana päivänä kuulin vasta tamperelaisilta kavereilta, että rehevä tarkoittaa isokokoista ja lihavaa. Sain tilaisuuden kuitenkin korjata tuon asian kyseiselle pojalle. N49

Tilanteessa väärinymmärrys on syntynyt siitä, että vastaajan käyttämä *rehevä* tarkoittaa Tampereen alueella isokokoista ja lihavaa, kun taas Etelä-Pohjanmaan murteessa sen merkitys on *koppava*, *ylpeä* (Lapuan murteen sanasto 2020).

Jotkin verbitkin ovat aiheuttaneet väärinymmärryksiä: *piskotella* [sataa pisaroita harvakeltaan] (2), *viruttaminen* [huuhtoa, huuhdella pyykkiä] sekä *pirättäminen* [pidättää eli pysäyttää esimerkiksi auto].

Kaksi vastaajaa ei ole tullut väärinymmärretyksi, mutta heidän käyttämänsä murre sanat ovat aiheuttaneet pahennusta kuulijoissa:

- 110) Ei välttämättä väärin ymmärretyksiä. Mutta kaikkea ei ole aina vaan ymmärretty...Kersat sana aiheuttaa pahennusta toisinaan. N37
- 111) Jos käytän esimerkiksi sanan vaimo tilalla sanaa akka, joku saattaa pitää sitä loukkaavana. N22

Vastaaja N37 kuvaa esimerkissä (110), että ei koe tulleen väärinymmärretyksi, mutta kaikkea hänen puhumaansa ei ole ymmärretty, ja *lapset* -sanan murteellinen vastine *kersat* on aiheuttanut pahennusta. Jotkut mieltävät sanan halventavaksi, mutta tietyissä murteissa *kersa* -sana on neutraali nimitys lapselle. Vastaaja N22 puolestaan pohtii esimerkissä (111), että hänen käyttäessään *akka*-sanaa *vaimo*-sanan sijasta, joku on voinut kokea sen loukkaavana. *Akka*-sanalla kuten myös *kersa*-sanalla, on joissain tapauksissa ja ilmauksissa halventava merkitys, mutta Etelä-Pohjanmaan murteessa *akka* on arkikielinen ja neutraali ilmaus *vaimolle*.

Vastaajat eivät olleet tarkemmin eritelleet tilanteita, joissa väärinymmärryksiä on sattunut. Yleisesti mainittiin erilaiset tilanteet tai kommentoitiin, että joskus jossain. Muutaman vastaajan vastauksesta nousi esiin, että puolison tai sukulaisten ollessa muualta väärinymmärryksiä esiintyy:

- 112) Miehen kanssa joskus suhteen alkuaikoina tuli joitain väärinymmärryksiä. Seuraan keskustelussa vastaanottajia että ymmärtävätkö puheeni. Jos vaikuttaa siltä että väärinymmärryksen riski kasvaa, muutan puhetta tällöin lähemmäs kirjakieltä N40

N40 kertoo esimerkissä (112) seuraavansa keskusteluissa vastaanottajien ymmärtämistä ja muokkaavansa puhetta ymmärrettävämmäksi, jos huomaa, että väärinymmärtäminen on mahdollista. Mukautuminen puhekumppanin kielenkäyttöön näkyy myös Lignellin (2007: 88–90) tutkimuksessa, jossa eri-ikäiset sulkavalaiset kertoivat, että kielenkäyttöön vaikuttavat sekä puhetilanne että puhekumppani ja yleiskieltä käytetään selvyuden vuoksi eri tilanteissa ja ihmisten kanssa, jotka eivät puhu samaa murretta.

7.3 Häpeä ja eroon pyrkiminen

Tässä luvussa käsittelen murteeseen liittyvää häpeää sekä murteesta tietoisesti eroon pyrkimistä eli asenteiden vaikutusta toimintaan, mikä liittyy olennaisesti asenteiden kolmiosaisen mallin kolmanteen eli konatiiviseen komponenttiin. Kielenkäyttöön liittyvät asenteet saattavat

vaikuttaa tiettyjen varianttien omaksumiseen, kartteluun tai jopa tilanteen mukaiseen vaihteluun (Mielikäinen & Palander 2014: 19). Oletukseni on, että jos murteen puhuja häpeää murretta, hän tietoisesti pyrkisi luopumaan murteellisesta puhetavastaan, ainakin jollain tavalla. Omassa aineistossani ainoastaan viisi vastaajaa 104:stä kertoi sekä häpeävänsä murrettaan että pyrkineensä tietoisesti eroon joistakin murrepiirteistään. Se on hyvin pieni joukko otannasta, ja heistäkin neljä häpesi murrettaan virallisissa tilanteissa, esimerkiksi töissä tai asioidessaan virastossa. Yksi heistä vielä lievensi häpeäänsä sanomalla, että viralliset tilanteet hävettävät muualla paitsi Etelä-Pohjanmaalla. Viides näistä vastaajista kertoi häpeävänsä murrettaan yleisimminkin, mistä esimerkki (113) kertoo:

113) Hävettää varsinkin, kun olen tekemisissä muualla Suomessa asuvien kanssa. N52

Vastaaja kertoo muissa vastauksissa omaavansa voimakkaan murteen, eikä yleiskielen puhuminen luonnistu häneltä niin hyvin kuin hän haluaisi. Hänen häpeänsä on hieman laantunut nuoruudesta, ja nykyään hän hyväksyy murteen osaksi itseään. Hän asuu muualla kuin Lapualla, joten hän on joka päivä tekemisissä muiden kuin eteläpohjalaisten kanssa, mikä ei ainakaan helpota häpeän tunnetta.

Muuten vastaajat kertoivat, että vaikka murre joskus hävettää, siitä ei olla pyritty eroon. Muut syyt vaikuttavat siihen, että sitä ei joka tilanteessa haluta käyttää, mutta silloinkaan vastaajat eivät kerro häpeävänsä murrettaan. Käsittelen seuraavaksi näitä tuloksia, ja aloitan häpeää koskevasta kysymyksestä. Kysymykseen vastasi 101 henkilöä, kolme vastaajaa oli jättänyt kohdan tyhjäksi. Lisäksi vastanneista yksi kertoo, että murre sekä hävettää ja ei hävetä. Kahden vastaajan vastauksista ei pysty päättelemään, häpeävätkö he murrettaan vai eivät. Näiden kolmen vastaajan vastauksia en ole ottanut mukaan seuraavaksi esitettyihin tuloksiin.

Vastaajista 86 henkilön (85 %) vastauksista on tulkittavissa melko suoraan, että murre ei hävetä. Näin vastanneista 56 % toteaa selkeästi ja mitään perustelematta, että murre ei hävetä heitä. Loput 44 % ovat perustelleet, miksi eivät häpeä murrettaan. Useiden vastaajien perustelut liittyvät siihen, että heidän mielestään murre on rikkaus, josta täytyy pitää huolta ja joka täytyy säilyttää. Yleinen perustelu murteen häpeämättömyydelle on myös se, että murre on tärkeä osa vastaajan identiteettiä sekä ilmaisua, eikä sitä sen vuoksi hävetä. Ymmärtämiseen liittyvät syyt ovat osalle vastaajista sellaisia, että he välttävät joissakin tilanteissa käyttämästä murretta, mutta kertovat, että eivät varsinaisesti häpeä sitä. Muita negatiivisia tunteita tällaisissa tilanteissa saattaa syntyä. Eräs vastaajaa kuvaa asiaa esimerkissä (114) näin:

- 114) Ei varsinaisesti hävetä, mutta toisinaan tulee eteen tilanteita, että vastaanottaja ei ymmärrä heti käyttämäni sanan merkitystä, jolloin tilanne tuntuu vähän kiusalliselta. Muuten olen ylpeä pohjalaisesta murteestani. M54

Kaksitoista vastaajaa 101:stä kertoo häpeävänsä murretaan, osa heistä vain tietyissä tilanteissa. Murretaan häpeäviä on kaikista ikäryhmistä. Vähiten kuitenkin nuorten 18–30-vuotiaiden ikäryhmästä, joista kolmen vastauksista on tulkittavissa joko suoraan häpeää tai muita murteen käytöstä aiheutuvia negatiivisävytteisiä tuntemuksia. Keskimmäisestä ikäryhmästä viisi vastaajaa ja vanhimmasta ikäryhmästä neljä vastaajaa kertoo häpeävänsä murretaan joissain tilanteissa. Kolme, jotka kertovat häpeävänsä murretaan, asuvat muualla kuin Lapualla, ja loput kahdeksan asuvat Lapualla tai Etelä-Pohjanmaalla. Taustamuuttujien valossa ei näytä olevan mitään yhteistä tekijää, jolla voisi yhdistää näitä vastaajia, joita murre hävettää. Häpeän tunne on subjektiivinen kokemus, ja jokainen mieltää sen hieman eri tavalla. Se, että enemmistö sanoo murteen olevan asia, jota ei tarvitse hävetä, vahvistaa Etelä-Pohjanmaan murteeseen liittyvää positiivista asennoitumista.

Positiivinen asennoituminen murteeseen näkyy myös siinä, että kaikki 104 vastaajaa olivat vastanneet kysymykseen, jossa tiedustelin murteesta tietoisesti eroon pyrkimistä. Vastaajista 83 % kertoo, ettei ole tietoisesti pyrkinyt eroon murrepiirteistä puheessaan. Kaikissa ikäryhmissä vastaajat ovat *ei-vaihtoehdolle* antaneet perusteluksi sen, että eivät ole nähneet tarvetta tai syytä tietoisesti karsia puheestaan pois murteellisuuksia. Murteesta myös tykätään, siitä ollaan ylpeitä, se nähdään rikkautena, ja sitä ei haluta tietoisesti karsia pois puheesta. Osa vastaajista on kuitenkin huomannut, että ympäristö saattaa joskus huomaamattomastikin karsia murteellisuutta, vaikka puhuja ei siitä itse kovin tietoinen olisi. Näin ovat ajatelleet sekä Lapualla että muualla asuvat.

Useat vastaajat eri ikäryhmistä kertoivat myös, että kokevat murteen isoksi osaksi itseään ja identiteettiään, eivätkä sen vuoksi halua pyrkiä siitä eroon, mitä valottavat seuraavat esimerkit (115), (116) ja (117):

- 115) Miksi pyrkisin. Murre on osa minua ja kotipaikkakuntaani N21
 116) Miksi yrittäisin tehdä itsestäni jotain muuta mitä en ole M40
 117) Murre = minä N59

Murteen nähtiin myös olevan hyödyke, jolla voi tehdä asioita, joihin yleiskieli ei välttämättä taivu:

- 118) Murre on kielen ja ilmaisun rikkautta ja kertoo paljon käyttäjästään. Murteella voi ilmaista tavalla johon ei yleiskieli pysty. M51

Esimerkissä (118) vastaaja M51 kertoo, että murre rikastuttaa ilmaisuja ja voi olla persoonallinen tapa ilmaista omaa identiteettiä. Hänen mukaansa yleiskielessä ei ole kaikelle vastinetta. Samanlainen ilmiö vallitsee eri kielten välillä, sillä joitain kulttuurisesti tärkeitä seikkoja voi ilmaista tehokkaammin yhdellä kielellä kuin toisella (Nikanne 2002: 24). Nikanne antaa esimerkkinä suomen kielen verbin *tarjeta*, jota ei samanlaisessa merkityksessä löydy ruotsin kielestä ollenkaan (mts. 24). Murteisiin siirrettynä tämä ajatus tarkoittaa, että ihminen on oppinut lapsesta asti kutsumaan tiettyä asiaa tai tekemistä tietyllä nimityksellä, jolloin myöhemmin opittu, lähes vastaavaa tarkoittava sana, ei kuvaa asian merkitystä yhtä hyvin.

Vastaajista 17 % eli 18 henkilöä on tietoisesti pyrkinyt eroon puheensa murteellisuudesta. Näistä kahdeksastatoista vastaajasta neljätoista ei häpeä murrettaan, joten suurimmalle osalle heistä häpeä ei ole, ainakaan aineistoni valossa, syynä sille, miksi murteesta olisi haluttu päästä eroon. Näistä neljästätoista vastaajasta yhdeksän asuu muualla kuin Lapualla. Murrepiirteitä, joista vastaajat ovat tietoisesti pyrkineet eroon, ovat vaikeasti ymmärrettävät murre sanat, esimerkiksi kysymyssana *mihinä*, ruotsista tulleet lainasanat ja vokaalien venyttäminen. Yksi vastaaja kertoo esimerkissä (119), että on muuttanut ihmisiin viittaavaa sanaa puheessaan:

119) Olen opetellut sanomaan ihmisistä hän eikä se N39

Se-pronomini ihmisiin viitatessa on puhekielessä hyvin yleinen, mutta suomen kielelle rakennettu kirjakieli vakiinnutti käytäntöön, että yksikön kolmannessa persoonassa ihmiseen viitataan pronomiinilla *hän* ja eläimiin, esineisiin ynnä muihin olioihin pronomiinilla *se*. Murteissa tällaista jakoa ei ollut, vaan sekä *hän*- että *se*-pronominia on käytetty viittaamaan niin eläimiin kuin ihmisiin. Useimmissa murteissa kuten Etelä-Pohjanmaan murteessa, *se* on yleinen ja neutraali muoto, kun taas pronominin *hän* käyttö on ollut poikkeuksellista. (Lappalainen 2000.)

Monet perustelivat tietoista luopumista, sillä että murteellisuudet vaikeuttavat ymmärrettäviksi tulemista, ja joskus jopa estävät sen. Vastaajat haluavat varmistaa, että keskustelun vastapuoli varmasti ymmärtää heitä. Ymmärrettävyyden parantaminen oli myös yksi Hermannin Honkimäen (2007) pro gradu -tutkielman tuloksissa esiintyneistä syistä siinä, miksi jotkut hänen vastaajistaan eivät käyttäneet murretta joka tilanteessa. Hänen tutkielmassaan selvitettiin Lapualla pois muuttaneiden 36:n nais- ja miesopiskelijan asenteita omaa murrettaan kohtaan. Yhtenä kysymyksenä oli, oliko vastaaja tietoisesti pyrkinyt eroon murteensa piirteistä ja jos oli, mistä. 36 vastaajasta 17 kielsi tietoisesti muuttaneensa omaa puhettaan. Kymmenen vastaajaa kertoi parantavansa puheensa ymmärrettävyyttä muuttamalla puhekieltään vähemmän murteelliseksi. (Honkimäki 2007: 44.) Honkimäki kuvaakin, että opiskelijat muuttivat kieltään selkeyttääkseen puhettaan, mutta osalla motiivina saattoi olla se, ettei kuulija takerru puheen murreseikkoihin,

jolloin puheen asiasisältö kärsii (mts. 46). Omassa aineistossanikin muutamat vastaajat olivat nostaneet myös tämän näkökulman esiin. Eräs heistä (N33) kertoo, että murteella puhuminen ei hävetä häntä, mutta oman työnkuvan perusteella hän käyttää mieluummin yleiskieltä, sillä ”murrepiirteet veisivät vastaanottajan huomiota liiaksi siihen, miten puhun kuin mitä puhun.” Lisäksi hän kertoo tietoisesti luopuneensa murteensa joistakin piirteistä varsinkin ”Tilanteessa, jossa haluan, että keskitytään sisältöön eikä tapaan puhua.”

Tulokset kertovat, että eri-ikäiset lapualaiset suhtautuvat positiivisesti omaan murteeseensa, sillä enemmistö vastaajista ei ollut pyrkinyt tietoisesti eroon puheensa murteellisuuksista. Lapualla tai Etelä-Pohjanmaalla asuvista vastaajista eniten murrepiirteistä on pyritty eroon ikäryhmässä 31–50-vuotiaat ja vähiten ikäryhmässä 18–30-vuotiaat. Nuorimmassa ikäryhmässä kukaan vastaajista ei myöntänyt tietoisesti pyrkineensä eroon murrepiirteistä. Vanhimpienkin ikäluokassa vain kaksi vastaajaa oli tietoisesti pyrkinyt eroon murrepiirteistä. Syyt, miksi Lapualla tai Etelä-Pohjanmaalla asuvat vastaajat pyrkivät eroon puheensa murteellisuudesta, liittyvät pääosin ymmärrettäväksi tulemiseen. Myös joidenkin sanojen ärsyttävyys on saanut jotkut vastaajat karttamaan niitä puheessaan. Niistä vastaajista, jotka eivät tällä hetkellä asu Lapualla, suurin osa ei ollut tietoisesti pyrkinyt eroon murrepiirteistä. Heistä *ei*-vaihtoehdon oli valinnut yhteensä kuusitoista vastaajaa kahdestakymmenestäviidestä, mikä on 64 %.

8 PÄÄTÄNTÖ

Maisterintutkielmassani olen tarkastellut eri-ikäisten lapualaisten asenteita ja käsityksiä liittyen heidän omaan murteeseensa eli Etelä-Pohjanmaan murteeseen. Tutkimuskohteenani olivat myös vastaajien käsitykset oman puheensa tilanteisesta vaihtelusta. Eteläpohjalaiset on mainittu usein esimerkkinä vahvasta alueellisesta ja kielellisestä identiteetistä (Mielikäinen & Paalander 2002: 101), joten oli kiinnostavaa lähteä tutkimaan, minkälaisia asenteita ja käsityksiä Etelä-Pohjanmaan murteen puhujat liittävät murteeseensa nykypäivänä. Tutkimuskysymykseni olivat: 1) Minkälaisia asenteita ja käsityksiä eri-ikäisillä lapualaisilla on Lapualla puhuttavaan murteeseen liittyen? 2) Minkälaisia käsityksiä eri-ikäisillä lapualaisilla on puheensa tilanteisesta vaihtelusta?

Tutkimukseni aineisto koostui 104 henkilön kyselylomakkeeseen antamista vastauksista. Jaoin vastaajat iän perusteella kolmeen ikäryhmään, jotka olivat 18–30-vuotiaat, 31–50-vuotiaat sekä yli 50-vuotiaat. Tilanteista kielenkäyttöä koskevia tuloksia olen tarkastellut näiden ikäryhmien mukaan. Avoimissakin kysymyksissä ikä on huomioitu taustamuuttujana, mutta tulosten esittelyssä sitä ei ole yhtä paljon otettu esille, sillä analyysissä nousi esiin paljon yhteneväisiä asenteita ja käsityksiä iästä riippumatta. Vastaajista 25 henkilöä asui kyselyn vastaamishetkellä muualla kuin Lapualla tai Etelä-Pohjanmaalla. Olen ottanut näidenkin henkilöiden vastaukset mukaan aineistooni, sillä haluamalla vastata kyselyyni he ovat identifioineet itsensä lapualaisiksi, ja he ovat kaikki jossain vaiheessa elämäänsä asuneet Lapualla.

Tutkielmani analyysi jakautui kahteen osaan. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni pyrki valottamaan asenteita ja käsityksiä, joita vastaajilla on Lapualla puhuttavasta murteesta. Tulosten perusteella voidaan sanoa, että eri-ikäisten lapualaisten murreasenteet Lapualla puhuttavaa murretta kohtaan ovat hyvin positiivisia, sillä yleisin tunne, jonka murre eri ikäryhmissä herätti, oli kotoisuuden tunne. Positiivinen asennoituminen murteeseen näkyy siinäkin, että 85 % vastaajista ei häpeä murretta ja 83 % vastaajista ei ole tietoisesti pyrkinyt eroon murrepiirteistä puheessaan. Syyt sille, miksi murretta ei hävetä tai siitä ei pyritä eroon liittyvät siihen, että murre nähdään rikkautena, joka halutaan säilyttää. Lisäksi murteesta ollaan ylpeitä, ja kaikissa ikäryhmissä murteen nähtiin olevan iso osa itseä, jolloin sitä ei tule hävettyä tai siitä ei haluta eroon. Negatiivisiakin puolia murteesta kerrottiin, mutta niitä oli määrällisesti paljon vähemmän kuin positiivisia ja myönteisiä asioita.

Aiempien kansanlingvistiikan alaan kuuluvien eri-ikäisiä tutkivien tutkielmien tulokset ovat samansuuntaisia omien tulosteni kanssa siinä, että ihmisten suhtautuminen omaan

murteeseensa on pääosin positiivista. Lignellin (2007: 75) tutkimuksessa tämä näkyi eri-ikäisten sulkavalaisvastaajien vastauksissa siinä, että heistä suurin osa (50/70) vastasi kielteisesti, kun Lignell kysyi, ovatko vastaajat pyrkineet eroon joistakin murrepiirteistä. Hänen tutkimuksessaan varsinkin vanhimpaan ikäryhmään kuuluvat vastaajat kielsivät pyrkineensä eroon murteestaan (mts. 75). Murteen näkeminen rikkautena toistuu muissakin tutkimuksissa (ks. Björkbacka 2002: 53; Leipälä 2000: 53).

Positiivisen asennoitumisen lisäksi eri-ikäiset lapualaiset tunnistivat ja osasivat nimetä Lapualla puhuttavan eli Etelä-Pohjanmaan murteen tyypillisimpiä ja leimallisimpia piirteitä. Oman murteen tuntomerkkien tunnistaminen ja niiden nimeäminen on todettu muissakin tutkimuksissa (ks. Lignell 2007: 42–68; Björkbacka 2002: 16–21). Maallikot puhuvat murteesta joko sanallisoin kuvauksin tai kielenainesesimerkkien avulla. Kielenainesesimerkkeihin laskeetaan kaikki murteesta esitetyt irralliset äänne- ja muotovariantit sekä jäljitelmät kokonaisista lauseista ja fraaseista murre-sanoihin asti. Sanalliset kuvaukset ovat selityksiä tai kuvailuja, jotka voivat sisältää kielitieteellisiä termejä kuin affektiivisia asenteita. (Mielikäinen 2005: 98–99.)

Lapualla puhuttava murre tunnistetaan vastaajien mukaan parhaiten erilaisista murre-sanoina ja -sanonnoista, joita oli mainittu 74 vastauksessa. Toinen eniten mainintoja saanut tuntomerkki oli murteen leveys, jota oli kuvailtu 63 vastauksessa. Useat vastaajat vain kuvailivat murretta leveäksi, mutta muutamat vastaajat olivat antaneet esimerkkejä sanoista, ja siten murrepiirteistä, jotka tekevät murteesta leveän. Tällaisia piirteitä olivat svaavokaali, verbivartalon *-e:n* labiaalistuminen sekä diftongien avartuminen ja vokaaliyhtymän *-ea* edustus muodossa *-ia*. Kolmas hyvin tunnettu tuntomerkki tulosten perusteella oli yleiskielen *d:n* paikalla esiintyvä *r*, joka sai mainintoja 52 vastauksessa.

Pohjalaismurteita, ja varsinkin eteläpohjalaismurteita, on usein kuvattu *leveäksi* (Mielikäinen & Palander 2014: 140), mutta kyseisellä adjektiivilla kuvataan useita muitakin murteita (Mielikäinen & Palander 2014: 140; ks. myös Leipälä 2000: 21; Lignell 2007: 103). Aiempien tutkimusten useiden esimerkkien perusteella murteen leveyteen vaikuttavat muun muassa svaavokaalit (pohjalaismurteet), yleisgeminatio, diftongien reduktio (savolaismurteissa ja lounaismurteissa), jälkitavujen *aa:n* savolainen *oo*-vastine sekä *männä*-verbi (Mielikäinen & Palander 2014: 140). *Leveä* -ilmausta käytetään muissakin kielissä vähemmän arvostetuista tai maaseudun murteista, esimerkiksi Ruotsissa, Saksassa ja Englannissa (mts. 139).

Murteeseen liittyvistä käsityksistä nostan esiin tulokset, joiden mukaan Lapualla puhuttava murre näyttää enemmän kauniina, hauskana ja neutraalisti tai positiivisesti maalaisena kuin rumana tai ärsyttävänä. Negatiivisen puolen maalaisuudesta ovat tuoneet esiin muutamat

nuorimpaan ikäryhmään kuuluvat vastaajat, jotka asuvat muualla kuin Lapualla. Saman murteen puhujien erilaiset mieltymykset murteesta tulevat hyvin esiin aineistossani siinä, että murteen tuntomerkeistä yleiskielen *d*:n tilalla esiintyvä *r* on vastaajien mielestä niin kaunis, ruma, hauska, ärsyttävä kuin maalainenkin murteen tuntomerkki.

Etelä-Pohjanmaan murre on muualla Suomessa hyvin tunnistettu, sillä yleisin reaktio, jonka vastaajat kertoivat, liittyi murteen puhujan kotiseudun arvailuun. Usein arvailu oli osunut oikeaan, joskus jopa kaupungin tarkkuudella. Murteen saamien reaktioiden valossa murre näyttää naurun, hauskuuden ja hilpeyden lähteenä (ks. myös Lignell 2007: 96, 98), vaikka on sitä moitittu, koettu vastenmielisenä ja rumanakin. Murretta kuvailtiin myös adjektiiveilla, joiden on todettu aiemmissa tutkimuksissa viittaavaan enemmän murteen puhujiin kuin itse kieleen (ks. Mielikäinen & Palander 2002: 103). Aineistossani eteläpohjalaiset ihmiset kuvattiin rehellisiksi, itsevarmoiksi, hauskoiksi ja sellaisiksi, joilla on auktoriteettia. Toisaalta heitä kuvailtiin myös uhoaviksi ja rehenteleviksi. Kielteisiä kuvailuja sai *r*-kirjaimen käyttö, joka sai murteen joidenkin mielestä kuulostamaan kovalta.

Olen verrannut tuloksiani muutaman aiemmin ilmestyneen eri-ikäisiä tutkineen tutkielman tuloksiin. Etelä-Pohjanmaan murteesta ei ole tehty toista täysin vastaavaa tutkimusta, joten on vaikeaa verrata, kuinka yleistettäviä tulokseni ovat. Vertailukohdan tulosteni suhteen antaa kuitenkin Juha Kiikan (2012: 5, 7) Vaasan yliopistossa tekemä nyky-suomen pro gradu -tutkielma, jossa hän on tutkinut yhteensä 37 seinäjokisen ja ilmajokisen lukiolaisnuoren murreasenteita oman kotiseutunsa murretta kohtaan. Tutkielmiamme tutkimusjoukot eivät täysin vastaa toisiaan, mutta tutkimusaiheemme on yhteinen; selvittää Etelä-Pohjanmaan murretta puhuvien asenteita ja käsityksiä omaa murrettaan kohtaan. Yhtä lailla seinäjokiset ja ilmajokiset nuoret, kuten omat vastaajani, kuvailevat murretta *leveäksi* ja tunnistavat murteen tuntomerkeiksi yleiskielen *d*:n muuttumisen *r*:ksi sekä svaavokaalit (mts. 24, 33, 36).

Kiikan tutkimien nuorten asenteet murretta kohtaan ovat sekä positiivisia, neutraaleja että negatiivisia. Negatiivisuus ilmenee siinä, että osa vastaajista pitää murretta kielteisen maalaisena ja vanhanaikaisena; murre sopii vanhojen ihmisten suuhun ei niinkään nuorien. (Kiikka 2012: 26.) Omissa tuloksissanikin osa nuorista koki, että murre on negatiivisesti maalaista ja joistain ihmisistä tulee junttimainen kuva, kun he käyttävät murretta (ks. myös Leipälä 2000: 56). Toisaalta Kiikan tutkimista nuorista osa mieltää murteen vahvaksi osaksi alueellista identiteettiä, johon on helppo samaistua. Lisäksi osa nuorista on murteestaan ylpeä. (Kiikka 2012: 26–27.)

Asenteissa oli eroja vastaajien välillä, sillä yleisesti ilmajokiset nuoret kuvailivat murrettaan myönteisemmin ja olivat ylpeämpiä murteestaan kuin seinäjokiset nuoret. Kiikka näkee

yhtenä syynä tähän vastaajien taustan: seinäjokiset ovat kaupunkilaisempia kuin ilmajokiset. (Kiikka 2012: 71.) Lapualaisia voi verrata ilmajokisiin, jos mietitään kaupunkilaisuutta, sillä molemmat paikkakunnat ovat pienempiä kuin Seinäjoki, ja molemmat lasketaan enemmän maaseudeksi kuin Seinäjoki. Omissa tuloksissani oli havaittavissa, että ne nuoret, jotka asuivat muualla kuin Lapualla, liittivät herkemmin kielteisiä sävyjä murteeseen. He ovat omaksuneet kaupunkilaista asennetta uudella asuinpaikkakunnallaan. Tilanne näyttää neutralisoituvan iän myötä, sillä osa vanhemmista vastaajistani kertoi, että nuorena murre oli hävettänyt, mutta nyt siitä osaa olla ylpeä.

Nostan vielä esiin tuloksen, joka on yhteneväinen sekä Kiikan tulosten kanssa että yleisesti murretta koskevissa tutkielmissa. Kyseessä on murteen hauskuus liittyen omaan murteeseen sekä murteisiin yleensä. Omassa tutkielmassani Etelä-Pohjanmaan murteen kuvaillaan kuulostavan hauskalta, toiset ovat kommentoineet sitä hauskaksi ja se on herättänyt kuulijoissa hauskoja ja humoristisia reaktioita. Lisäksi omassa tutkielmassani Etelä-Pohjanmaan murteen hauskuus näkyy vahvasti siinä, että vastaajat olivat antaneet eniten esimerkkejä hauskoista muresanoista. Kiikan tutkielmassa positiivisesti murretta kuvailevista adjektiiveista *hauska* esiintyy hänen tuloksissaan useimmiten. Varsinkin ilmajokiset nuoret ovat korostaneet hauskuutta murteen yhteydessä. Lisäksi murteella puhumista osa nuorista on perustellut sen *hauskuudella*, ja eteläpohjalaisia ihmisiä nuoret ovat kuvanneet *hauskoiksi* (Kiikka 2012: 28, 43, 59).

Lignellin (2007: 96) tutkielmassa osa sulkavalaisvastaajista on myös nostanut esiin murteen hauskuuden ja hilpeyden, kun heiltä on kysytty, minkälaisia reaktioita Savon murre on herättänyt. Vastaajien mukaan savolaisuus herättää julkisissa esiintymisissä huomiota ja saa aikaan huumoria. Sitä käytetään, kun halutaan herättää hilpeyttä tai keventää keskustelun ilmapiiiriä. (Mts. 98.) Leipälän (2000: 53, 57) tutkielmassa vastaajilta kysyttiin suhtautumisesta muihin murteisiin, ja hauskuus tuli jälleen mainituksi. Mielikäinen ja Palander (2014: 99) toteavat, että nykysuomalaisten käsitykset murteista sijoittuvat pääosin akselille *hauska – ärsyttävä* ja että *hauska* on adjektiiveista yleisin. *Hauskana* on pidetty kaikkia länsi- ja itämurteita sekä slangia. Humoristisuus sen sijaan rajoittuu harvempiin murteisiin. Eteläpohjalaiset ja peräpohjalaiset murteet sekä Turun murre, Oulun murre, savolaismurteet ja slangit ovat tutkimuksissa saaneet kuvailuja kuten *humoristinen*, *koominen* tai *huvittava*. (Mts. 99, 100.)

Toinen tutkimuskysymykseni koski vastaajien käsityksiä oman puheensa tilanteisesta vaihtelusta. Tarkastelin käsityksiä ikäryhmittäin sekä Lapualla tai Etelä-Pohjanmaalla ja muualla asuvien vastauksia erikseen. Lopuksi kokosin kaikkien samaan ikäryhmään kuuluvien vastaukset yhteen, minkä perusteella sain selville, että yleiskielen ja murteen sekoitus oli jokaisessa ikäryhmässä vastaajien yleisin käsitys omasta puheestaan eri tilanteissa. Vanhimmassa

ikäryhmässä suhteellisesti suurempi osuus vastaajista mieltää oman puheensa eri tilanteissa melko tai hyvin murteelliseksi kuin keskimmaisessä tai nuorimmassa ikäryhmässä. Nuorimmassa ikäryhmässä puolestaan *melko yleiskielistä*-vaihtoehdon on kaikissa viidessä eri tilanteessa valinnut suhteellisesti suurempi joukko vastaajista kuin keskimmaisessä tai vanhimmassa ikäryhmässä.

Tuloksista nousi selkeästi esille, että mitä virallisempi tilanne on kyseessä sitä yleiskielisempää vastaajat mieltävät puheensa olevan. Suomen kielen tilanteisen vaihtelun on todettu noudattavan kaavaa, jonka mukaan muodollisemmat tilanteet saavat ihmiset puhumaan kirjakielisempää puhekieltä (Paunonen 2004: 221), mitä tulokseni näyttävät tukevan. Kyselyssäni virallisempia tilanteita edustivat harrastukset sekä opiskelu- tai työpaikka, ja osa vastaajista mainitseekin, että työskentelevät ammatissa, jossa murteen käyttö vaikeuttaisi ymmärtämistä. Yleiskielen käytöllä pyritään estämään väärinymmärryksen mahdollisuutta. Usein tilanteiseen kielenkäyttöön vaikuttavat vastaajan omat mieltymykset ja tottumukset. Osa vastaajista kokee omaavansa voimakkaan murteen, jota tulee puhuttua tilanteesta huolimatta, kun osa mieltää yleiskielen itselleen sopivammaksi kielimuodoksi. Osa vastaajista taas ei ole miettinyt puhetaan eri tilanteissa kovinkaan tarkasti, koska sille ei ole ollut tarvetta. Omat tulokseni ovat linjassa myös aiempien kansanlingvistiikan alaan kuuluvien pro gradu -tutkielmien tulosten kanssa, sillä niissäkin vastaajat kertovat välttävänsä murretta töissä ja virallisissa tilanteissa, kun kielenkäytön tavoitteena on selkeys ja ymmärrettävyys (ks. Lignell 2007: 77; Björkbacka 2002: 27; Leipälä 2000: 45).

Puhetilanteen ohella puhekumppani ja hänen käyttämänsä kielimuoto on toinen merkittävästi vaikuttava asia vastaajien käsityksiin omasta puheesta eri tilanteissa. Tämä ilmenee, kun vastaajat ovat perustelleet valitsemiaan vaihtoehtoja. Tutkimuksissa on aiemmin osoitettu, että se kenen kanssa puhutaan, vaikuttaa monella tapaa keskustelujen kulkuun ja ilmaisujen valintoihin (Hämäläinen 1982: 140), joten omat tulokseni vahvistavat käsitystä puhekumppanin vaikutuksesta tilanteiseen kielenkäyttöön. Puhekumppanin vaikutus puheeseen näkyy aineistosani siten, että vastaajat perustelevat valittua kielimuotoaan usein sillä, että se riippuu siitä, mitä vastapuoli puhuu. Lisäksi samaa murretta puhuvien kanssa murteellinen kielimuoto on yleisempää. Muualla asuvat vastaajat tuovat esiin, että sukulaisten kanssa, jotka asuvat Lapualla tai Etelä-Pohjanmaalla, tulee puhuttua enemmän murteella. Samansuuntaisia ovat myös aiempien tutkielmien tulokset, sillä niissä vastaajat kertovat, että niiden kanssa, jotka puhuvat samaa murretta, on helpompi itsekin puhua murretta (Lignell 2007: 88), kun taas muualta Suomesta olevien, tuntemattomien ja toista murretta puhuvien kanssa käytetään mieluummin kirjakieltä (Björkbacka 2002: 29; Leipälä 2000: 45).

Tutkielmani on runsaan aineistonsa vuoksi valottanut monipuolisesti eri-ikäisten lapualaisten asenteita ja käsityksiä Lapualla puhuttavaa murretta kohtaan sekä näiden eri-ikäisten käsityksiä oman puheensa tilanteisesta vaihtelusta. Iästä riippumatta asenteet ja käsitykset olivat melko yhtenäisiä. Tulosten perusteella voidaan sanoa, että Lapualla puhuttava murre on sen puhujien mielestä positiivinen ja mieluinen asia. Murre on tärkeä osa sitä puhuvien identiteettiä ja kielellistä ilmaisua. Tulokset osoittavat, että Etelä-Pohjanmaan murre voi ja elää hyvin, eikä tulevaisuudessakaan ole näkyvillä kovin isoa arvon laskua, jos nuorten vastaajien vastauksia on uskomisen. Tutkielmani antaa uutta tietoa aiheesta, sillä eri-ikäisiä lapualaisia ei ole aiemmin tutkittu.

Kyselylomake sopi tutkimustehtävääni hyvin, sillä sen avulla pystyin keräämään laajan aineiston suhteellisen lyhyessä ajassa. Aineistonkeruumenetelmän huonona puolena on pidettävä sitä, että sen avulla en pääse epäselvissä tilanteissa tarkistamaan, mitä vastaaja on tarkoittanut. Lisäksi osa vastauksista oli hyvin lyhyitä, jolloin vastaajien asenteisiin ja käsityksiin ei pääse yhtä hyvin kiinni kuin jos olisin haastatellut vastaajia. Kyselytutkimuksia onkin usein kritisoitu siitä, että niiden avulla ei välttämättä saada syvällistä ja rikasta laadullista tietoa tutkittavasta ilmiöstä, koska kyselyn osiot kohdistuvat aina tutkijan ennalta tärkeinä pitämiin seikkoihin (Alanen 2011: 160). Vastaajat voivat olla myös epäluotettavia (mts. 160), mikä kansanlingvistikissa tutkimuksissa näkyy siten, että he vastaavat kysymyksiin, joihin heillä ei oikeasti ole mielipidettä (Mielikäinen & Palander 2002: 89). Tähän rajoitteeseen olen omassa tutkielmassani kiinnittänyt huomiota ohjeistamalla vastaajia olemaan vastaamatta, jos heillä ei mielestään ole sanottavaa.

Eräs jatkotutkimusidea olisikin haastatella Etelä-Pohjanmaan murretta puhuvia ja syvennyä ilmi tulevien asenteiden syihin. Kiinnostavaa olisi tarkastella lähemmin myös stereotyyppisiä kuvauksia murteen puhujista, joita myös itse murteen puhujat kertovat itsestään. Olisi mielenkiintoista saada selville, ovatko puhujat oikeasti samaa mieltä stereotyyppioista, ja miksi näitä stereotyyppioita yhä toistetaan. Voisi myös tutkia sitä, vastaavatko ihmisten käsitykset oman puheensa tilanteisesta vaihtelusta todellisuutta äänittämällä erilaisia tilanteita. Useiden kansanlingvistiikan alaan kuuluvien tutkielman tavoin voisi myös selvittää, minkälaisia asenteita ja käsityksiä lapualaisilla on muista Suomen murteista. Yhteen ikäryhmään tarkentaminen, ja esimerkiksi murteen käyttö osana sosiaalisen median viestintää, olisi myös mielenkiintoinen jatkotutkimuskohde. Vertailevaa tutkimusta murteeseen suhtautumisesta voitaisiin tehdä lapualaisten ja seinäjokisten välillä, sillä vaikka kaupungit ovat maantieteellisesti melko lähellä toisiaan, oletukseni on, että niissä asennoituminen murteeseen eroaa toisistaan (vrt. Kiikka 2012).

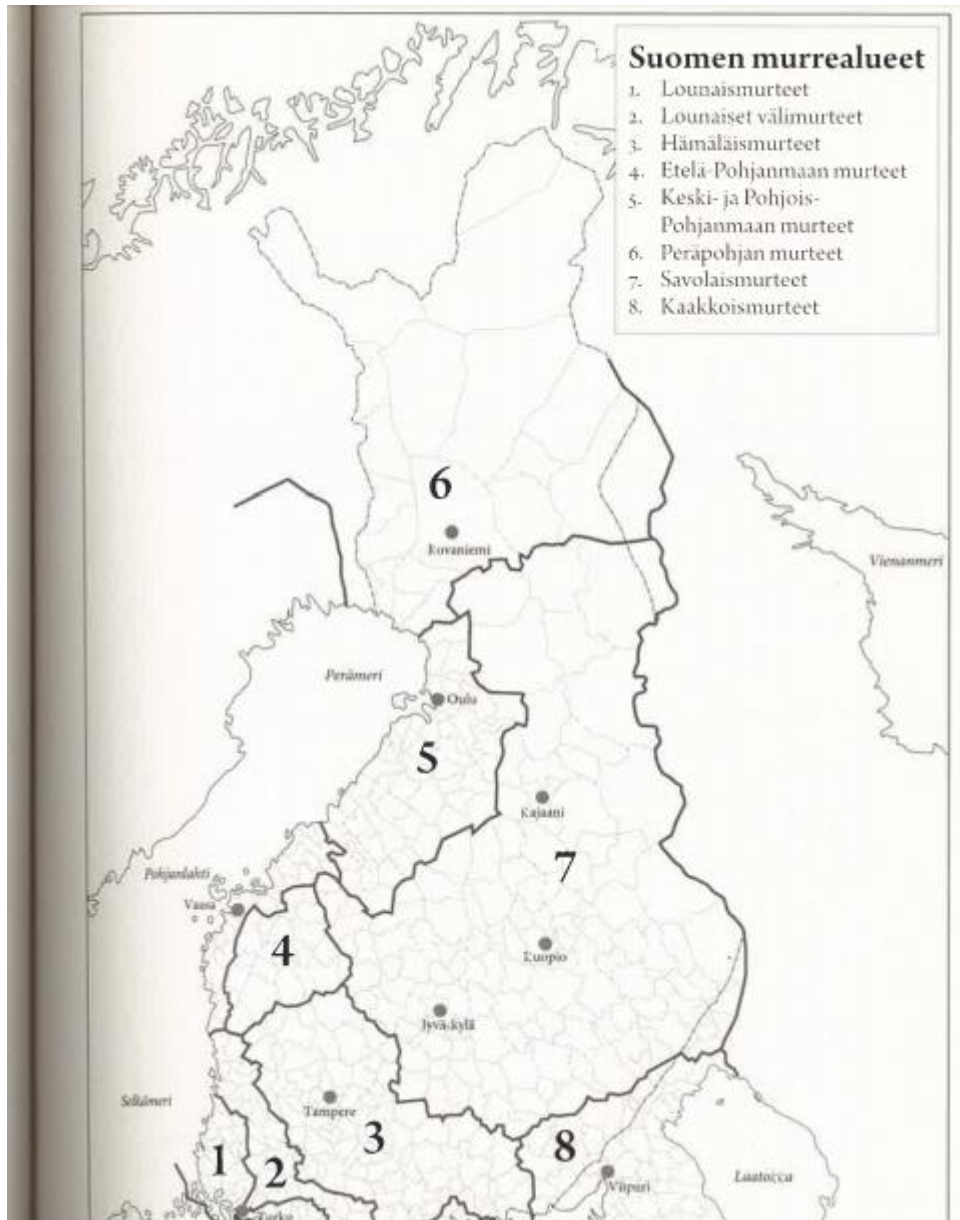
LÄHTEET

- Alanen, Riikka 2011: Kysely tutkijan työkaluna. – Paula Kalaja, Riikka Alanen & Hannele Dufva (toim.), *Kieltä tutkimassa, tutkielman laatijan opas* s. 146–161. Helsinki: Finn Lectura.
- Björkbacka, Riikka 2002: *Veteliläisten käsityksiä murteesta. ”Rinta rottingille ja murthet rohkiasti eshin!”*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- Deprez, Kas & Persoons, Yves 1987: Attitude. – Ulrich Ammon, Norbert Dittmar & Klaus J. Mattheier (toim.), *Sociolinguistics I. An international handbook of the science of language and society* s. 125–132. Berlin: Walter de Gruyter.
- Hall, Stuart 1999: Me ja muut: diskurssi ja valta. – Lehtonen, Mikko & Herkman Juha (toim.), *Identiteetti* s. 77–139. Tampere: Vastapaino.
- Honkimäki, Hermann 2007: *”Kaikki mitä tästä klasista näkyy on mun maita!”: lapualaisten opiskelijoiden murreasenteet*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- Hämäläinen, Simo O. 1982: Mikrotason sosiolingvistiikka – Keskustelun kielioppia. – M. K. Suojanen & Päiviikki Suojanen (toim.), *Sosiolingvistiikan näkymiä* s.132–165. Helsinki: Gaudeamus.
- Isomöttönen, Tarja 2008: *Vetelin lukiolaisnuorten murreasenteista ja murretietoisuudesta*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- Järvi, Martti 1980a: *Eteläpohjalaisten opiskelijoiden ja Lapuan lukiolaisten puhekielestä*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- 1980b: Tutkimusalueena Etelä-Pohjanmaa. – Mielikäinen, Aila (toim.), *Nykysuomalaisen puhekielen murros. Jyväskylän osatutkimus. Raportti 2.* s. 1–8. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 24.
- Keskimaa, Sari 2018: *Kalle Päätalon Iijoki-sarja kielielämäkertana*. Väitöskirja. Oulun yliopisto. – <http://jultika oulu.fi/files/isbn9789526220536.pdf>
- Kiikka, Juha 2012: *”On siinä oma kotoisuutensa kuulla tätä murretta” Eteläpohjalaisnuorten murreasenteet*. Pro gradu -tutkielma. Vaasan yliopisto.
- Koski, Mauno 2002: Murteet muodissa. – Ilona Herlin, Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.), *Äidinkielen merkitykset* s. 49–74. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kristiansen, Tore 1997: Language attitudes in Danish Cinema. – Nikolas Coupland & Adam Jaworski (toim.), *Sociolinguistics. A Reader and Coursebook* s. 291–305. London: Macmillan.
- Lappalainen, Hanna 2000: Se ja hän puhutussa kielessä. – *Kielikello* 4/2010 – <https://www.kielikello.fi/-/se-ja-han-puhutussa-kielessa> 12.3.2020
- Lapuan murteen sanasto 2013 – <http://helemi.lapua.fi/html/index.php?iContentID=556> 17.3.2020
- Leino, Gustaf, Edvard 1890 [1889]: *Lopen pitäjän kielimurteesta. Tutkimuskoe*. Suomi III:3
- Leipälä, Sanna 2000: *Haapajärvisen murreasenteista*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- Lignell, Mirja 2007: *Tuas souvetaa Sulkavalla: Sulkavalaisten murreasenteita*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- Mantila, Harri 2004: Murre ja identiteetti. – *Virittäjä* 3/2004. s. 322–346. – http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2004_322.pdf 6.2.2020.
- Mielikäinen, Aila 1981: Murre, kielenkäyttäjät ja asenteet. – Aila Mielikäinen (toim.), *Nykysuomalaisen puhekielen murros. Jyväskylän osatutkimus. Raportti 2.* s. 91–126. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 24.
- 2005: Matkimuksista määritelmiin. Miten murteista puhutaan. – *Sananjalka* 47 s. 98–117. – <https://journal.fi/sananjalka/article/view/86658/45408>
- Mielikäinen, Aila & Palander, Marjatta 2002: Suomalaisien murreasenteista. – *Sananjalka* 44 s. 86–109.
- Mielikäinen, Aila & Palander, Marjatta 2014: *Miten suomalaiset puhuvat murteista. Kansanlingvistinen tutkimus metakielestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MOT Synonymisanakirja – <https://mot-kielikone-fi.ezproxy.jyu.fi/mot/jyu/netmot.exe?motportal=80> 17.3.2020
- Niedzielski, Nancy A. & Preston, Dennis R. 2000: *Folk linguistics*. Berlin: Mouton de Gruyter
- Nikanne, Urpo 2002: Äidinkielen merkitykset ihmiselle. – Ilona Herlin, Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.), *Äidinkielen merkitykset* s. 16–34. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NPM= Nykysuomalaisen puhekielen murros. Jyväskylän osatutkimus. Raportit 1–4. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 20, 24, 26, 32.
- Nuolijärvi, Pirkko 1986: *Kieliyhteisön vaihto ja muuttajan identiteetti*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nupponen, Anne-Mari 2011: *’Savon murre’ savolaiskorvin: kansa murteen havainnoijana*. Väitöskirja. Joensuu yliopisto. – https://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0354-9/urn_isbn_978-952-61-0354-9.pdf

- Oja, Salla 2011: *"Ei ihan sellasta vääntämistä" Kangasniemeläisten nuorten murrekäsityksiä ja -asenteita*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- Palander, Marjatta 2010: *Itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsitykset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Paunonen, Heikki 1982: Suomen kielen sosiolingvistinen vaihtelu tutkimuskohteena. – M. K. Suojanen & Päivikki Suojanen (toim.), *Sosiolingvistiikan näkymiä* s. 35–107. Helsinki: Gaudeamus.
- 2004: Muuttuvat puhe-suomen muodot. – Seija Aalto, Auli Hakulinen, Klaus Laalo, Pentti Leino, & Anneli Lieko (toim.), *Kielestä kiinni* s. 209–233. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pitkänen, Ville & Westinen, Jussi 2018: *Sittenkin samanlaisia? Tutkimus suomalaisten identiteeteistä*. – http://data.yle.fi/dokumentit/Uutiset/Sittenkin_samanlaisia_net.pdf 4.4.2018.
- Preston, Dennis R. 1996: Whaddayaknow? The modes of folk linguistic awareness. – *Language awareness* 5/1 s. 40–74.
- 2006: Folk linguistics. – Keith Brown (toim.), *The encyclopedia of language and linguistics*. Volume 9 s. 521–533. 2:nd Oxford: Elsevier.
- Pursiainen, Laura 2013: *Joutsenon alakoulun kuudesluokkalaisten murrekäsityksiä*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- Pälli, Pekka 1999: Asenteet ja mielipiteet diskursiivisena toiminta. – Urho Määttä, Pekka Pälli, & Matti K. Suojanen (toim.), *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta*. s. 123–150. Folia Fennistica & Linguistica 22. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Rantala, Outi 2020: Lapualla on 14 273 asukasta. – <https://www.lapuansanomati.fi/artikkeli-6.1.52266.5274100323> 4.2.2020
- Saunala, Henna 2001: *"Tää on tämmönen murteiden risteyskohta kuulemma" Lapuan Kauhajärven murre*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos.
- Savolainen, Erkki 2001: Konsonanttien fonotaksi. – <https://fl.finnlectura.fi/verkkosuomi/Fonologia/sivu182.htm> 12.3.2020
- 1998: Etelä-Pohjalaisten murteiden piirteitä. – <http://sokl.uef.fi/aineistot/aidinkieli/murteet/etpohmur.html> 12.3.2020
- SMK: *Suomen murrekirja*. Erkki Lyytikäinen, Rekunen Jorma & Jaakko Yli-Paavola (toim.) Helsinki: Gaudeamus.
- Soini, Heidi 2011: *Raumalaisnuorten murreasenteista ja murretietoisuudesta*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- Suojanen, M. K. 1982: Sosiolingvistiikka – Synkretistinen tieteenala. – M. K. Suojanen & Päivikki Suojanen (toim.), *Sosiolingvistiikan näkymiä* s. 7–33. Helsinki: Gaudeamus.
- Tabouret-Keller, Andrée 1998: Language and identity. – Florian Coulmas (toim.), *The handbook of sociolinguistics* s. 315–326. Cambridge: Blackwell.
- Tervonen, Riikka 2019: Lähäreittiin kihiloolle. – *Kielikello* 1/2019 – <https://www.kielikello.fi/-/laharettihin-kihiiloalle> 12.3.2020
- Toijanniemi, Kaarina 2013: *Lapuan murre*. – <http://helemi.lapua.fi/html/index.php?iContentID=873> 12.3.2020
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Vaattovaara, Johanna 2009: *Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Wiik, Kalevi 2004: *Suomen murteet kvantitatiivinen tutkimus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

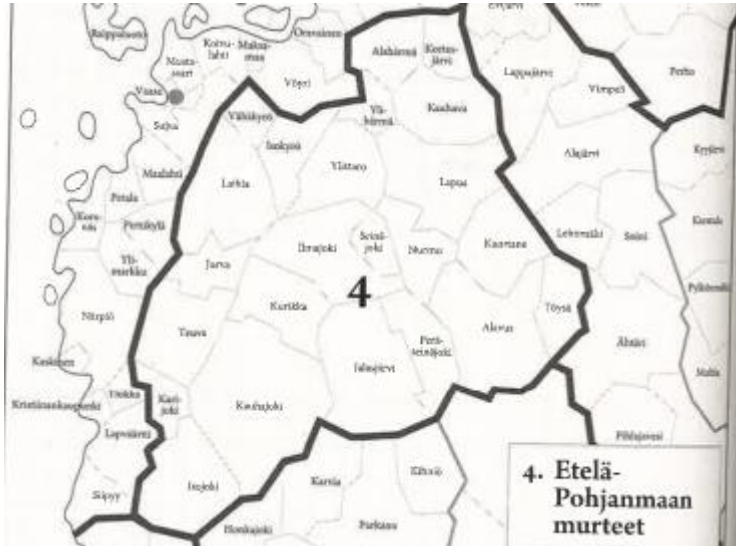
LIITTEET

LIITE 1: Suomen kahdeksan murrealuetta

Lähde: SMK: Suomen murrekirja Erkki Lyytikäinen, Rekunen Jorma & Jaakko Yli-Paavola
(toim.) Helsinki: Gaudeamus.

LIITE 2: Etelä-Pohjanmaan murrealue

Lähde: SMK: Suomen murrekirja Erkki Lyytikäinen, Rekunen Jorma & Jaakko Yli-Paavola (toim.) Helsinki: Gaudeamus.

LIITE 3: Kyselylomake

Murreasenteet-kysely

Arvoisa vastaaja!

Teen maisterintutkielmaani Jyväskylän yliopiston kieli- ja viestintätieteiden laitoksella. Tarkoitukseni on tutkia 18 vuotta täyttäneiden eri-ikäisten lapualaisten murreasenteita ja -käsitteitä.

Huomaathan, että kyselyyn ei ole oikeita tai väriä vastauksia, joten vastaa rohkeasti oman kokemuksesi ja näkemyksesi mukaan!

Kyselyyn vastaaminen vie noin 20 minuuttia. Vastaukset voi tallentaa, ja vastaamista voi jatkaa myöhemmin.

Tietosuojailmoitus alla:

Kyselyllä Sinusta kerätään seuraavia henkilötietoja: ikä, sukupuoli, asumishistoria ja muut kyselyvastaukset, jotka käsittelevät murreasenteita. Suoria henkilötietoja kuten yhteystietoja ei kerätä eli tutkimuksessa ei muodosteta henkilörekisteriä. Vastaukset raportoidaan tutkielmassa siten, että yksittäisiä vastaajia ei voi tunnistaa. Kyselyvastauksia käsittelee ainoastaan tutkielman tekijä eikä vastauksia luovuteta ulkopuolisille. Kyselyvastauksia voidaan esitellä seminaareissa ja siteerata tutkielmassa siten, että suoria tunnistetietoja ei käy ilmi. Henkilötietojen käsittely oikeudellinen peruste on yleinen etu (tietosuojalaki 4.1 § 3-kohta). Tutkimuksen päättymisen jälkeen aineisto arkistoidaan ilman suoria tunnistetietoja.

1. Vastaamalla tähän kyselyyn suostun vastauksieni käyttämiseen maisterintutkielmassa. *

kyllä

Lisätietoja:

Anna Jäätteenmäki

2. Ikä *

3. Sukupuoli *

nainen

mies

muu

en halua kertoa

4. Äidinkieli *

suomi

ruotsi

muu

5. Koulutusaste *

perusaste (kansa-, keski- tai peruskoulu)

toinen aste (lukio tai ammattikoulu)

alempi korkeakoulututkinto (ammattikorkeakoulututkinto tai kandidaatintutkinto)

ylempi korkeakoulututkinto (maisterintutkinto)

tutkijakoulutusaste (lisenssiaatin tai tohtorin tutkinto)

6. Oletko asunut koko ikäsi Lapualla? *

kyllä

ei

7. Jos olet asunut muualla, niin missä ja kuinka kauan? Esim. Olen asunut Jyväskylässä vuosina 2015-2018

8. Mistä vanhempasi ovat kotoisin? *

Yleiskieli Yleiskielellä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa sellaista kielimuotoa, jota esimerkiksi uutistenlukijat käyttävät eli niin sanottua kirjakieltä.

9. Millaista kieltä käytät kotona? Valitse yksi ja perustele. *

hyvin yleiskielistä

melko yleiskielistä

yleiskielen ja murteen sekoitusta

melko murteellista

hyvin murteellista

10. Millaista kieltä käytät sukulaisten kanssa? Valitse yksi ja perustele. *

hyvin yleiskielistä

melko yleiskielistä

yleiskielen ja murteen sekoitusta

melko murteellista

hyvin murteellista

11. Millaista kieltä käytät kavereiden kanssa? Valitse yksi ja perustele. *

hyvin yleiskielistä

melko yleiskielistä

yleiskielen ja murteen sekoitusta

melko murteellista

hyvin murteellista

12. Millaista kieltä käytät harrastuksissa? Valitse yksi perustele. *

hyvin yleiskielistä

melko yleiskielistä

yleiskielen ja murteen sekoitusta

melko murteellista

hyvin murteellista

ei koske minua

13. Millaista kieltä käytät opiskelu- tai työpaikalla? Valitse yksi ja perustele. *

hyvin yleiskielistä

melko yleiskielistä

yleiskielen ja murteen sekoitusta

melko murteellista

hyvin murteellista

ei koske minua

14. Hävettääkö sinua käyttää murrettasi joissain tilanteissa? Millaisissa? *

15. Miltä oma murteesi kuulostaa? Kuvaile.

16. Mitä ajattelet omasta murteestasi? Perustele lyhyesti.

Seuraavat kysymykset koskevat Lapualla puhuttavaa murretta.

17. Mistä Lapuan murteen tunnistaa? Anna esimerkkejä tuntomerkeistä. *

18. Mitä tunteita Lapualla puhuttava murre herättää sinussa? Kuvaile. *

19. Mitkä ovat mielestäsi...

Jos ei tule sanoja tai tuntomerkkejä mieleen, jätä kohta tyhjäksi.

kauniita murre sanoja tai tuntomerkkejä Lapualla puhuttavassa murteessa? Perustele.

ärsyttäviä murre sanoja tai tuntomerkkejä Lapualla puhuttavassa murteessa? Perustele.

hauskoja murre sanoja tai tuntomerkkejä Lapualla puhuttavassa murteessa? Perustele.

rumia murre sanoja tai tuntomerkkejä Lapualla puhuttavassa murteessa? Perustele.

maalaisia murre sanoja tai tuntomerkkejä Lapualla puhuttavassa murteessa? Perustele.

20. Oletko tietoisesti pyrkinyt eroon joistakin murrepiirteistä? *

Kyllä. Mistä ja miksi?

En. Miksi?

21. Millaisia reaktioita puhetaipasi on herättänyt? Kuvaile. *

22. Oletko tullut väärinymmärryksi? Millaisessa tilanteessa? *

LIITE 4: Eri-ikäisten käsitykset koskien kielenkäytön tilanteista vaihtelua

Kaikkien ikäryhmään 18–30-vuotta kuuluvien vastaukset koskien kielenkäytön tilanteista vaihtelua

Millaista kieltä käytät	kotona	sukulaisten kanssa	kavereiden kanssa	harrastuksissa	opiskelu- tai työpaikalla?
Hyvin murteellista	2	3	1	1	1
Melko murteellista	7	8	6	5	7
Yleiskielen ja murteen sekoitusta	10	7	12	9	6
Melko yleiskielistä	2	3	2	4	7
Hyvin yleiskielistä	0	0	0	0	0
Ei koske minua	0	0	0	2	0
Yhteensä	21	21	21	21	21

Kaikkien ikäryhmään 31–50-vuotta kuuluvien vastaukset koskien kielenkäytön tilanteista vaihtelua

Millaista kieltä käytät	kotona	sukulaisten kanssa	kavereiden kanssa	harrastuksissa	opiskelu- tai työpaikalla?
Hyvin murteellista	7	9	7	5	1
Melko murteellista	21	24	17	15	12
Yleiskielen ja murteen sekoitusta	18	13	21	18	24
Melko yleiskielistä	1	1	2	4	6
Hyvin yleiskielistä	0	0	0	1	2
Ei koske minua	0	0	0	4	2
Yhteensä	47	47	47	47	47

Kaikkien ikäryhmään yli 50-vuotta kuuluvien vastaukset koskien kielenkäytön tilanteista vaihtelua

Millaista kieltä käytät	kotona	sukulaisten kanssa	kavereiden kanssa	harrastuksissa	opiskelu- tai työpaikalla?
Hyvin murteellista	11	9	6	7	6
Melko murteellista	9	11	11	10	7
Yleiskielen ja murteen sekoitusta	14	14	15	12	10
Melko yleiskielistä	2	2	2	6	6
Hyvin yleiskielistä	1	1	3	2	2
Ei koske minua	0	0	0	0	6/
Yhteensä	37	37	37	37	37

LIITE 5: Sanat ja sanonnat, joista Lapualla puhuttavan murteen tunnistaa.

joppari

pulttu

nästyyki

vastuuki

verhat

Mistä soot kotoosin?

Moon sieltä kotoosin?

lavitta

köppäänen

silikkihinkkuri

nurruunen

vänäätä

flataanen

karteekit

sankoo

kraana

kooli

juntu

jööti

leukku

muiluutus

johannyttoki

hantuuki

oikoonen

kermaknekku

fati tai pilikuumi

tapiseerata

tasapäät

klopit

LIITE 6: Kauniita murre sanoja ja tuntomerkkejä sekä niiden perusteluja

mötiäänen: mehiläinen	
ristus notta	kuvaa lapualaisuutta
hautuunmaa	
färij(öäri)	vaikka kaksi ärrää, soinnahtaa kivasti
emännänjatko	mielestäni hyvin kuvaava
juntu	
mihinä	
tuala	
menöö	
tuloo	
niin justiin	
Voi johan nyt toki	
tuluva	keväisin törmää usein tuohon pehmoiseen ja hämmentävään sanaan
mettä	ihanan omintakeinen sana
joppari	niin oikea sana
herttaane	
likka	
henuunen	
nappo	
pulttu	
oikoonen	puhehan on kuitenkin pröystäilevää
maharotoon	sama kuin yllä
kotoonen	sama kuin yllä
friiata	sama kuin yllä
kloppi	sama kuin yllä
juluppi	sama kuin yllä
vakstuuki	
hantuuki	
pakkaa tulla	
pruukaa olla	
lutuunen	kuvastaa hyvin lämpimällä tavalla esim. suloista lasta
kurkoonen	mukavasti pidennettyjä, venytettyjä sanoja
vaapsahaanen	sama kuin yllä
ympäri lumperoosia	

mariaalemahan	
lähäretähän	
yleensä pidennetyt sanat	
deen korvaaminen ärrällä	
diftongit tuali, piäni, hiano jne	kuulostavat lapualaiselta ja niistä tunnistaa helposti samalta alueelta kotoisin olevan
linkki	Mulle vieras sana, mutta lapua-laaset tietää
Heikää ny!	Kuulosti kivalta, kun pitkästä aikaa kuulin.
mälytöön	
akka	hiano oma kiäli
holotna	sama kuin yllä
kaluumet	sama kuin yllä
luntioomet	sama kuin yllä
ilmavasta murteesta välittyvä kiireettömyyden ja mutkattomuuden vaikutelma	
kökkä	
Jotta	en tiedä miksi
hööli: (lepsi, lupsakka, yhtenä päivänä ei myy, mutta toisena myykin eli on höölillä päällä, hövelillä päällä) ??? höveli	
haltija	
hilikku	
kaharen kesken	
nisu	
lapaaset	
vihirat	
juarahan maitua ja syärähän perunoota	
Käyrähän kirkolla/kylällä	
kersat kitajaa	
ehtoo	
klapajaa	kuvaa hyvin mitä tapahtuu
nukerinkuteet	
emäntä	
isäntä	
mettä	
killi: kissa	kotoisan tuttu lapsuudesta
trenkää	tulee paappa mieleen. Tuota ei enää kuule paljon koskaan.

LIITE 7: Hauskoja murre sanoja ja tuntomerkkejä sekä niiden perusteluja

HAUSKOJA SANOJA/PIIRTEITÄ	PERUSTELU
kurkoonen: kovakuoriainen	
kaati	
puo	
rilli	Voivat olla todella hämmentäviä ulkopuolisen korvaan.
moon	sama kuin yllä
soon	sama kuin yllä
tantteerata	
roikotella	
kokki	sama kuin yllä
konohottaa	kertoo kuinka toinen on olemattomasta niin innostunees oloilas.
ankkastukki	ei kuulostaa yhtään pullapitkolta
hulivili körttiläinen	hauska ilmaisu vakavastakin asiasta
löystäkki	kukaan ulkopaikkakuntalainen ei tiedä tarkoitusta
luntioomet	sama kuin yllä
Omalatauiset murre sanat: sakia kimotes: (kovat pakkaset) kalaves: (varjo)	
kyllä oot flataanen	on vaan
flataanen	
Johannyttoki	
limppisoppa	herättää usein hilpeitä tunteita muissa
lehemä	lapset tavuttaa sen koulussa kolmitavuisena
lutuune	
krossehtia	sana, jonka merkitys ei ole yksiselitteinen mutta sille on paikkansa ja se liittyy tilanteen tunnelmaan
marollakki	Kosolassa oli todettu puhelimeen kun Orisbergin kartanosta pyydettiin sienikurssille: ”Täälä ei ikänä niin köyhiksi tulla, jotta ruvettaas marollakia syämähän.”
pässinpökkimät	no se huvittaa kun muut ei tajua mitä ne tarkoittaa
pärkyämä	sama kun yllä

haltija	sama kun yllä
mihinkä	muualla asuville tämä on outo
pääsilimä	
kiirus	
saviprunni	
kloppi	sanat kuulostavat hauskoilta
hujoppi	sama kuin yllä
klanipää	sama kuin yllä
lesta	
korea	hieno sana
putukiffeli	nauratti Porvoossa entistä naapurua
tatura	
hilakku	
asuulla	
touppi	
rauska	
siäntiä	
iliman suusanan pyhkimätä	äiti käytti paljon tätä lausetta
jokahittelle	
karteekit	
alatoobi	
ylisänkyrustinki	
paljasjalkaane	
kurmoottaa	
flataane	
hiniööttö	
kissit tiätää	
hanitton	
soutulavitta	
nästyyki	
valakia	
en trenkää	
maito on kaikki tarkoittamassa maito on loppu	on aina hauska, koska se aiheuttaa muualla päin kummas-tusta
taittarallaa	
tanttu	
valokki	
tuloo	näihin sanoihin yleensä muut takertuvat ja se on hauskaa
menöö	
lavitta	
ranstakka:	
nurruunen	
kaffeli	
likka	
rynkkyhames:	
pottu	

nisu	en ollut aiemmin edes ajatellut ettei ole yleiskieltä
herttintähäre	tulee mieleen yksi ihminen joka tätä käytti
nukerinkuteet	kuulin ensimmäistä kertaa lapualla. hauska sana
haltia	tuntuu jotenkin taianomaiselta lastenhoitajalta
välistä	
saara äntihin jotain	
itselle hauskoja sellaiset sanat joita yllättäen kuulee ja on jo lähes unohtanut keltti: poikaviikari pärvöttää: purkaa	ja taas tulee muistumia omasta lapsuudesta

LIITE 8: Maalaisina pidettyjä sanoja ja niiden perusteluja

MAALAISIA SANOJA	PERUSTELU
kaluumet	vanhat ihmiset käyttää näitä
luntioomet	sama kuin yllä
linkat	sama kuin yllä
kiffeli	tyäkaluusta on ruattalaane laina väännetty sopivaksi omaan suuhun
kaffeli	sama kuin yllä
hantuuki	
korvee knappo	
Mitähän tuaki ny konohottaa	
pistelöö	
vältätä	
puira	
ruaho	
piärettää	
hyysiköörä	verbi jota ei kaupunkilainen käyttäisi koska ei tiedä mikä on hyysikkä
korvee	
ankkastukki	kuulostaa menneen ajan sanoilta
kokki	sama kuin yllä
itikka	sama kuin yllä
kömytä	sama kuin yllä
isu	
muori	
mummu	
mumma	
paappa	

paapa	
pappa	
vaari	
tupa	
aitta	
renki	
piika	
lehemä	
mullikka	
soratiä	
ohorapelto	
pyärtänä	kotona kuultuja
tonkka	sama kuin yllä
nappo	sama kuin yllä
haravoora	sama kuin yllä
juntu	sama kuin yllä
pualijauhoone	
rospuutt	
verahat	vanhahtava sana, jota voi ajatella myös maalaiseksi
karteeki	sama kuin yllä
paskaanen	
hinkki	
ristus	
köppääne	hyviä sanoja, mutta vaikeasti ymmärrettävissä muualla ja tästä maalaisuus
pultut	sama kuin yllä
lusajaa	sama kuin yllä
kurkoone	sama kuin yllä
kissi	
ei oo kovin kohteliasta	
kökkä/kökkähommat	hoituu maalaisilta helpommin kuin kaupunkilaisilta
lavitta	
pröystäillä	
pöyröö	